

The Project Gutenberg eBook of Margareeta: Historiallisia kertomuksia I, by Santeri Ivalo

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Margareeta: Historiallisia kertomuksia I

Author: Santeri Ivalo

Release date: September 15, 2014 [EBook #46862]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARGAREETA: HISTORIALLISTIA KERTOMUKSIA I
***

Produced by Tapio Riikonen

MARGAREETA

Historiallisia kertomuksia I

Kirj.

SANTERI INGMAN [IVALO]

Werner Söderström, Porvoo, 1898.

SISÄLLYS:

Margareeta.
Erämaan asutus.
Kristillinen järjestys penkkisijoista.
Käräjillä.

MARGAREETA.

I.

Peloittavan rajuksi oli kevättulva paisunut Tornionjoessa. Talvi oli ollut tavattoman luminen, ja myöhäksi oli ehtinyt kevät aika, ennenkuin ilmat lämpenivät. Mutta silloin suvesikin yht'äkkiä, helteisesti paahteli päivä lumista luontoa ja sulatti parissa päivässä ohkaisiksi syvät nietokset. Rymisten ja kohisten oli joesta lähtenyt jää, kapeat kosket eivät olleet ehtineet yhdellä kulauksella nielaista telien tungeskelevaa joukkoa, vaan ne olivat rannoille patoutuneet ja yhä kaventaneet ärjyvät uomat, ja joen suussa oli meren jää vielä hievahtamatta paikoillaan vankkana vastamuurina. Mutta vasta jättien lähdettyä se oli jokivarren tuntureilta ja metsistä ja suomailta tulvahtanut vihaisena virtana jokea kohden, tuo sulaneiden nietoksien vahva vuo. Jokainen puro oli joeksi paisunut, jokainen oja puroksi, jossa tulvavesi kohisten kulki ja myötäään reunoja laajenteli. Alavat suomaat muuttuivat järviksi, joissa metsät saarina töröttivät, nouseva vesi puhkasi kankaiden poikki uusia uomia jokilaaksoon päin, ja itse jokilaakso, sen reunalla olevat lehtimetsät ja rantaniityt ja multaäyräät muuttuivat yhdeksi ärjyväksi, valkoisena vaahtoavaksi seläksi, joka tunki alaspäin niin valtavin voimin, että vuorten puristamalla, ahtailla koskipaikoilla rannat edestä repeilivät ja kalliot käännähtelivät ja halkeilivat, ja yli peninkulmain alojen kuului veden pauhaava ryske.

Niin kulki tulva jokea pitkin, yhä kiihtyen kulussa jokaisen puronsuun kohdalla. Se tempasi uurtamiltaan hiekkarannoilta mukaansa juurineen suuria puita, kaateli honkia ja katkoi näreitä, vyörytti paksuja aloja maata ja kivikkoa matkaansa ja huuhteli likaisen kellertävänä korkealta kallioisia rinteitä ja soljuja suopetäjiä, puski poikki kuivien kangasmaiden ja herätteli ahoilla nukkuvat kontiot pesistään. Niin nopeasti nousi tuo tulva, että tuskin ehtivät metsän elävätkään sen alta pakoon. Se saapui lappalaisyksen kohdalle, kohosi joen äyräälle ja syöksähti kylään, ja juosten saivat lappalaiset ylisillään, lapsineen, poroineen ja koirineen, karata harjanteille ja tunturien rinteille, ja hitaimmat juoksijat ennätti sittenkin ärjyvä vuo. Lappalaiset näkivät asuntojensa ja kala-aittainsa kallistuvan ja heilahtelevan ja vähitellen nousevan jonkin vihaisen aallon hartioille, huimaa vauhtia vieräksään virrassa alaspäin. Muutamat koettivat veneisiin pelastaa tavaroitaan ja ruokavarojaan, viedäkseen niitä mukanaan turvallisemmille ylänkömaille, mutta ennenkuin he ehtivät lepikon läpi saapua kankaalle, virta oli jo repäissyt heidän ruuhensa pyörteeseen, vienyt alaspäin ja viskannut sen murskaksi ensimmäiseen kosken kallioon. Huutoa ja valitusta kaikui siitä syystä lappalaisten kyläin kohdalla keskellä tulvan tohisevaa kohinaa.

— Veden valtiat ovat vimmoissaan, ne hukuttavat alleen koko maan! huusivat hätääntyneet pakolaiset.

Tulvaisilla rannoilla heidän noitansa tekivät taikojaan ja pyörähtelivät haltioissaan vihaisten kuohujen äyräällä, uhraten niille noitakalunsa ja kalleutensa, niiden vimmaa siten vaimentaakseen. Mutta heidänkin oli siitä väleen syrjädyttävä, juostava yhä ylemmäs, pakoon luonnon leppymätöntä kiihkoa.

— Sitä ei lepytä enää mikään, se nielee meidät väkisin, he kiljuivat avuttomina, herjeten tempuistaan.

Alaspäin ehätti vain hillitön, raivoava tulva levittäen tuhoa askeliinsa, alaspäin joen suuta kohden. Täällä se näytti hätää ja kiirettä jokiahteen vakinaiselle, suomalaiselle asutukselle, jonka korkeille rantatörmille rakennettuja taloja se jo uhkaili. Venehuoneet ja nuottakodat virta pyyhkäisi kuin lastut mukaansa ja tapaili yhä ahnaampana tupia ja töllejä. Alavimmista taloista olivat asukkaat jo paenneet pois ja ylemmissäkin oltiin varuillaan joka hetki lähtemään. Mutta katsastettiin sentään vielä: jos meren jää jokisuulta lähtisi liikkeelle, aukeaisi ehkä tulvalle väljemmälti tilaa ja joki pääsisi laskeutumaan. Mutta paljon toivoa siitä ei enää ollut.

Suensaaren törmältä, jokisuulta, oli tulva aamuhämärissä Kauppilan vauraasta talosta ihmisten apuun ehtimättä kiskaissut matkaansa vanhan saunan ja, mikä oli pahempi, suuren tavara-aitan, johon pirkkalaisten talviset veronahat olivat yhteen koottuina ja jossa ne odottivat meren aukenemista ja tukholmalaista laivaa päästäkseen kauppatavarana siirtymään maailman markkinoille. Synkkäkatseisena seisoivat nyt veden äyräällä Kauppilan tarkka isäntä luoden vihaisia silmäyksiä ärjyvään veteen. Hän oli juur'ikään poikineen saanut kiireen vilkkaa vetäistyksi suuren silakkaveneensä, jota aallot jo olivat hyväilleet, ylemmäs törmälle, mutta huolestuneena hän katseli, kauanko se kestäisi siinä, vesi kohoaa myötäensä, siirrähtelee silminnähtävästi rantaa ylöspäin, eihän siitä enää ole kuin puolenkymmentä askelta itse pirtin seinämälle — ja väleen se sen hyppää!

Kauppilan isäntä puristeli nyrkkiään seisossaan siinä veneensä kupeella ja muistellessaan, kuinka koko pitkän talven saalis oli yhdessä ryskeessä mennyt kuohujen kuiluun. Ja hän kohotti nyrkkinsä yli uhkaavan aallokon temmellyksen lahden takana olevaa kunnasta kohti, jossa oli paikkakunnan ensimmäinen puukirkko ja pappila, joita niitäkin jo tulva mielitellen kierteli, ja hänen kasvoissaan

vilahdi vihan keskestä vahingoniloakin, kun hän puolittain itsekseen, puolittain pojalleen virkahti:

— Helisemässä olet sinäkin suippoharja siinä, mutta syytä itseäsi, mitäpä tänne laittausitkaan meidän rannoillemme. Sinun vikaasi se onkin tämä vedenvaltojen viha, sinun vuoksesi meitä nyt ahtolaiset ahdistelevat.

Poika, alulla toistakymmentä oleva, mutta rotevakasvuinen ja miehevä, pyörähti kummissaan isänsä puoleen ja kysyi:

— Tuonko papin vuoksi, isä? Mutta onhan se hiljainen ja nöyrä mies.

— Miehestä vähät, mutta koko hänen kujeensa, koko kirkkonsa, ovat meille turmioksi. Siihen ovat jo ennen suuttuneet metsänhaltiat ja maahiset, — minkä verran tässä on viime vuosina saatu metsänriistaa entiseen nähden? — ja nyt äytyvät kaikki vedenkin valtiat. Ja vielähan tuo kirkkokin tuossa menisi, onhan se ollut siinä jo isänikin aikana ja onhan tuohon jo totuttu, mutta kun nyt sen vaikutuksesta kaikki elämäntavat ja toimetkin muuttuvat, ja miehiltä menee miehuus, niin — hyi hitto! — kummako on, jos siihen luontokin suuttuu. Mutta vieköön vesi pelot ja myllyt, puhdistakoon kaikki, talot ja kirkot ja pappilat, kunhan edes siitä pirkkalaiset pääsisivät ymmärtämään, että tässä on jouduttu hullulle tolalle, ja oppisivat taas panemaan arvoa entisiin toimiinsa ja isäinsä kunniakkaaseen valtaan näillä pohjoisilla mailla.

Poika ei voinut oikein seurata isänsä ajatuksenjuoksua. Hetken kuluttua hän kysäisi:

— Kuinka kirkko ja pappi ovat pirkkalaisten valtaa vähentäneet?

— Kuinka! Katso noita peltoja ja niittyjä, jotka nyt puolittain veden vallassa kylpevät, mitä täällä pirkkalaiset nykyään toimivat? Maata myyräilevät ja kuokkivat multaa, ja karjalainen viepi meiltä sillä välin lappalaiskylän toisensa perästä veronalaisekseen. Onko se miesten kuntoa? Ja onko täältä käyty ryöstöretkillä Ruijassakaan kymmeneen vuosiin? Se se on kaikki tuon papin vikaa. Rakastakaa rauhaa, hän huutelee joka pyhä ja viikonkin varrella, jättäkää retkeilyelämä ja sorto... Hyi häpeätä, kun menee miehiltä luonto! Ei, Osmo, älä sinä koskaan liiaksi rupea kuuntelemaan pappien puheita, älä tottele heidän houkutusiaan, kuinka imeläsuina he pakisivatkin. Anna papin olla siinä missä hän on, eihän häntä täältä kumminkaan mihinkään saa, vaan itse kulje sinä omia teitäsi, äläkä päästä luontoasi pehmenemään. Muuten et ole omakaan isäntäsi, vaan jätät riippumaan akoista ja luonnon valtojen oikuista.

Ukko vaikenä ja katseli taas hetkisen temmeltävää, kellertävää aallokkoa. Kääntyi sitten jo törmälle päin, mutta tarttui sentään vielä veneeseen kiinni.

— Kiskaistaan vielä kappaleen ylemmäs, näet, vesi nousee yhä.

Osmokin kävi veneeseen kiinni. Mutta samassa hän pysähtyi ja osoitti hämmästyneenä kädellään ylemmäs joelle. Ja hän tarttui isänsä käsivarteen huudahtaen:

— Katsokaa, isä, katsokaa, siellä riippuu ihminen hongan kyljessä!

Isäkin terästi katseensa Osmon viittaamaan suuntaan joelle, jossa virta kuljetti mukanaan suuria puita, kokonaisia lepikkorykelmiä, juurineen kiskottuja näreitä ja tasalatvoja petäjiä. Siinä joukossa lipui verkalleen suuri kelohonkakin, milloin sukelluttaen virran painosta päätään syväälle laineikkoon, milloin taas pulpahtaen veden ponnahtuttamana korkealle ilmaan. Sen kyljessä, kahden oksan väliin puristautuneena, näkyi omituinen, nahkapeittoinen olento.

— Ihminen tosiaankin, matki jäyhä pirkkalaispäällikkö katsellen puuta, joka oli tulossa alaspäin jotenkin läheltä rantaa. — Se on lappalaiskakara, liekö henkeäkään enää.

— Isä, työnnetään vene vesille, pelastetaan tuo raukka!

— Venettäkö tuohon kuohukkoon ... kannattaisikohan...? tuumi isä, mutta oli samassa jo poikansa avuksi tarttunut kiinni veneen keulaan, ja yhdessä he sen työnsivät alas väkevään virtaan. Ketteränä Osmo hyppäsi airoihin ja isä ohjasi voimakkaasti huopaamalla raskasta alusta pyörteiden keskelle. Huimasti painoi virta alaspäin, Osmo ponnisti voimainsa takaa, mutta hitaasti päästiin eteenpäin.

— Herjetään pois, isä tuumi, — muuten ei päästä rantaan takaisin.

— Ei, nyt lähenee honka tuossa virran polvessa, kas noin...

Isä piteli venettä kohdallaan, sill'aikaa kun Osmo asettui keulaan käydäkseen käsiksi oksain notkossa tirppavaan olentoon. Se oli lapsi, lappalaispeskiin puettu, eikä siinä enää elonmerkkejä näkynyt. Siihen Osmo iski kiinni, mutta niin lujalle se oli puristautunut hongan runkoon, että poika sitä pari kertaa

turhaan koetti kiskaista irti. Mutta hän ponnisti uudelleen, riuhtaisi vielä kerran, ja jo hän sai viskatuksi veneeseensä poronahkaisen käärön, — noin kymmenvuotiaan tytön, joka oli aivan tönkkä ja hengetön. Mutta kiire oli taas tarttua airoihin, hän heitti saaliinsa veneen pohjalle ja rupesi rivakasti soutamaan takaisin rannalle päin, josta vene kelon mukana oli kauas loitonnut. Mutta sepä ei ollutkaan helppoa työtä, nuoret jäntereet saivat yli voimainsa riuhtoilla, ja kaiken väkensä täytyi isänkin panna huoparimeen, ennenkuin maihin päästiin, eikä sittenkään päästy kuin paljon alapuolelle varsinaisen valkaman.

— Minkä elukan te sieltä saitte? kysyivät ihmeissään akat, jotka olivat rientäneet törmälle katsomaan isännän äkillistä veneretkeä ja vaikeaa paluuta.

— Tuossa on saalis, viekää tupaan, siellä koettakaa, vieläkö tuohon koteutuu henki, puhui Kauppilan isäntä hengästyneenä ja hiukan häpeissään, ruveten sauvomaan venettään ylös sen varsinaiseen valkamapaikkaan.

Vaahdoten kohisi vesi tulvaavassa joessa kuljetellen alas latoja ja turpeita ja kelohonkia. Joki nousi vielä puolille päivin, nousi uhkaavana ja ärjyvänä, mutta silloin murtuikin vihdoin merijään sitkeä salpa joen suulta ja nuo vihaiset, viljavat, keväiset kuohut pääsivät vähitellen soljumaan ja leventeleimään meren avaraan, tynnyttävään helmaan. Ja vähin erin taas rannatkin saivat entiset muotonsa, järvet valuivat pois niittymailta, ja leppyneinä laskeusivat veden vihaiset vallat lepoon.

II.

Hieroen ja lämmitellen koetettiin tulvaveden kourista korjattua tyttöä kauan virvoitella, ja vihdoin palasikin henki ja vertyivät jähmettyneet jäsenet. Hän avasi verkalleen suuret silmänsä ja katseli kuin kummissaan ympärilleen, ja se oli Osmosta niin hauskaa, että hän ilosta hypähteli vuoteen vieressä. Mutta kauan makasi siinä tulvalta temmattu saalis liikahtamatta ja äänetönnä, ikäänkuin itsekin vielä epävarmana, elikö hän vai oliko kuollut. Eikä hän sittenkään, kun siitä pian aivan terveeksi toipui, osannut tehdä oikein selkoa, kuka hän oli ja mistä hän oli ja miten hän oli joutunut tulvavirrassa vierivän hongan rungolle. Hän muisti vain, että hän kotimökissään, jossa hän oli maannut vanhempainsa ja siskojensa seurassa, oli yöllä äkkiä herännyt meluun ja hätähuutoihin, ja kylmä vesi oli silloin jo tunkeunut ovesta sisään lattialle. Huutoja ja kirkunaa oli kuulunut koko kylästä, ylisillään ihmiset olivat kahlanneet vedessä, ja hän itse oli äitinsä jäljessä juossut ulos ja seisonut siellä jääkylmässä vedessä, kunnes he pääsivät erääseen veneeseen, jolla kyläläiset olivat koettaneet pelastautua ylemmäs rannalle. Hän oli pelännyt ja vapissut, sillä miehet olivat huutaneet ja naiset itkeneet. Eivätkä he maihin päässeet, virta oli imaissut heidät nieluunsa, ja kauan oli vene kulkenut sen mukana alaspäin notkuen ja vavahdellen kuohuissa. He olivat kulkeneet erään vaahtoavan koskenkin alle ja hengissä olivat siitä päässeet, vaikka vene olikin puolillaan vettä. Mutta sitten se oli jysähtänyt virrassa poikkiteloin lipuvaan honkaan, oli kallistunut, kaatunut...

Eikä hän muuta muistanut.

Lapin kielellä hän näitä kertoi, ja Kauppilan väki arvasi hänen olevan jostakin niistä jokivarren kalalappalaisten kylistä, jotka tulva oli hävittänyt. Ja siksi koetettiin niistä tiedustella, mistä sellainen tyttö oli kateissa, mutta selvää ei saatu. Toisista kylistä oli tulva lakaissut kaikki eläjät, toisista oli kokonaisia rantalappalaisten perheitä hukkunut, eikä kukaan tullut tätä orpolasta omakseen perimään. Ja silloin päätti Kauppilan isäntä, että olkoon talossa kotiorjan arvossa, johan tuo tuosta pian kasvaa, jotta ruokansa ansaitsee.

Mutta Osmo, joka tytön pelastamisen luki omaksi ansiokseen ja siitä syystä häneen tarkemmin huomionsa kiinnitti, katseli häntä usein ja kauan, eikä hän voinut olla ihmettelemättä, ettei tyttö ollut niiden tavallisten lappalaislasten näköinen, joiden hän oli nähnyt tyyppikinä ja pyöreinä kierivän törmillä ja tanhuilla lappalaiskylissä käydessään; tämä oli paljon valkoisempi ja solakampi ja hipiä oli hieno ja silmässä oli outo, kirkas kiilto, joka häneen kuin tenhoten vaikutti. Ja hän kysyi usein työltä, kun tämä oli vähän heidän kieltään oppinut:

— Oletko sinä oikea lappalainen?

— Mitä lie sekulia, ilveilivät toiset, Osmon huomioita todistellen, kun tyttö itse oli ääneti. — Mikä on nimesi?

— Leila.

— No ka, nyt olet siis Kauppilan Leila!

Niin jäi löytölapsi elämään pirkkalaispäällikön vauraaseen taloon Tornion jokisuussa. Ja hiljaisena hän siellä eli, oloonsa tyytyen. Sillä hän ei osannut ketään ikävöidä eikä kaivata, hän oli yht'äkkiä kuin

siirtynyt toiseen maailmaan ja mielestään parempaan maailmaan. Sillä niin suurta ja muhkeata oli siellä kaikki, siellä oli hänestä enemmän valoa ja lämpöä. Olihan täälläkin poroja ja koiria ja jousia ja verkkoja, ja niinkuin entisessä kodissaan hän saattoi täälläkin istua kuuntelemassa käen hilpeää kukuntaa ja kaakkurin kaukaista valitusta. Mutta tavat olivat toiset, ihmiset erilaiset. Hän ei täällä enää kuullut puhuttavan seidoista eikä noitarummuista eikä pyhistä karsikoista, mutta sen sijaan muista hänelle oudoista asioista. Ihmeellisintä hänestä kumminkin oli, kun hän toisinaan naisten pakinoista kuuli sanoja semmoisia kuin neitsyt Maaria ja Vapahtaja ja kun hän tavan takaa näki ihmisten juhlapukuisina soutavan lahden taa, jossa he menivät korkeaan huoneeseen ja kumarsivat. Näistä ihmeistä hän väliin kummissaan kyseli Osmolta, joka hänelle oli tuttavallisimmaksi käynyt, mutta tämäkään ei osannut niitä selittää...

— En tiedä, enkä välitä, vastasi Osmo lyhyeen. — Eikä niistä pidä kenenkään paljon välittää, se on vain turmioksi, siitä maalliset ja veden vallat suuttuvat, niin on isä sanonut.

— Mutta neitsyt Maaria, kuka on hän?

— Kuka hänet lie nähnyt, ei kukaan, tuon papin kujeita...

Kyseli Leila vanhemmiltakin ihmisiltä, mutta nekin vain vastasivat, että "tuo pappihan tuon tarkimmin tiennee, siltä kysy". Mutta kävellessään yksin aholla ja paimennellessaan Kauppilan karjaa Leila mietti itsekseen noita kummia kuulemiaan, ja hän tunsikin oudon aavistuksen sydämessään. Ja niitä miettiessään hän unohtui usein niin kauaksi istumaan kivennykyrälle ahon laitaan, että lehmät pääsivät häneltä vesisuohon sorkkimaan ja toiset katosivat kuulumattomiin salolle. Mutta itsekseen hän päätteli, että hänen pitää kerran tuolta mustakauhtaniselta mieheltä, jota ne papiksi sanovat, käydä kyselemässä tarkempia tietoja, muuten hänen mielensä ei saa rauhaa.

Mutta Leilan ei tarvinnut käydä lahden takana pappia puhuttelemassa, pappi tuli itse hänen luokseen Kauppilaan, tuli ja puhui hänelle kummallisia sanoja, joita hän ei ymmärtänyt, mutta jotka hänen sydäntään väräyttelivät. Tämän innokkaan kirkonmiehen oli näet tapa vuosittain keväisin kerätä ympärilleen lähiseudun kastamattomia suomalaisia ja lappalaisia lapsia, joille hän opetti kristinopin alkeita ja jotka hän sitten, kun nämä olivat tätä ruvenneet ymmärtämään, kastamalla kirkkoonsa vihki. Tähän joukkoon pääsi Leilakin mukaan, pari vuotta Kauppilassa oltuaan. Hän kulki kesäkauden joka ilta lahden takana pappilassa kuulemassa tuota uutta oppia, joka hänen herkässä sydämessään löysi niin hedelmällisen maan, ja syvälle papin sanat hänen mieleensä painuivat. Ja vähitellen tuli neitsyt Maariasta ja Vapahtajasta ja kaikista kirkon korkeista pyhistä hänen yksityiset ystävänsä ja hänen hiljaisten mietteidensä tuttavalliset, ainaiset kohteet.

Mutta kun hän lahden takaa palasi, mielessään muistellen niitä kauniita asioita, joita hän oli kuullut, sattui usein, että Osmo kutsui hänet avukseen rantaan hankavitsoja vääntämään taikka toverikseen kiikkumaan tanhualle pystyttämäänsä keinuun. Ja mielellään hän sinne juoksi, hänen sydämensä riemuisti reippaan pojan kanssa riskatessaan ja kuunnellessaan hänen iloisia juttujaan, ja silloin unohtuivat hetkeksi pyhät neitsyet ja rukousnauhat. Ja hilpeä oli hänen naurunsa ja mielensä kevyt. Mutta jos Osmo silloin sattui virkahtamaan, että mitä sinä tuolla lahden takana viitsit joka päivä juosta papin loruja kuulemassa, silloin häneltä nauru tyrehtyi ja sydän sykähti ja mieltä tuntui kouristavan. Ja hän pakeni ääneti pois ja piiloutui yksinäisyyteen ja itki, vaikka hän ei tiennytkään miksi.

Mutta eräänä syyskesän sunnuntaina toimitettiin sitten lahden takana, lepikkoisessa kirkkorannassa, pakanalasten juhlallinen kastaminen, ja Leilakin oli siinä mukana. Kuoripojat veisasivat, kirkkaana kajahti papin harras messu, ja tarkkaavaisena seisoivat kansa siinä ympärillä. Löytötyttökin, joka ei tiennyt suvustaan eikä vanhemmistaan, sai nyt holhoojakseen lempeän pyhän neitsyen, joka jo hänen ystävättäreksensä oli muuttunut, sai ristin ja rukousnauhan, ja vihityllä vedellä valettiin hänen vaalakka päänsä. Ja hänen entinen nimensäkin muutettiin, hänet ristittiin nyt kasteessa Margareetaksi, valtakunnan hallitsevan kuningattaren kaimaksi.

Mutta Osmo, joka isänsä rinnalla oli kasteen aikana seisonut ylempänä törmällä ja tyytymättömänä katsellut koko toimitusta, hän kutsui tyttöä edelleenkin Leilaksi, se nimi oli hänestä kauniimpi ja tuttavallisempi.

III.

Tämä kaikki tapahtui siihen aikaan, jolloin voimakas kuningatar Margareeta hallitsi kolmea pohjoista maata, Tanskaa, Norjaa ja Ruotsia, johon Suomikin ja Lappi kuului. Tämän kuningattaren yliherruuden tunnusti siis sekin Pohjanlahden perukka, jossa asusti liikkuvaa, osaksi kaupustelevaa, osaksi sotaisaa retkeilyelämää viettävä pirkkalaiskansa, mutta vielä näihin aikoihin nämä kaukaiset seudut olivat varsin höllin sitein liitetyt suureen unionivaltakuntaan; tämä tarmokas, vapaudestaan arka metsäläiskansa nautti jokisuissaan sangen laajaa itsenäisyyttä. Eipä ollut edes varmaa tietoa, mihin valtakuntaan nämä

seudut kuuluivatkaan, rajoja ei ollut missään, ja tehdyt sopimukset olivat epävarmat. Niinpä kiistelivät Pohjanlahden perukan ja Lapin omistamisesta toiselta puolelta Ruotsi ja Norja ja toiselta Novgorodin valtakunta, joka näihin aikoihin ulonti alueensa Jäämerelle, ja sillä välin niitä ei hallinnut kumpainkaan; pirkkalaiset pitivät omaa herruuttaan näillä mailla ja lukivat veronalaisikseen alamaisiksi kaikkien lappalaisyksien asukkaat aina Jäämereen saakka. Sen verran he kumminkin Ruotsin ylivaltaa tunnustivat, että vuosittain maksoivat tämän maan hallitsijalle pienen veron oikeudestaan saada verottaa ja pitää lappalaisia alamaisinaan. Tämä vero sekä katolinen kirkko ja papisto, joka vähitellen ja verkalleen näihin aikoihin yhä juurrutteli valtaansa näillä mailla, olikin se side, mikä yhdisti pirkkalaiset unionimaihin, Ruotsin hallinnollinen vaikutus ei sinne sen suoranaisesti tuntunut. Pirkkalaiset viettivät vapaata, omintakeista yhteiskuntaelämää niiden jokien suistoissa, joiden varsilla heidän alamaisensa elivät, ja isännöivät itsenäisinä alueitaan lijoelta Uumajaan saakka. Heillä oli omat päällikkönsä, joiden johdolla he vuosittain tekivät laajat verotusretkensä lappalaisyksien, usein kyllä ulontaen nuo hiihtomatkinsa niinkin etäälle, että he joutuivat vianpuoleisten karjalaisten veroalueille ja alituisiin riitaisuuksiin ja verisiin kahakkoihin näiden kanssa. Ja toisella taholla he taas, Jäämerellä liikkueensa, törmäsivät yhteen norjanpuoleisten, Haalogalannin, pikkuruhtinasten kanssa ja istuttivat näihin taikamaisen pelon Kainuun kansaa kohtaan. Noista ristiinkäyvistä verotusmatkoista, noista tiheistä erämaankahakoista oli seurauksena, että tuhkatieheän tehtiin tuhoavia kosto- ja ryöstöretkiä maanselän ylitse; vuoroin hyökkäsivät pirkkalaiset hävittäen Vienan rannoille, vuoroin karjalaiset Pohjanlahden jokisuihin.

Näihin hävitysretkiin Tornionkin pirkkalaiset, joiden päällikkö Kauppila oli, olivat vanhastaan tottuneet, eivätkä he koskaan illalla maata pannelsaan voineet olla varmoja, ettei vainolainen yön aikana hyökkää heidän kylinsä kylvämään tulta ja verta. Heillä oli aina aseensa hiottuina vuoteen kupeella, vartijat heidän kylissään valvoivat kuin sotaisessa leirissä, eikä heidän sopinut milloinkaan häikäillä rientää nuotan vedosta suoraan tappeluun. Ja talvisille retkille lähtiessään he kulkivat aina niin suurin miesjoukoin, että he koska tahansa saattoivat vastustaa eteen sattuvaa vihollista ja pistäytyä noutamassa saalista Vienan kylistä, milloin niin miellytti. Siitä oli heidän elämänsä muuttunut hetken elämäksi, siitä oli heidän luonteensa repäisevää, huoletonta ja hilpeää, siksi heitä oli vaikea totuttaa vakinaiseen asutukseen ja säännölliseen viljelykseen.

Mutta nyt ajat olivat kumminkin moniaita vuosia olleet rauhallisemmat, torniolaiset olivat talvihiihdoillaan tyytyneet niihin saaliisiin, joita lappalaisilta perivät, eivätkä olleet venäläisetkään uskaltaneet tulla heidän vaurastuvia yhteiskuntiaan hätyyttämään. Se oli saattanut pirkkalaiset kiinnittämään huomionsa maanviljelykseen ja muihin rauhallisiin elinkeinoin, joihin papisto heitä kehoitti, vaikka kyllä vanhemmissa pirkkalaisukoiissa ja muissakin kiihkeämissä miehissä levoton retkeilijän veri ja seikkailijanluonne vastahakoisesti taipui tällaiseen veltostuttavaan tupaelämään.

Ensi vuodet, jotka tulvaveden tuoma lappalaistyttö vietti Tornion pirkkalaisten päällikön talossa, olivat siten olleet rauhan vuosia, eikä hän toisenlaisista ajoista mitään tiennytkään. Hän kuuli kyllä puhuttavan ryöstöretkistä ja kostoretkistä, mutta niiden merkitystä hän ei ymmärtänyt. Hiljaisia olivat pirkkalaisyksien varsinkin pitkät, talviset päivät, jolloin kaikki miehiset miehet olivat syksystä kevääseen poissa talvihiihdoillaan ja jolloin vaimot vain pankoilla väentelivät värttinöitään ja puhteita pitkään nukuttiin. Margareeta tottui silloin olemaan paljon yksin, istumaan omiin, hiljaisiin mietteisiinsä vaipuneena jossakin syrjäisessä sopessa, josta hän kuin hämärän läpi vain näki toimivain riennot ja puuhut. Siellä hän vietti ikäänkuin omaa, erikoista elämäänsä seurustellen niiden uusien ystäviensä kanssa, joihin pappi hänet oli tutustuttanut, joista hän unelmissaan ja mietteissään loi kuvat ja muodot ja joita hän puhutteli kuin omaisiaan. Sitenpä hän usein uneksi painavansa päänsä jumalanäidin pehmeään helmaan ja oli tuntevinaan, kuinka tämä hänen hiuksiaan hiveli. Mutta toisinaan hänet valtasi omituinen pakko kuulla muiltakin enemmän näistä ystävistään, ja silloin hän hiihti lahden yli pappilaan, jossa pappi hänen kysymyksiinsä vastasi ja häntä neuvoi ja opasti.

Tätä omaa erikoiselämäänsä hän jatkoi kesäisinkin paimenessa kulkiessaan ja lempiahoilla levätessään. Ja vielä sittenkin, kun hänet paimenen toimesta siirrettiin muihin kotoisiin töihin — koska hän toisinaan liiaksi unohti sarvipäänsä — oli kuin joku olisi houkutelut häntä sinne yksinäiselle aholle, ja sinne hän aina piiloon juoksi, kohta kun töiltään jouti, ja usein hän siellä viipyi iltaan myöhäiseen. Ihmiset hymähtelivät näille hänen yksinäisille retkilleen, mutta antoivat hänen vapaasti lymyillä: tuolla orpotyöllä oli nyt kerran oma luontonsa ja omat haaveensa; liian ujo hän näytti olevan muitten ikäistensä kanssa pelehtimään, siksi olkoon yksin.

Harvoin häntä toisten lasten leikeissä nähtiinkään. Toisinaan hän kyllä kuin kadehtien pysähtyi nurkan taa katsomaan, kun nämä äänekkäinä ilkamoivat ja iloisina juoksivat tanhualla tai jokiahteella, ja hänen teki mielensä silloin mukaan, teki niin, että silmä sameni ja hentoinen jalka vapisi. Mutta hän ei mennyt, tuntui kuin jokin olisi häntä pidättänyt, ja hän hiipi huoaten yksinäisyyteensä. Väliin vain kun Osmo, hänen tutuin kasvinkumppalinsa, juoksunsa lomasta tuli rajuna tempaisemaan hänet leikkiin, hän antautui täydellä innolla siihen, oli hilpeä ja vallaton ja ketterin koko joukosta, — törmä helähti hänen iloista nauruaan, kun hän valtoimenaan kentällä kisaili. Ja hänen silmissään oli säteilevä kiilto,

— hänen poskillaan paloi puna ja hänen mielessään pulppusi riemu. Ja ihmetellen, melkein kateellisina, toiset tytöt virkkoivat:

— Kas lappalaiskakaraa, kun elpyy ja vertyy!

— Mihin unohtui nyt risti ja rukousnauha?

Siitä Margareeta kävi kohta araksi ja rupesi hiipimään pois. Mutta sattui silloin väliin, kun he venevalkamassa karkeloivat, että Osmo viskasi hänet veneeseen ja työnsi veneen virtaan, itse perään istahtaen, ja viiletti koskea alas. Silloin vasta huimaava ilo oikein täytti tytön mielen; hän katseli veden kuohuja ja laskijan varmaa kättä, eikä hän ensinkään pelännyt, vaan turvalliselta tuntui ja autuaalta.

Mutta tytöt rannalla hokivat:

— Kas lappalaiskakaraa, kun liehakoi!

— Jo unohtui pyhä neitsyt mielestä, kun Osmo vähän pääsi kierittelemään.

— Mihinkäpä se pääsee luonnostaan hänkään!

Mutta kun he taas maihin pääsivät, juoksi tuo pistopuheiden haavoittama tyttö törmälle kuin vainoajaa pakoon, juoksi piennarta myöten metsän rintaan, juoksi metsäpolkua kauas salolle, ja sydäntä ahdisti ja itkua teki kurkku. Siellä hän heittäysi sammaleiselle mättäälle ja itki kuin suurta ilkityötä katuen. Mutta vasta kun hän oli vielä kauemmas juossut korpimaalle ja kankaalla kyynelensä kuiviin itkenyt, rauha palasi hänen mieleensä ja hänestä rupesi tuntumaan kodikkaalta entisten ystävänsä, mielensä hiljaisten mietteiden, seurassa.

Kuta vanhemmaksi hän tuli, sitä enemmän hän yksinäisyyttä haki ja sitä paremmin hän suljetuissa tuumissaan viihtyi. Yhä harvemmin hän seurusteli muitten kanssa, Osmokin oli jo ruvennut miesten mukana talviretkillä kulkemaan. Ja hänestä tuntui, että hän pääsi yhä lähemmäs niitä henkiä, joista pappi oli hänelle niin kauniisti puhunut ja joista hän itselleen oli kuvat muodostanut. Hänelle oli tullut tavaksi istua iltakausia kivellä korven tiheimmän kuusikon liepeessä ja katsella latvain välistä siintävää taivasta ja kuunnella kuiskivaa huminaa, tuulen oksia heiluttaessa.

Tämä korpi oli hänelle jo tuttu koti, ja noita latvain kuiskeita hän kuunteli kuin kotoisia tarinoita. Niistä soi ikäänkuin sanoja ja säveliä, väliin kuin juhlallisia saarnoja ja messuja, väliin taas tuttavallista supatusta. Ja vaikka hän ei noita kuiskeita osannutkaan selittää eikä tulkita, nautti hän niitä kuunnellessaan, sillä niissä oli hänestä ystävällisyyttä ja lempeyttä, kehoitusta ja rohkaisua. Niillä tuntui noilla äänillä olevan jokin erityinen tarkoitus, ja siksi hän koetti niitä yhä hartaammin ymmärtää; joka päivä hän niitä olikin yhä selvemmin ymmärtävinään, ne kävivät yhä vakuuttavammiksi, yhä tuttavallisemmiksi, yhä viettelevämmiksi. Pyhä neitsyt hänelle noin kehtolaulun tapaan kuiskii, siitä hän oli varma...

— Mutta mitä, oi mitä tahdot, pyhä äiti, minulle sanoa — niin hän aina huolestuneena huokaili, — milloin opetat minut selvästi puheesi ja tahtosi oivaltamaan? Ja suru mielessään hän yön lähetessä käveli yksinäisestä pyhäöstään, tuota kysymystään hän kotiin kulkiessaan aprikoi ja sitä hänen mielensä hautoi, kun hän aittaansa hiivittyään nukahti vuoteelleen.

Mutta hänen mielensä ei masentunut. Hän oli varma, että hän kerran oli vielä tuon huminapuheen ymmärtävä, ja se hänen uskoaan vahvisti. Noista kuulemistaan hän ei voinut kenellekään kertoa, ei kukaan olisi häntä käsittänyt, kotiväki olisi vielä entistä enemmän pilkannut lappalaistyttöä, jolla oli omat, kummalliset kuulonsakin. Kirkkoherralle hän joskus oli ruvennut kertomaan noista retkistään, mutta tämä oli käsenyt hänen vain rukoilla ja tehdä työtä ja säännöllisesti paastota. Ja siksi hänen täytyi yksin haaveitaan hautoa, siksi hänen oli salattava toiveensa ja aavistuksensa ja kätkevä poveensa mielensä laineiset huolet, itsekseen hiljaa sydämessään koetettava niitä selventää ja odotettava ratkaisun hetkeä.

Ja vuosia kului. Tyttö kasvoi immeksi, kauniiksi, korkeakasvuiseksi immeksi, jota pirkkalaisnuorukaiset mielihyvin katselivat, mutta joka ei heidän helliin silmäyksiinsä vastannut, paeten arkana imarteluja ja hyväilyjä. Ja pirkkalaispojat virkkoivat toisilleen:

— Hän on korea tyttö, mutta vähän löylynlyömä!

— Ja se on vahinko, siitä saisi muuten hyvän emännän.

Mutta Osmo nyökäytti veitikkamaisesti päätään, virkkaen:

— Malttakaahan pojat, vielä se siitä kesyttyy, kunhan hänen aikansa on tullut!

Mutta tyttö ei kesytynyt, yhä aremmaksi kävi. Eräänä suvisena sunnuntaina hän oli ollut kirkossa ja toisten sieltä jo lähdettyä yksin vielä jäänyt polvilleen makaamaan jumalanäidin kuvan eteen. Kun hän sieltä vihdoinkin palasi, oli kylän väki tapansa mukaan kerääntynyt jokiahteelle kisailemaan ja pojat koettivat viittoa häntäkin sinne mukaansa; tuokioksi hän jo pysähtyikin katselemaan, kuinka hilpeältä näytti juhlapukuinen joukko ja kuinka ylpeästi uusi vaskivyö kimalteli erään rotevan nuorukaisen uumilla. Mutta samassa hän hytkähti, jatkoi kiireesti matkaansa ometan taitse ja kesannon poikki metsänrintaan, josta hän omaa polkuaan kiirehti tutulle aholleen. Hänen mielensä oli tavallistakin raskaampi tänään, ja hervotonna hän viskausi mättäälle, ja nukahti heti siihen päivänpaisteiselle sammalelle. Unissaan oli hän odottavinaan neitsyt Maarian soutavan hänen luokseen lahden takaa; sieltä soutikin vene, mutta pyhää neitsyttä siinä ei ollut, siinä oli nuorukainen, uumillaan Osmon uusi vaskivyö ja tuohipää puukko...

Hän heräsi, säikähti omia syntisiä mielikuviaan, jotka estivät häntä kyllin hartaasti kiinnittämästä mieltään sen suuren arvoituksen selvittämiseen, johon hän tunsii elämänsä kaihotun salaisuuden kätkeytyvän. Mutta samassa hän tunsii lohduitustakin ja iloa. Hän kuuli näet taas korpikuusten tuttavallisesti humisevan ja nuo kuiskeet tuntuivat tänään niin omituisen selvä-äänisiltä, että hän melkein saattoi niistä erottaa ääniteitä ja sanoja ja rohkaisevia kehoituksia. Hän tunsii varmasti hyvien henkien liitelevän ympärillään, mutta niiden tarkoitusta, niiden käskyjä hän ei vielääkään voinut oivaltaa. Ja taas tuska valtasi hänen mielensä, hän koetti pinnistää kaikki aistinsa, jännittää koko henkensä herkkyyden ymmärtääkseen noita outoja sanoja; hän väänteli ristityitä käsiään, hän lankesi polvilleen ja kätki päänsä sammaliin ja rukoili, hän kohotti kyöneleiset kasvonsa taivasta kohden ja rukoili, rukoili hartaasti:

— Pyhä neitsyt, kallis jumalanäiti, mitä, oi mitä tahdot minulle sanoa? Minä tunnen sinut luonani, oi, minä ymmärrän kyllä, että sinulla on minulle annettavana käsky, viesti tai nuhde, mutta minä en tahtoasi tajua. Pyhä neitsyt, auta minua, minä olen niin tyhmä, niin oppimaton, niin syntinen; mutta jos minulle luottamuksesi aiot antaa, avaa kuurot korvani... Kuiskaa selvemmin, kuiskaa kuultavasti...

Hän rukoili kauan, kynelet valuivat verestävistä silmistä ja poskilla paloi tuskan ja kiihkon puna. Hän rukoili niin hartaasti, että hänen voimansa herpautuivat, polvensa väsyivät ja käsivartensa vaipuivat alas. Ja taas hän silmilleen laskeutui sammaleiselle kalliolle, maaten siinä kuin horroksissaan. Mutta korpikuuset tyynesti humisivat.

Niin kului hetki.

Mutta latvat heilahtivat, humina kiihtyi ja selvemmin soi korpikuusten ääni. Silmillään makaava tyttö luki siitä jo yhtäjaksoiset, tajuttavat, lempeät sanat:

— Kotiisi, Margareeta, kotiisi! Siellä kuulet käskyni, tajuat tahtoni.
Kotiisi, Margareeta, kotiisi!

Yöksi oli vaihtumassa kesäinen ilta, korkeimpia latvoja vain kultasi päivä ja painui pian niidenkin taa. Varjot kankaalla kävivät tummiksi, metsä musteni ja sekeinen taivas oli kelmeä. Silloin nousi neitonen sammaleiselta kalliolta, nousi kirkastetuin, kiitollisin kasvoin, mieli vahvistuneena ja varmana ja sydämässä tyyneys ja onni. Ja kiireisin askelin hän lähti kävelemään salolta kylää kohden. Tuttu oli polku, pimeässäkään hänen jalkansa ei horjahtanut, ja juosten hän paransi vauhtiaan, kuta lähemmäs kylää hän joutui. Sillä olihan hän menossa aukaisemaan elämänsä arvoitusta.

Jo kumottivat vainiot aukenevassa metsässä ja etäämmältä siinsi joen kuultava pinta. Mutta tyttö pysähtyi, kääntyi, katsoi ympärilleen, katsoi, oliko hän kulkenut harhaan...

Sillä mikä oli tuo paikka? Hän ei nähnyt taloa jokiahteella, ei riittä pellon kupeella, ei omettaa, ei saunaa törmän rinteellä. Mutta paksu savu tuprahti häntä vastaan, ja kun sen tuuli viskasi syrjään, näkyi sillä paikalla, missä talo oli ollut, laaja, hehkuva hiillos, josta tuuli aina toisinaan leimahutti liekin korkealle ilmaan hiiltyneiden hirsien lomitse. Arastellen tyttö astui lähemmäs. Mustana törrotti kiuas, talo oli palanut poroksi, porona olivat kaikki ulkokuoneetkin. Ja siltä näytti kuin olisivat kaikki asukkaatkin samaan nuotioon palaneet, sillä elävän ääntä ei kuulunut mistään, kaikki oli autiota ja kuollutta.

Pelästyneenä, horjuvin askelin Margareeta lähti kiertämään talon raunioita. Jokipuolella, hiiltyneiden kekäleiden välissä, hän näki talon ruotiukon kuolleena makaavan, kyljessä ammottava haava; ja hiiltyneestä lihasta lähti katkera käry... Kauhistuneena Margareeta pakeni rantaan. Veneet olivat poissa teloilta, vesirajassa makasi hieho, jolla oli keihään haava lapaluiden välissä, ja se latki raukeana vettä, katsellen rukoilevin silmin yksinäistä kulkijaa...

Missä muu karja, missä koirat, missä ihmiset kaikki? Tapetutko, poltetutko nekin, vai ovatko paenneet naapuritaloihin? Hän katseli pitkin ahdetta ylöspäin: talojen paikoilta näkyi yöpimeässä

leimahtavan sammuvia rovioita ja punaisilta hehkuvia hiilloksia, ja säkeniä tupsahti aina toisinaan sakea rypäle syyskesän tummennutta yötaivasta kohden. Mutta luonnossa oli kaikki äänetöntä ja kuollutta; ainoastaan kaukaa kylänpäästä kuului väliin jokin koira pitkään, surumielisesti ja haikeasti ulvahtelevan.

Hätä valtasi orpotyön mielen, sanomaton tuska ja hätä.

— Sitäkö varten, — niin kuiskasi hän autiolla törmällä, — sitäkö varten käskit, jumalanäiti, minun kiirehtiä kotiini, että näkisin kaiken tämän hävityksen kauheuden, kuolon kamalan kuvan, että yksin jäisin yöksi seisomaan tähän raunioiden ja raatojen keskelle, yksin poltettuun ja autioon kylään! Sitäkö varten, että jo toisen kerran tuntisin itseni aivan orvoksi ja yksinäiseksi autiossa maailmassa.

Ja hän mietti, että kenties jumalanäiti ei ollutkaan hänelle korpikuusesta kuiskannut, ehkä ne olivat samat pahat manalan vallat, jotka tämän hävityksen olivat toimeenpanneet ja ilkkuneet hänen herkkyydelleen. Margareeta vapisi, sillä hän epäili, hän pelkäsi ja hän kaipasi lohdutusta. Hän olisi tahtonut rukoilla, mutta hän ei voinut koota ajatuksiaan siinä savuavain raunioiden keskellä. Ja hän lähti juoksemaan, juoksemaan pakoon; juostessaan hänelle tuli mieleen, että hänen oli paettava kirkkoon, ja siksi hän lähti yöpimeässä kiertämään lahden pohjan kautta vastaiselle rannalle. Pyhässä huoneessa tahtoi hän kysyä jumalanäidin neuvoa, tiedustella hänen tahtoaan, hurskaalle opetusisälleen hän tahtoi kertoa kaikki kuulonsa ja huolensa ja saada lohdutusta ja suojaa.

Lähättäen hän lähenei vihdoinkin kirkonmäkeä, jonka rinteellä pappila sijaitti. Mutta hän ei löytänyt pappilaa — se oli poissa, poltettu sekin. Ja kun hän nousi mäelle, ei kumottanut enää kirkkokaan kelmeää taivasta vastaan, vaan savuavia, kylmeneviä raunioita hän senkin paikalta löysi. Kaikki tuhoava hävitys oli poroksi polttanut pyhät huoneetkin, ja äänetöntä oli niidenkin ympärystä. Eikä elävää näkynyt missään, ei asukkaita eikä hävittäjiä. Kuka hävittäjä oli ollut ja minne hän oli mennyt, sitä ei Margareeta tiennyt: oliko se ollut vanha verivihollinen karjalainen vai kiskomisista kiusaantunut lappalainen, — jälkensä se oli jättänyt, itse poistunut autiosta kylästä.

Upumus ja mielenahdistus raukaisivat yksinäisen, hentoisen immen, ja hän vaipui hervotonna istumaan raunioiksi ja kekäleiksi suistuneen kirkon kiviselle portaalle, kätkien kasvonsa kämmeniinsä. Ei hän tiennyt, minne hänen oli mentävä ja mitä tehtävä; jumalanäidin tarkoitusta hän ei vielä kukaan tajunnut, ja turhaan hän rukoillakin koetti.

Mutta siinä maatessaan — valvovanako vai nukkuvana, sitä hän ei tiennyt — hänestä näytti äkkiä lepikon rinne rannasta valkenevan ja aukenevan, ja sieltä astui valkopukuinen, lempeäkasvoinen nainen verkalleen ja kuulumattomin askelin hänen luokseen, pysähtyi hiillostuvalla rauniolle ja sieltä hänelle siunaten kättään ojensi. Ja hän kuuli äänen, tuon saman, metsän huminasta tutun, lempeän äänen, joka hänelle puhui:

— Nouse, Margareeta, lähde kävelemään, taival on edessäsi pitkä.
Nouse, Margareeta, ja lähde!

Ja kiviportaalla makaava neitonen tajusi, että hänen oli lähdeävä taipaleelle. Mutta nöyrästi hän kysyi:

— Pyhä neitsyt, mihin tahdot minua käyttää?

— Sinut olen syntymästäsi valmistanut suureen tehtävään, jonka aikoinaan sinulle ilmoitan, vastasi henki ja kohotti käsivartensa pystyyn. — Mutta nyt sinun on lähdeävä tuohon kutsumukseesi valmistautumaan. Nouse, Margareeta, sinulla ei ole täällä sukua, ei vanhempia, ei ketään, joka sinua maailmaan sitoo, kaikista sinut olen erottanut, sillä sinun elämäsi on yksinomaan minun palvelukseeni pyhitettävä. Mutta muista: *yksinomaan minun*, ei saa olla mitään maallisia siteitä, ajatuksiasi ja tunteitasi ei saa kiinnittää mikään muu kuin tehtäväsi, jos tahdot olla arvokas ase siihen korkeaan kutsumukseen, johon sinut olen valinnut. Sen kun muistat, minä suojanasi pysyn. Siis nouse, Margareeta, ja lähde!

Margareeta notkisti nöyrästi päänsä. Mutta kun hän sen siitä nosti ja silmänsä avasi, hän ei nähnyt rannasta päin muuta kuin sarastavan päivän ensimmäisten, kelmeäin säteiden leikkivän lepikon latvoissa öisten usvain keskellä. Hän karahti pystyyn, hän hieroi silmiään, mutta ei nähnyt muuta. Koillinen ruskotti helakkana, ja jo ehtivät nousevan auringon ensi säteet hänen luokseen kiviportaalle ja tuntuivat ikäänkuin viittovan häntä rannalle päin. Ja verkalleen hän lähti sinne kävelemään lepikon halki, josta hän äsken oli nähnyt valkoisen naisen nousevan.

Joella oli vielä sumua, sen peitossa olivat vastapäiset rannat, ja yökylmä puistatti neitosta. Mutta hän astui edelleen, polku vei rantaan, ja polun päässä oli lehväin lomassa vene, aivot valmiina soudettaviksi. Ja hän rupesi rivakasti soutamaan keskelle sumua, tietämättä minne kääntyisi; mutta vene kulki varmasti määrättyyn suuntaan, poikki läntisen jokihaaran. Hänen kotvan soudettuaan oli ranta

vastassa, ja siitä johti taas polku ylös törmälle, ja sitä myöten hän lähti astumaan. Mutta törmälle päästyään hän loi vielä katseen sumuiselle joelle. Aamutuulen hengähdys puhdisti juuri silloin usvan pois Suensaaren rannalta, ja hän näki vielä kerran päivänpaisteisina nuo tutut lehdot ja valkamapaikat, ja tuokion tuntui siltä kuin jokin kaipauksen välähdys olisi lennähtänyt läpi hänen rauhaa täynnä olevan sydämensä...

Mutta se tunne karkasi samassa, ja hän lähti jatkamaan matkaansa, aloittamaan pitkää taivaltaan. Yksin hän käveli, yksin ilman evästä, ilman matkalaukkuja, käveli outoa päämäärää kohti, ainoana viittanaan jumalanäidin selvä käsky, jota hän tahtoi totella.

IV.

Palaneessa pirkkalaiskylässä ei kadonnutta lappalaistyttöä kukaan muistanut kaivata. Kun vainolaisten käsistä pakoon päässeet asukkaat hävityksen jälkeen varoskellen palasivat piilopaikoistaan metsistä ja meren saarista poltettuun kylään, oli joka talossa niin monta vainajaa tai vangiksi vietyä surtavaa, ettei orpotyön katoamiseen keneltäkään riittänyt ajatustakaan, ja kun hänestä myöhemmin tuli puhe, päätettiin karjalaisten vieneen hänet saaliinaan. Pirkkalaisten oli ruvettava puuhaamaan uusia pirttejä vanhojen raunioille, uutta karjaa ja uusia kalastusneuvoja ja ennen kaikkea uutta kostoretkeä vainolaisten kyliin, Vienan rannoille.

Mutta Margareeta, totellen jumalanäidin käskyä, joka hänen mieltänsä rohkaisi, käveli yksin tuntematonta taivalta, tietämättä minne hänen polkunsu johti ja missä hän matkansa päämäärän löytäisi. Eikä hän aamulla taipaleelle lähtiessään koskaan tiennyt, mihin hän illalla yöpyisi, eikä mistä hän päivällisensä saisi, mutta se ei häntä huolettanut, rohkeasti ja väsymättä hän käveli eteenpäin. Olihan pyhä neitsyt luvannut häntä suojella, ja siihen hän turvallisesti luotti.

Outoja olivat maat. Synkkien metsien läpi oli hänen käveltävä, laajojen kankaiden, aavojen suomaiden; usein oli edessä leveitä jokiakin tai puroja tai virtoja. Mutta jylhimmässäkin metsässä varma polku johti häntä eteenpäin; kun pohjaton suo tuli vastaan, oli sen reunassa aina häntä varten varattuna sukset, ja pilkat viittasivat matkan suunnan. Ja jokien rannoilta löytyi vene pajukon lomasta ja purojen yli oli portaaksi kaatunut honka. Kun sadekuuro nousi, oli polun partaalla aina jokin leveäoksainen kuusi, jonka alla kuivana säilyi, ja kun helteessä janotti, löytyi laakson notkosta varmasti kirkassilmäinen lähde, ja lipin hän itse kiskoi koivun kyljestä.

Yöksi hän tavallisesti ehti asutuille seuduille, sai yösijaa, sai ruokaa, ja eväksikin hän sai aamulla lähtiessään usein kyrsän tai kapahauen. Outoa oli tuo kansa, sen kieli muuttui vähitellen aivan vieraaksi, eikä hän osannut ihmisille tarpeitaan ilmoittaa. Mutta silti hänet ihmiset hyvästi ymmärsivät, olivat avuliaita ja anteliaita, hoitivat häntä kuin odotettua vierasta. Väliin hän kyläpaikoilla lepäsi päivän tai pari, mutta enempää hän ei malttanut, sillä hän ikävöi tuntemattomaan matkanpäähän. Usein hän kumminkin yöpyi taipaleellekin, mutta kuiva oli siinä kangas hänen maatakseen ja sammaleinen vuode oli pehmyt. Ja jos eväs loppui kesken autiolla aholla, oli hän varma, että löytäisi ahon alta notkosta mehevän marjikon, josta hän levätessään sai kyllältään syödä. Ja hän oivalsi, että Jumala hänen matkaansa opasti ja auttoi.

Mutta toisinaan, kun viikkoja kului ja matkaa yhä jatkui, valtasi sittenkin epäily hänen mieltänsä, ja toivottomana hän istui silloin tiepuoleen ja taipaleensa autiutta aprikoi. Ja synkältä näytti silloin maailma ja peloittavalta syksyinen luonto. Niin istui hän kerrankin vesiperäisen ojan partaalla lepuutellen ajettuneita jalkojaan, joita suojaamasta hänen torniolaiset lapikkaansa jo aikoja sitten olivat kuluneet puhki, vaikka niitä nyt juuri olisi tarvittu, kun syksy kävi kolakaksi ja maa oli routainen ja kylmä. Hän katseli jalkojaan, jotka olivat haavoissa, ja hänen ruumiinsa väräsi vilusta, eikä hän tiennyt, miten hän siitä matkaansa jatkaisi. Mutta siinä istuessaan hän näki jäljessään astuvan harmaapartaisen vanhuksen, joka aivan kutsumatta asettui hänen viereensä lepäämään ja häntä ystävällisesti puhutteli sillä uudella kielellä, jota hän jo muutamia sanoja oli oppinut. Ukko häntä neuvoi pesemään jalkansa ojan raikkaassa vedessä ja antoi hänelle koivunmahlasta valmistamaansa voidetta, millä voidella sierottumia ja haavoja. Ja siinä levätessä hän paikkasi Margareetan lapikkaatkin, vaikka tytöllä ei ollut hänelle mitään palkkioksi antaa, ystävällisesti vain hymyili, kun tyttö häntä nöyrästi kiitteli. — Sinulla on taival pitkä ja tehtävää on paljon, virkkoi hän, — minun matkani on pian lopussa, siksi sinua kernaasti autan.

Ja kun tyttö selitti, ettei hän itsekään tiennyt, kuinka pitkä taival hänellä vielä oli, vastasi vanhus vain:

— Matkasi on pitkä ja tie kivinen ja routainen, mutta kun huolen pidät, ettet tieltä eksy, kyllä päämääräsi löydät.

Yhdessä he siitä sitten matkaa jatkoivat, kunnes saapuivat tiheään asutuille paikoille, missä talo oli talon vieressä ja ihmisiä kuhisi kuin muurahaiskeossa.

Se oli kaupunki, niin Margareetalle kerrottiin, jossa ihmiset asuivat yhdessä ahtaalla alalla saartavain muurien sisässä. Mutta noilla ihmisillä näytti kaikilla täällä olevan niin kiire, ja niin kylminä ja katsettakaan matkamieheen luomatta he huristivat ohi, että hänestä tuntui täällä paljon turvattomammalta ja yksinäisemmältä kuin pitkillä taipaleillaan autioilla ahoilla. Nuo kaupunkilaiset olivat niin kalpeita kasvoiltaan ja hentoisia ja verettömiä, ja niin hienoissa vaatteissa he kulkivat, että Margareeta, häveten karkeaa, rikkinäistä mekkoaan, lyyhisihe erääseen muurin onkaloon piiloon, suruissaan miettimään, että tännekö jumalanäiti hänet olikin lähettänyt. Ja ilta hämärsi ja yö läheni — syksyinen, sateinen yö, eikä hän tiennyt, mistä lähteä majapaikkaa etsimään, vaikka talo oli talon vieressä. Ja hänen siinä lymyillessään hänen luokseen tuli miehiä, joilla oli leveät vyöt ja miekat voissä ja käsissään keihäät, häneltä kysymään, mikä hän oli ja mistä ja minne hän oli matkalla. Ja kun hän ei tätä voinut selittää, he hänelle uhaten sanoivat, että kaupungissa ei saa oleskella, jos ei ole jotakin tointa, jos ei kuulu johonkin luvalliseen ammattiin tai johonkin kaupungin porvarilliseen talokuntaan. Hätä tuli tytölle, kun he hänelle näitä ankarasti puhuivat ja vaativat häntä tekemään tiliä retkistään. Toinen vartiosotamiehistä yritti jo hänen käsivarteensa tarttumaan, hänet torniin viedäkseen.

Mutta silloin tuli vartiomiesten luo toisen vaimo, tuoden miehille iltajuomaksi kipollisen kuumaa olutta ja sarkaisen mekon sateen varalta, ja tämä nainen pysähtyi siihen miesten juodessa hetkeksi katsomaan hätäantynyttä, yksinäistä tyttöä, jota näin ankarasti tutkittiin, ja hänen kävi tyttöparkaa sääli.

— Mihin te tuota maalaistyllykkää olette viemässä? hän kysyi miehiltä.

— Mihin! Emmehän voi häntä tähän muurinsoppeen jättää yöksi, se ei ole kaupungin laissa sallittu, ja tällä naisella ei ole täällä ammattia eikä majapaikkaa...

— Eikä mitään varoja kaupungin kievariinkaan mennäkseen, lisäsi toinen.

Mutta nainen suutahti:

— Ja siksi te hänet torniin viette! Hän on taas yksi niitä maalaisraukkoja, jotka tänne kaupunkiin erehtyvät, tuntematta teidän lakejanne. — Ja Margareetan puoleen kääntyen hän kysyi: — Eikö sinulla ole ketään tuttavaa koko kaupungissa?

Margareeta pudisti päätään, hän ei osannut vielä niin paljon kieltä, että oikein olisi voinut asemansa selittää. Mutta tuo ystävällinen eukko tarttui hänen käteensä:

— Tule sitten minun majaan, saat siellä yösjän, ja saat hoitaa lapsiani ruoastasi...

Margareeta vietti sitten syksyn ja sydäntalven vartiosotamiehen matalassa majassa, ansaiten työllään ruokansa ja uudet kengät ja uuden sarkaisen mekon, joka häntä talvikylmältä paremmin suojasi. Mutta alituinen levottomuus hänen mieltään vaivasi, ja sisällinen ääni hänessä myötäan hoki, että hänen oli taas lähdettävä matkalle. Sillä hän tunsu, että tänne jumalanäiti ei ollut tahtonut häntä pysäyttää, tämä ei ollut vielä hänen kutsumuksensa paikka. Ja kun talvenselän katkettua päivä taas rupesi lämpöisemmin paistamaan ja illat kävivät pitemmiksi, kasvoi hänessä tuo matkainto voittamattomaksi haluksi, ja hän ilmoitti emännälleen, että hänen taas oli lähdettävä taivaltaan jatkamaan. Eukko pudisteli päätään, kun ei Margareeta tiennyt selittää, minne hän kulki ja miksi, mutta antoi hänen silti mennä, sillä eihän häntä voinut pidättää. Hän saattoi tytön kaupungin portille ja toivotti siunausta hänen retkelleen.

Taas oli Margareeta taipaleella, taas jatkui vaellusta aikaisesta aamusta myöhäiseen iltaan, eikä hän mielestään sittenkään saanut kyllin pitkiä päivamatkoja tehdyksi. Mutta ilomiehellä hän vaelsi. Kevät oli taas tullut, kiuru kuului jo laulavan korkealla selkeässä ilmassa, hilpeästi porisivat puroset polun varrella ja suloista oli lepäillä päivänpaisteessa pälvipaikoilla suvisilla rinteillä.

Niin hän eräänä iltana päivän punertavana laskiessa saapui suuren, umpinaisen kivirakennuksen luo, joka sijaitsi korkealla järven törmällä. Muuri kiersi rakennuksen, vankkatekoinen portti oli suljettu, elävän liikettä ei näkynyt missään. Margareeta aikoi kulkea ohi, kauempana järven rannalla oleviin talonpoikaistaloihin yöksi päästäkseen, mutta häntä raukaisi nyt niin omituisesti, hänen täytyi pakostakin istahtaa portinviereiselle kivelle levähtämään. Ja päivä meni mailleen, eikä hän jaksanut nousta kylään kävelläkseen.

Siinä istuessaan hän kuuli silloin muurien sisäpuolelta ihmeellisen kaunista laulua, jonka sävelet kuin ennen korpikuusten humina hänen sydäntään väräyttelivät, ja hänet valtasi vastustamaton halu päästä sisälle lähemmältä tuota laulua kuullakseen. Hän nousi, läheni porttia ja kosketteli arasti sen pielessä olevaa liipasinta. Ja kohta, kuin taikavoimalla, raudoitettu petäjä aukeni ja ystävällinen naisääni kuului kutsuvan häntä sisälle.

— Ole tervetullut, sinä pitkämatkainen vaeltaja, astu rohkeasti luostarimme rauhaisiin suojiin, sinua

on odotettu täällä. Tule seuraamme, pyhän neitsyen valikoitu!

Paljon oli Margareeta matkoillaan saanut tuntea ja kokea korkeimman suurta suojelusta ja armoa, mutta nyt hän tunsu sen armon aivan ylenpalttisesti itseään ympäröivän. Häntä, köyhää, oppimatonta lappalaistyttyä, joka mielestään oli aivan arvoton ja ansioton jumalallista luottamusta nauttimaan, häntä oli suuressa luostarissa jo ennen hänen tuloaan odotettu, ja häntä tervehdittiin siellä kuin ylhäistä lähettilästä, — sitä ei Margareeta voinut ymmärtää, ja nöyränä ja lapsellisena hän lankesi polvilleen ja kiitti hartaasti jumalanäitiä kaikesta hänen ohjauksestaan. Sillä nyt hän oivalsi, että tänne luostariin oli jumalanäiti juuri tahtonut hänet kuljettaa, tänne hartaudentöitä harjoittamaan ja valmistautumaan siihen korkeaan tehtävään, jota hän vielä ei tuntenut. Ei hän tiennyt, mikä se paikka oli, johon hän oli saapunut, eikä mitä hänen siellä tuli tehdä, mutta hän ei udellut, ei tiedustellut, nöyränä vain astui taluttajansa rinnalla suureen huoneeseen, jossa valo häikäisi hänen silmänsä. Hän näki edessään tuon kauniin, hurskaannäköisen naisen, joka häntä oli tervehtinyt, väljään, valkoiseen vaippaan puettuna ja päässä laaja huntu, joka hänen kasvonsa puoliksi peitti. Tämä häntä yhä kädestä talutti yli siloisen kivisillan ja asetti istumaan jakkaralle suuren pöydän kupeelle, jossa paloi vahakynttilöitä ja jonka yläpuolella seinällä oli kaunis ristiinnaulitun kuva. Ja hänen ympärilleen kokoontui vielä suuri joukko samanlaisia vaippoihin puettuja naisia, nuorempia ja vanhempia, jotka kaikki tervehtivät häntä tuttavallisesti ja hänen otsaansa suutelivat. Mutta tuo ensimmäinen heistä virkkoi vielä:

— Ole tervetullut piiriimme, tässä näet sisaresi ympärilläsi, tässä on kotosi oleva, pyhän Birgitan suojeluksessa. Mikä on nimesi, lapseni?

— Margareeta.

— Jumalanäiti on sinut perille ohjannut, Margareeta. Sisaret, antakaa hoitoa nuorimmallemme, ja johdattakaa hänet sitten messuun jumalanäitiä kiittämään ja saapukaa sinne itsekin rukoilemaan uuden kasvattinne puolesta.

Margareetalta riisuttiin pois rääsyiset, likaiset matkamekkonsa ja hänen päälleen puettiin puhtaat, valkoiset vaatteet ja väljä vaippa heitettiin hänen hartioilleen. Kirkossa, johon hänet sitten vietiin, heijasti valo korkeista kynttilöistä kullattuihin pyhäinkuviin ja kirjailtuihin alttarikankaisiin, ja vienona soi siellä tuo sama harras, sointuva sävel, joka hänet tänne luostariin oli opastanut. Ja Margareetasta tuntui, että hän jo oli joutunut niihin ihaniin taivaisiin maihin, joista hänelle pappi oli kertonut, eikä hän voinut muuta — siinä polvillaan alttarin edessä maatessaan — kuin yksinkertaisesti kiittää jumalanäitiä, että tämä oli hänen retkensä ohjannut niin kauniiseen päähän ja hänelle niin suuren armon antanut.

Vielä soivat iltamessun sävelet Vadstenan kirkosta, kun uusi tulokas sieltä vietiin retkistään väsyneenä lepäämään pieneen puhtoiseen huoneeseen ja lämpöiselle, valkoiselle vuoteelle. Siinä makasi köyhä orpotyttö, tuntien sopusointua ja rauhaa sydämessään ja kuunnellen noita messun sulavia säveliä, joista hänelle tuntui soivan samoja ystävällisiä kuiskeita kuin ennen korpikuusen latvoista.

V.

Pyhän Birgitan perustaman Vadstenan luostarin kolmas abbedissa Ingegaard oli paaston aikana rukoillessaan ja pyhiä kirjoja tutkiessaan saanut varman tiedon, että hänellä oli luostariin odotettavissa köyhä, pitkämatkainen kerjäläistytty, jonka jumalanäiti sinne lähetti omaan erityiseen palvelukseensa valmistautumaan ja jota sisarten oli luostarissa kasvatettava ja opetettava. Siksi Margareeta sinne vastaanotettiin kuin kaivattu sisar kotiinsa ja siksi häntä kohta ruvettiin luostarin elämään kasvattamaan ja harjoittamaan sen pyhään palvelukseen. Ja nöyrympänä, hurskaimpana hurskasten joukossa hän antautui luostarin hiljaiseen hartauselämään koko sielullaan, koko palavalla innollaan. Sehän oli hänelle kuin uneksittua onnen aikaa. Saihan hän käyttää kaiken aikansa, päivänsä ja yönsä, seurusteluun jumalanäidin ja kaikkien pyhien miesten ja naisten kanssa ja yksinomaan vaipua sisälliseen mietiskelyyn. Hän oppi lukemaan ja luki kaikki pyhäin tarut ja marttyyrien tarinat, hän oppi ulkoa pyhät kirjat ja legendat, ja rukoilemalla hän niitä ymmärtämään opetteli ja sieluunsa sulatteli.

Hurskas abbedissa häntä itse johti ja neuvoi ja pitkät puhteet hänen kanssaan valvoi hänen pienessä kopissaan ja puheli sielun ja autuuden asioista, vahvistaen hänen uskoaan ja luottamustaan kutsumukseensa. Ja pitkään Margareeta paastosi ja harjoitti laupeudentöitä, aina odotellen, mihin jumalanäiti häntä tahtoi käyttää.

Sitä kesti monta vuotta. Margareeta oli jo luostarissa käynyt läpi kaikki koetukset ja arvoasteet palvelevasta sisaresta nunnaan saakka. Hänet vihittiin juhlallisesti birgittiläisnunnaksi ja häntä pidettiin jo arvokkaimpana sisarten joukossa. Itse hän rupesi arvelemaan, että ehkä jumalanäiti olikin tahtonut häntä tätä luostarin rauhaisaa palvelusta varten valmistaa, ja muut sisaret jo kuiskailivat, että kenties joskus tapahtuisi se ihme, että halvasta lappalaistytöstä tulisi Vadstenan abbedissa, jossa

toimessa muuten oli ollut vain ruhtinaallisia tai muuten valtakunnan ylhäisimpiä aatelisia rouvia ja neitosia.

Mutta hänessä itsessään vallitsi samalla levottomuus ja epävarmuuden tuska, ja kuta enemmän aika kului, sitä pitempään Margareeta rupesi paastoamaan ja sitä kauemmin hän yksinäisissä rukouksissaan viipyi. Hän anoi jumalanäidiltä selvyttä, varmuutta kutsumuksestaan.

Näin rukoillen hän makasi eräänäkin kesäisenä yönä pyhän Birgitan kuvan edessä, luostarin perustajan, jonka paavi äsken oli pyhimykseksi julistanut. Sammuneen päivän himmeässä valossa hän katseli kauan, hartaasti ja rukoillen, tämän jalon naisen kauniita piirteitä, ja hän oli vähitellen noista kasvoista tuntevinaan samat lempeät juovat ja rauhaiset silmäykset, jotka hän niin selvästi muisti tuosta kesäisestä yöstä, jolloin hän Tornion poltetun kirkon portailla oli rukoillut. Ja hänestä ne elpyivät nuo kasvot, silmiin tuli elämän kiilto, ja taulun kalpea maali näytti muuttuvan lihaksi ja vereksi. Silloin hän rukoili yhä hartaammin, rukoili sydämensä koko hehkuvalla lämmöllä pyhää Birgittaa suomaan hänen mieleensä selvyttä ja rauhaa.

Ja katso: kuvan huulet liikahtivat, ja kuin kaukaa kuului hiljainen ääni:

— Vaikeampaan työhön olet kutsuttu, Margareeta, kuin luostarissa Jumalaa palvelemaan. Muista sukuasi ja heimoasi. Minun maassani on vielä pakanoita, joille ei ole koskaan kirkon oppia saarnattu, ja sinä olet tämän kansan lapsi. Sinut, heikon naisen, pyhä neitsyt on valinnut aseekseen, sinun kauttasi käännyttääkseen lappalaiset pakanat suureen, yhteiseen kirkkoonsa, ja siihen toimeen hän on sinua lapsuudestasi valmistanut. Nouse, lähde laajentamaan hänen kunniaansa kansasi joukossa, palvelemaan häntä siellä. Mutta muista, häntä yksin, sydäntäsi et saa jakaa! Nouse, Margareeta ja lähde!

Vielä samana yönä Margareeta kolkutti hiljaa abbedissan ovelle, jonka tämä auliisti hänelle avasi.

— Äiti, minun täytyy lähteä, Jumala kutsuu minua.

— Lapseni, neitsyt Maaria on sinulle puhunut?

— Pyhän Birgitan kautta. Minun täytyy teidät jättää vielä tänä yönä.

— Ja minne hän sinut lähettää?

— Takaisin kansani keskuuteen.

Ja Margareeta kertoi, mitä luostarin suojeluspyhä oli hänelle käsenyt. Eikä abbedissa häntä ollenkaan vastustanut, sillä hän ymmärsi hänkin, että se oli Korkeimman tahto. Hän vain virkkoi:

— Oppiaikasi on kulunut, sinä olet tehtävääsi kypsä. Siunattu ole sinä, jolle jumalanäiti niin suuren toimen on uskonut; hän on sinulle voimankin antava. Mutta raskaan ehdon hän on sinun kestettäväksesi pannut! Tiedä, maailma on viettelystä täysi ja vihollinen vainoaa joka askelella, jopa itsessäsikin, — vaikea on ihmislapsen aina säilyttää sydämensä jakamattomana ja kiinnittää harrastuksensa yhäti yhtäälle. Oletko punninnut sitä?

— Äiti, minulla ei ole maailmassa mitään, joka sydämeni jakaisi, ei sukua, ei ystäviä, ei ketään, joka minua kiinnittäisi.

— Eikö ketään? Ehkä vain luulet niin. Punnitse tarkoin.

Hetkeksi Margareetan katse vaipui alas, mutta hän nosti sen taas puhtaana ja kirkkaana ja vastasi värähtämättömin äänin:

— Ei ketään, äiti.

— Uskosi on luja, siinä on väkevyytesi. Mene, lapseni, älä viivy, kun kutsumuksesi on selvä. Sinä olet oleva luostarimme kaunistus ja kunnia. Käy kirkkoon, vahvista sieluasi ja ole sitten matkalle valmis.

Kun Margareeta tuli kirkosta, abbedissa antoi hänelle muutamia suosituskirjeitä maalliselle esivallalle näytettäväksi ja erityisen suosituskirjeen Upsalan arkkipiispalle Henrikille, jota hän pyysi avustamaan tätä lappalaisten ensimmäistä lähetysaarnajaa hänen vaikeassa tehtävässään. Hän kertoi kirjeessään, kuinka pyhä neitsyt itse oli valinnut ja valmistanut Margareetan, heikon naisen, tähän lähetystoimeen ja hänelle usein ilmestyksissä puhunut, ja hän anoi piispalta tälle birgittalaisisarelle erityisen lupakirjan saarnata lappalaisille. Kaikki Vadstenan luostarin hurskaat sisaret saattoivat Margareetan luostarin portille, ja sen kirkosta kaikuivat kauniilta kesäiseen yöhön messun hartaat sävelet, kun hän loittoni yksinäiselle vaellukselleen.

VI.

Kesälinnut laulelivat tiepuolen lehtipuissa ja iloisesti lorisivat purot polun partaalla, jota Margareeta rohkein ja luottavin mielin yksin käveli. Hänen vaelluksensa ei ollut nyt enää, niinkuin luostariin tullessaan, vaistomaista eikä päämäärää tuntematonta, eikä hänen elämisensäkään ollut sattuman varassa. Kaikki aateliset ja papit kilpailivat toimittaessaan majaa ja ravintoa hurskaalle birgittiläisnunnalle, talonpojat soutivat hänet järvien yli ja satuloitsivat hevosensa hänelle ratsuksi. Niin hän saapui Upsalan vanhaan kuningaskaupunkiin ja kävi puhuttelemaan piispaa ja kirkon muita korkeita hengenmiehiä, kaniikkeja, dekaaneja ja prioreja. Heille hän kertoi aikeistaan ja kutsumuksestaan, kertoi jumalanäidin merkillisestä ohjauksesta ja antoi heille luettaviksi abbedissa Ingegaardin suosituskirjeet, pyytäen lupaa saada saarnata Lapin pakanoille ja opettaa näitä heimolaisiaan.

Hengenmiehet kuuntelivat hänen kertomuksiaan, mutta he pudistelivat päätään ja virkkoivat toisilleen:

— Nainenko käännyttäjäksi, saarnamieheksi, lappalaisten apostoliksi!

Ja he tutkivat hänen oppiaan ja tietojaan ja kyselivät hänen sukuaan ja elämätään. Margareeta teki heille kaikesta selkoa, teki ujusti ja usein hämilleen joutuen, sillä hän oli vielä kaino ja arka. Mutta pyynnössään hän pysyi hartaasti ja koetti taivuttaa noita ylhäisiä hengellisiä herroja uskomaan näkyhinsä ja kutsumukseensa.

Mutta nämä puistelivat päätään ja keskustelivat epäillen keskenään:

— Hän on nähnyt harhanäkyjä ja sairaita unikuviä, ei Jumala valitse hentoa naista apostolikseen. Eikä heikko nainen voi semmoista ehtoa pitää, jonka hän sanoo jumalanäidin määränneen. Me emme hänelle uskalla lupakirjaa antaa.

Kumminkin he jättivät Margareetan harmaittenveljesten priorin tarkemmin tutkittavaksi. Ja tämä häntä tutki ja pani koetukselle ja tuli samaan päätökseen.

— Mene kotiisi, tyttöseni, palvele jumalanäitiä hiljaisuudessa, hän sinulle antaa rauhan.

Ja lupakirjaa saamatta, saamatta kirkolta oikeutta saarnata kansalleen, Margareetan oli poistuttava Upsalasta. Mutta hänellä oli luja usko. Lehdossa Fyris-joen varrella kaupungin ulkopuolella hän lankesi polvilleen, anoen lähettäjältään neuvoa, mitä hänen tuli tehdä. Ja siitä noustessaan lähti hän varmasti tietä pitkin astumaan. Hänellä oli selvä käsky lähteä opettamaan lappalaisia, ja hänen täytyi saada esivallalta oikeus suorittaa tuo korkea käsky. Siksi hän lähti matkalle esittämään asiataan valtakunnan hallitsijalle, mahtavalle kuningattarelle Margareetalle, jota hän oli kuullut mainittavan hurskaaksi ja jumalaapelkääväksi rouvaksi. Tämä asusti nyt Nyköpingissä; pitkä sinne oli matka ja outo, mutta sitä hän ei ajatellut, sillä korkeimman tahto johti hänen vaellustaan.

Kuningatar Margareeta, tuo toimekas ja tarmokas rouva, joka miehen jänteveydellä piteli lujasti käsissään niitä ohjaksia, joilla hän oli Kalmarin liiton kautta ruvennut johtamaan kolmea pohjoista valtakuntaa yksissä valjaissa, neuvotteli parast'aikaa vanhan drotsetin Haakon Joninpojan kanssa suurten aikeittensa käytännöllisestä toteuttamisesta. Hänelle silloin ilmoitettiin, että eräs lappalaisnainen pyrki hänen puheilleen. Kuningattaren huomio kiintyi kohta tähän pyrkijään, ja hän kääntyi vanhan Haakonin puoleen virkahtaen:

— Todella, olemmepa melkein unohtaneet, että meidän valtakunnassamme on lappalaisiakin. Mielelläni tahdon kerran tavata yhden senkin kansan edustajan.

Mutta vanha drotseti nauroi:

— Siitä metsäläiskansasta emme taida paljon kostua, emmekä sen edustajastakaan.

Mutta kun Margareeta pääsi kuningattaren puheille ja esitti hänelle nöyrästi mutta selvästi aikeensa, kiintyi kuningattaren huomio yhä innokkaammin siihen, ja hän puhui vilkkaalla äänellä:

— Niin, meidän valtakunnassa on vielä pakanoitakin, vieläpä sellaisia, joita tiedämme naapurimme novgorodilaisen kernaasti mielittelevän käsiinsä ja omaan uskoonsa. Mutta niitä tulee muistaa meidänkin.

Margareeta sai nyt vielä lähemmin kertoa asiansa. Mutta kun hän mainitsi, ettei Upsalan piispa ollut antanut hänelle lupakirjaa saarnata lappalaisille, kuningatar tiuskasi närkästyneenä:

— Millä syyllä hän sen epäsi?

— Kirkon ylhäiset herrat arvelivat, ettei Jumala valitse heikkoa naista aseeseen näin korkeita toimia suorittamaan.

Nunna punastui kainosti, mutta kuningatar oikaisi vartalonsa suoraksi ja virkkoi kiivaanlaisesti:

— Jumala valitsee aseeseen kenet sopivaksi näkee, sukuun ja säätyyn katsomatta, kun hän kansoissa halunsa ilmaista tahtoo. Eikö hän ole katsonut naista arvokkaaksi kokoamaan yhteen Skandinavian rikkirevityt maat? — Uskotko, nuori nunna, täydellisesti vaikeaan kutsumukseesi?

— En ole hetkeäkään epäillyt, sittenkun jumalanäiti minut kutsui.

— Siis olet hänen aseeseen arvokas. Meidän on oikeus ja velvollisuus pitää huolta alamaistemme saattamisesta kristinuskoon, vaikka vielä vastoin piispojenkin tahtoa. Mene, tee lappalaiskansan keskuudessa mitä voit, me sinulle lupakirjan annamme ja suositukset kaikille virkamiehillemme. Palvele uskollisesti Jumalaasi ja kuningatartasi, ja me olemme varmat, että työsi on siunausta kantava.

Kohta kirjoitutti kuningatar lupa- ja suosituskirjeet "sille lappalaisnaiselle Margareetalle, joka on aikeissa lähteä saarnaamaan Kristuksen pyhän kirkon oppia lappalaisten maakunnissa ja jota kaikki voudit ja käskynhaltijat tässä hänen luvallisessa ja kiitettävässä yrityksessään avustakoot". Julistettiinpa samalla vielä erityinen, kuninkaallinen käsky, että "kaikkien lappalaisten kaikissa meidän valtakunnissamme, minkä nimellisiä ovatkaan, tulee kääntyä pois vanhasta jumalattomasta ja kristitylle maalle arvottomasta pakanuudestaan yhteen yhteiseen kristilliseen oppiin". Nämä latinaiset pergamentit, joita niiden saaja ymmärsi yhtä vähän kuin se kansa, jonka käännättämistä ne tarkoittivat, toimitettiin linnassa odottavalle nunnalle, ja tämä pääsi siten vihdoinkin lähtemään kaihotulle retkelleen, kaukaiseen Lapinmaahan, suurta kutsumustaan täyttämään.

VII.

Epäillen ja oudoksuen lappalaiset katselivat kummallista kulkijaa, joka syystalven ensi kelillä saapui heidän kyliinsä ja pyrki heidän kotasuojiinsa. Se ei ollut mikään veronkantaja, eikä lappalaisten siis tarvinnut häntä kiskojaksi pelätä, eikä tämä matkalainen myöskään, niinkuin muut retkeilijät, heiltä väkisin vaatinut kyytiä eikä evästä eikä yösijaa. Yksin hän saapui, milloin suksilla hiihtäen halki laajojen metsien, milloin porolla ajaen poikki autioiden tunturimaiden, saapui hiljaisena ja nöyränä heidän majoilleen, tyytyi makaamaan muiden joukossa havuvuoteella takan kupeella ja syömään padasta yhteistä poronlihakeittoa, ja kainosti hän heitä heidän omalla kielellään kiitti. Mutta he pelkäsivät häntä kumminkin aluksi. Mikä lie tuo vaeltava nainen — niin he sopissa kuiskailivat —, joka ties' mistä ja mitä varten heidän pariinsa pyrki, mikä lie noitavaimo, ilkeän Stallon palvelija, joka heidän tuttavuutensa hierautuu hävittääkseen sitten heidän kalaonnensa ja eksyttääkseen heidän porolaumansa susien syömäsijoille, mikä lie.

Ja lehdoissa poroaidoillaan kerääntyivät lappalaiset yhteen ja neuvottelivat salaperäisestä vieraastaan. Mikä lie... Noidan voimalla tuo kulkeneekin, koska eivät tunturien lumimyrskyt häneen pysty eikä hänen poronsa uuvu oudoille taipaleille eikä häntä eksytä metsänhaltiakaan rajattomilla erämailla. Ja he päättivät pyytää omat velhonsa nostamaan häntä vastaan tulisimmat taikansa ja vieroittamaan hänet pois koko heidän asuinmailtaan.

Mutta hän ei lähtenyt; eikä hänen tähtensä tarveltyntykään kalaonni eivätkä raivonneet sudetkaan entistään tuhoavammin heidän porolaumoissaan, ja noitain tait kirposivat voimattomina takaisin. Ja kun kuljeskeleva nainen oli jonkin aikaa heidän kylissään viipynyt ja heidän kanssaan seurustellut, he eivät häntä enää pelänneetkään eivätkä epäilleet. Hän puhutteli heitä lempeästi ja sävyisästi heidän omalla kielellään, puhutteli kauniisti ja sydämeen käyvästi; hän kertoi heille ihania taruja oudoista maista, haasteli hyvyydestä, laupeudesta ja armosta, niin että heidän herkat mielensä sulivat, ja heidän lapsensa varsinkin juoksivat vieraan jäljissä ja tahtoivat kuulla lisää. Paljoa he tosin eivät ymmärtäneet siitä, mitä hän heille kertoi ja opetti, vaikka hän puhuikin aivan heidän omalta kannaltaan, mutta se, minkä he ymmärsivät, heitä viehätti ja lohdutti. Heitä viehätti kuulla, ettei elämä, jossa he raatoivat ja kärsivät ja kituivat, ollut heidän ainoa elämänsä, vaan että heille, jos he uutta oppia tarkoin kuuntelisivat ja sen käskyä noudattaisivat, vielä valkenisi onnellisemmat, lämpöisemmät, rehevämmät porosammalikot ja läpi vuoden sulat kalarannat, joihin pirkkalaiset ja ruijalaiset ja Vienan karjalaiset eivät koskaan voisi saapua heitä hätyyttelemään, verottelemaan eikä ryöstelemään, jossa eivät ahmat vaanisi poroja kuusten lehväin lomissa eikä kevättulva veisi heidän verkkojaan eikä katiskoitaan. Ja heidän sydämensä lämpenivät kuullessaan, että heilläkin vielä olisi odotettavissa pysyvä, valoisa kesä, jota ei talvi koskaan katkaisisi, ja rauha ja sopu voimakkaan, oikeamielisen, hurskaan ruhtinaan suojassa, jota Kristukseksi mainittiin. Ja he tahtoivat sitä kernaasti uskoa.

Mutta vieras nainen tarinoi heille pitkinä talvisina iltoina kotatulen ympärillä vielä paljon muutakin, mikä heidän mieleensä painui. Hän kertoi hyvistä miehistä ja naisista, jotka olivat niin hurskaasti

eläneet, että Jumala oli heille antanut ihmeitätekevän voiman, niin että he saattoivat parantaa rampoja ja eheinä säilyä petojenkin luolissa, ja joita hän niin suosi, että hän heille lähetti kaarneen leipää kantamaan ja ruokki autiolla arolla kokonaisia kyläkuntia. Ja nämä uudet opit pyöriivät miellyttävinä heidän päässään, he näkivät öisin unia, kuinka heitä vielä kerran palkittaisiin siitä, mitä he nyt kärsivät, ja heidän lapsensa tahtoivat kuulla aina vain lisää siitä pyhästä sankarista, joka erityisesti lapsia rakasti.

Näin tuli tuosta oudosta naisesta, jota he ensiksi olivat pelänneet, heidän ystävänsä, ja he antoivat kernaasti hänelle ruokaa ja suojaa, pehmeimpiä poronahkojaan valitsivat hänelle peskiksi ja koipia kallokaiksi, ja kun hän taas teki toiseen kylään lähtöä, he antoivat hänelle evääksi kuuta ja kapahaukia ja saattoivat hänet kiitellen salolle. Sillä he ymmärsivät nyt, että hän kulki hyvän hengen palveluksessa ja että korkeampi voima suojeli häntä.

Ja hänen lähdettyäänkin he hänestä keskustelivat ja kertoivat kaskuja. Eihän erämaan nälkäinen susi uskaltanut hänen pulkkaansa lähestyä, vaikka se ympärillä hiipi, kun hän yksin syötti väsähtänyttä vetohärkäänsä kuusikon liepeellä, eikä pakkaneen kangistanut häntä nietokseen, vaikka hän yöksi oli taivasalla nukkunut. Eivätpä edes pahat ihmisetkään voineet hänelle ilkeyttä tehdä. Kunnioittavasti kerrottiin lappalaisyylissä, kuinka kerran eräällä taipaleella vallaton pirkkalaisjoukko oli tavannut tämän yksinäisen naisen ja käynyt häntä hätyyttelemään. Muuan pirkkalainen oli jo tarttunut tyttöön kiinni ja ruvennut häntä kelkkaansa rutistamaan. Mutta silloin oli pirkkalaisen oma poro, jonka hihna oli hänen käsivarteensa kääritty, nykäissyt niin rutosti, että mies keikahti selälleen ja löi päänsä kantoon ja kuoli siihen paikkaan. Eivätkä olleet sen koommin pirkkalaisetkaan yrittelleet hätyyttelemään tätä naista, joka ilmeisesti kulki korkeamman turvissa.

Sanoma tästä kiertelevästä naisesta levisi vähitellen kaikkien lappalaisten keskuuteen, ja jokaisessa uudessa kylässä, mihin hän tuli, lappalaiset kuuntelivat häntä kernaasti ja painoivat hänen opetuksiaan mieleensä. Hän ei käskenyt heitä lyömään rikki noitarumpujaan eikä särkemään seitojaan pyhistä kalmistoista, mutta kun häntä muutamina talvina oli kuunneltu, unohtuivat heiltä itseltään rummut ja noidat, ja he rupesivat luottamaan niihin rukouksiin, joita heille Margareeta opetti. Sillä se, mitä hän heille neuvoi, oli kaunista ja hyvää, ja siksi he häneen luottivat.

— Vieras vaimo on viisas, ja hänellä on laupias ja hyvä Jumala, sanoivat he. Ja toiset toistivat:

— Vieras vaimo puhuu kauniisti ja lupaa meillekin autuutta, siksi häntä kuuntelemme! —

Niin aloitti Margareeta lähetystoimensa heimolaistensa keskuudessa, ja hiljaisesti ja nöyrästi hän sitä sitten jatkoi, vuoden toisensa perästä. Kesät ja talvet hän lappalaisten luona viipyi, ensiksi eteläisimmissä Ruotsin Lapin kylissä ja sitten kaukaisemmissakin, edeten yhä pohjoisemmas ja idemmäs. Mutta Tornionjoen suupuolta hän retkillään vältti, hän ei tahtonut ensinkään esiintyä vanhoilla kotipaikoillaan, niitä hän ikäänkuin pelkäsi. Hän seurasi mieluummin kotalappalaisten mukana näiden muuttellessa majojaan porolaidunten mukaan, ja kalalappalaisten kanssa hän kesillä siirtyi järvien rannoille ja Jäämeren vuonoihin saakka kalastelemaan ja taas talveksi takaisin tuntureille porolaumojen luo. Hän perehtyi täydellisesti lappalaisten elintapoihin ja töihin, jotka hänelle jo lapsuudesta asti olivat tutut, hän souti heidän kalaveneitään ja lypsi heidän porojaan, siten työllään elantonsa ansaiten. Ja sillä välin hän heille puhui ja opetti, puhui poroaitauksissa nuotion äärellä levättäessä, puhui kalarannoilla apajaa odottaessa; yksinkertaisesti ja tajuttavasti hän heille opetti kristinuskon yleisimpiä, kauneimpia totuuksia, ja monet lappalaisista antautuivat hänen varsinaiseksi opetuslapsikseen. Ja ilolla he häntä tervehtivät, kun hän, vuoden tai puolen poissa oltuaan toisissa kylissä, taas heidän luokseen palasi. Margareetan omassa mielessä vallitsi rauha ja vahva luottamus, ja iloisesti hän teki väsymätöntä työtään. Hänen ajatuskehänsä ja mielensä oli keskittynyt yksinomaan hänen suureen kutsumukseensa. Ulkomaailmaa tai entisyyttään hän harvoin muistikaan. Joskus sieltä vain vilahti jokin kelmeä kuva, jokin muisto luostarin ajoilta taikka vielä vanhempi, lapsuuden aikainen unelma. Mutta se värähti väritönnä ja kylmänä, ikäänkuin hiipyvänä muistona jostakin vaarasta, joka häntä oli uhannut, mutta jonka hän onnellisesti ja ikipäiviksi oli väistänyt. Hän tunsikin joka päivä toimivansa jumalanäidin erityisessä suojeluksessa; hänen heikot kylvönsä kantoivat hedelmiä, hänen yrityksensä onnistuivat, häntä Jumala johti. Sen vuoksi hän ei koskaan arastellut eikä pelännyt lähtiessään oudoille, pitkille taipaleille, joita muut vaarallisiksi kuvailivat, eikä ajaessaan kaukasiin erämaan kyliin, joissa sanottiin vihaisten noitain vallitsevan ja tekevän tuhoavia taikojaan. Usein hän tietömälle taipaleelle eksyi, tietämättä suuntiakaan, minne päin hänen oli kuljettava asutuille seuduille päästäkseen, mutta epätoivoon hän ei joutunut silloinkaan. Ajoi vain edelleen pitkin aavoja, äärettömiä, lumipeittoisia tunturirinteitä, joilla ei enää naavakoivukaan pensikoinut, joilta katsoen silmä ei saanut lumiaavikolta kiinni mistään, kun hallava taivaskin sulii yhteen valkoisen tunturin kanssa. Kun poro väsyi, hän pysähtyi, kaatoi sille pari naavakuusta tai opasti sen jäkälikölle, söi itse kipenen evästään ja kaivautui ahkion alle nietokseen nukkumaan. Ja herättyään hän jatkoi valkenemattomassa hämärässä matkaansa yli korkeiden vuorenharjain, joilla temmelsi jäinen viima, poikki jokien ja metsien ja puuttomain soiden. Ja päiviä meni, mutta lopuksi aina aukeni metsästä pälvi ja tuprahti savu lumipeittoisen kodan suiposta

huipusta. Jumalanäiti oli hänet johdattanut perille.

Usein hänet lumimyrskykin yhdytti, kietoi huimaan pyörteeseensä ja uhkasi hänet allensa haudata, mutta senkin nielusta hän aina pelastui johonkin lehtoon tai vuoren onkaloon. Kerran hänet kumminkin jo tuisku alleen hautasi, ja hän luuli surmansa tulleen. Värisevänä poro lyyhätti hänen viereensä polvilleen siihen yhteiseen lumihautaan, sen viluiset silmät hänelle ikäänkuin jäähyväisiksi säteilivät, ja sitten pimeni kaikki; paksulta heidät peitti lumikerros lumikerroksen päällä. Lähes vuorokauden Margareeta makasi silloin kinoksessa kuin elävältä haudattuna, mutta ei silloinkaan vielä epätoivon tuska häntä kokonaan voittanut. Hän söi viimeisen poronlihaviipaleensa, pani kätensä ristiin ja rukoili hiljaa:

— Pyhä jumalanäiti, jos käskysi on, että tähän hautaani autiolle tunturille kuolen, niin tapahtukoon sinun tahtosi. Siitä ymmärrän, että olet minut kelvottomana hylännyt ja tahdot valita arvokkaamman asean tätä kansaa käännättämään, ja minä kuolen kiitollisena siitä armosta, jonka minulle olet osoittanut. Mutta jos vielä tahdot, että minun edelleenkin tulee heikolla äänelläni sinun kunniaasi julistaa, niin anna siitä merkki, pyhä neitsyt, auta minut kuolemasta elämään, sillä sinä sen voit...

Ja katso! Poro, joka hänen jalkainsa juuressa oli jo nääntyneenä maannut, rupesi liikahtelemaan, ravisteli ruumistaan ja suuria sarviaan, ponnistautui pystyyn ja puski lunta kuin raivostuneena, kaivaen käytävää nietokseen. Margareeta sitä kummissaan kuunteli, nähdä hän sitä ei voinut. Mutta kotvanen kului, ja jo pilkotti valonsädekin hänen hautaansa; poro oli puhkaissut lumihaudan syvät kattokerrokset, ja tie vapaaseen maailmaan oli auki. Margareeta kahlasi poron aukomaa väylää ja veti pulkan perässään. Ja kun hän haudastaan astui hangelle, silloin juuri pilkisti kevättalven ensimmäinen arka auringonsäde ujona ja kelmeänä kaukaisen tunturin takaa ja valaisi ikäänkuin varoskellen Lapin kolmikuukautisen, yhtenäisen yön. Ja luminen luonto siitä ikäänkuin heräsi, päivä taikoi siihen uuden, elävän värityksen, uuden aamuisten toivon. Ja yksinäinen vaeltaja lankesi polvilleen pehmeään kinokseen, kurotti kätensä kohti nousevaa päivää ja kuiskasi hiljaa: — Sinulle kiitos, sinulle yksin, äiti lempeä Jumalan, joka näin selvästi minulle taas tahtosi ilmaiset. Anna anteeksi, että tarkoitustasi hetkeäkään epäilin, olen liian heikko, olen aseksesi arvoton. Mutta johda minua edelleen sinä, tue minua, opasta askeleni, tahtosi täyttää koetan.

Raskaasti veti väsynyt poro ahkiota poikki pehmeän lumen, pysähtyi lepäämään usein, mutta ei väsynyt kesken. Ja illan suussa, kun kuu taas kelmeänä valaisi rauhoittuneen, hiljaisen, talvisen luonnon, se toi emäntänsä yksinäiseen lapinkylään, jonka tutut asukkaat häntä ystävänä tervehtivät ja kiirehtivät hänelle hankkimaan ruokaa ja lämmintä.

VIII.

Niin kului vuosia.

Margareeta oli jo moneen kertaan matkustanut läpi kaikki lapinkylät, jotka olivat maanselän etelä- ja itäpuolella, ja kaikkialla hän oli taivuttanut mieliä levittämänsä opin puolelle. Siten oli kristinusko, rauhallisesti ja vakuutuksen tietä, voittanut ensimmäiset voittonsa Lapin kansan keskuudessa. Mutta Margareeta huomasi surukseen, ettei hänen kylvönsä, kun hän yksin liikkui ja hänen alueensa oli niin laaja, jaksanut kantaa pysyväisiä hedelmiä. Kun hän jossakin kylässä oli saanut useita kotakuntia kumartamaan ristiä ja luottamaan niihin armon lupauksiin, joita hän kertoi uuden Jumalan heille tarjoavan, ja hänen sitten oli siirtyminen muihin kyliin, tapahtui melkein aina, että hän vuoden tai parin päästä palattuaan huomasi oppilaittensa jo unohtaneen, mitä hän heille oli opettanut, ja päästäneen rukousnauhat ruostumaan. He olivat pulan sattuessa taas turvautuneet noitarumpuihin ja kalmistoseitoihin ja hävittäneet ristin, jonka hän heidän kotansa ovelle oli pystyttänyt. Hän oivalsi silloin, ettei työ jää pysyväksi, ellei hän saa apumiehiä hoitamaan ja viljelemään kerran oraalle nousutta kylvöään. Ja silloin hän päätti palata takaisin kristittyyn maailmaan anomaan mahtavampain apua työilleen. Sanoessaan jäähyväiset lappalaisilleen hän lupasi pian palata takaisin, ja matkusti etelään päin. Mutta Tornion jokilaaksoa hän nytkin vältti, hän ei sanonut kenellekään miksi, eikä tunnustanut sitä itselleenkaan, vaan ajoi viimeisellä kevätkelillä suoraan erämaiden halki Kemiin, jonka suulta hän kesän tultua kauppalaivalla pääsi kulkemaan Turkuun.

Siellä hän meni, vielä lappalaispukimissaan, mahtavan piispa Maunu Tavastin puheille ja esitti hänelle asiansa. Tämän Suomen uuden, voimakkaan piispan korviin oli jo ehtinyt useita viestejä Margareetan suurista ansioista ja siunausrikkaasta työstä lappalaisten keskuudessa, ja hän otti siis erittäin kunnioittavasti vastaan tämän pakanain käännättämiseen uhrautuneen naisen. Ja hän lähetti hänet mitä lämpimimmän suosionosoituksin varustettuna Ruotsiin, pyytäen Upsalan piispaa ja Ruotsin hallitusta toimittamaan hänelle riittävästi apulaisia lappalaisten käännättämiseen.

Taas siis Margareeta oli Upsalassa, mutta toisin häntä nyt kirkon korkeat herrat kohtelivat kuin hänen edellisellä käynnillään. Tuomioherrat ja kaniikit ja dekaanit puhuivat ylistäen hänen

ihmeellisestä työstään ja halvemmat papit hänen helmojaan suutelivat. Ja kun kansa kirkollisina juhlapäivinä seisojien kahden puolen katsomassa upeita juhlasaattueita, joissa papit ja munkit ja nunnat ja teinit ja kuorolaulajat soittaen ja liehuvin lipuin kulkivat kirkkojen ja luostarien väliä, viittoivat useimmat sormillaan Vadstenan sisarkunnan vaippaan puettua yksinäistä naista, joka piispan rinnalla nöyränä ja kainona kulki, ja he kuiskailivat toisilleen:

— Siinä menee jumalanäidin valittu suosikki, joka yksin on käynyt kääntymään Lapin noitia ja pakanoita.

— Kunnia, kunnia Jumalan valitulle aseelle!

Ja he kumarsivat ja tekivät ristinmerkin.

Arkkipiispa ja tuomiokapitulit antoivat hänestä nyt mitä kauneimmat lausunnot, ja harmaittenveljesten priorin, joka edellisellä kerralla epäili hänen näkyjään ja hänen kykyään uhrata kokonaan kutsumukselleen, hänkin antoi nyt Margareetalle mitä juhlallisimmat siunaukset. Mutta Margareeta ei omistanut itselleen ylistyksiä, joita hänelle papit ja maallikot lausuvat, hän sanoi tahtovansa olla ainoastaan jumalanäidin halpa käskyläinen ja ikävöivänsä takaisin aukeille, lumisille tuntureilleen, hiljaiselle työalalleen. Mutta vaikka hän vaatimattomana pysyikin, ei hän voinut välttää, että hänen sydämensä hiljakseen paisui ja hänen itseluottamuksensa kasvoi ja vahvistui. Ja hän rupesi täällä vähitellen tuntemaan itsensä todellakin kypsäksi ja kykeneväksi työhön, jonka suuruutta ja tärkeyttä kaikki kehuivat.

Riittävästi apulaisia hänelle luvattiin kääntymistyöhönsä; teinejä ja nuoria pappeja lähetettiin lapinkieltä oppimaan ja kääntymistöimeen valmistautumaan, ja muutamien vuosien perästä niiden oli määrä Margareetan johdolla ryhtyä työhönsä Lapissa. Riittävästi määrättiin myöskin varoja Margareetan käytettäväksi, ja kuningas, joka hänet puheilleen kutsui — vanha kuningatar oli äsken kuollut ja hänen sisarentyttärenpoikansa hallitsi nyt kolmea pohjoista maata — luovutti kaikki pirkkalaisilta tulevat lapinverot tähän kääntymistöimeen. Margareetalle itselleen hän määräsi annettavaksi muutamia viljavia tiloja jyväisessä Uplannissa, jonne tämä, kun kerran tuntisi väsyvänsä raskaaseen toimeensa, voisi vetäytyä elämäntyötään rauhassa muistelemaan ja kunniaakasta vanhuutta viettämään.

Siten Lapinmaan kääntymistyön johtajaksi määrättyä Margareeta erosi piispankaupungin upeista pidoista lähteäkseen taas kaukaisille, rakkaille tuntureilleen. Ja luostarien kronikkoihin kirjoitettiin kauniit kertomukset siitä suuresta ihmeestä, minkä Jumala taas oli antanut tapahtua, kun orvosta lappalaistytöstä oli tehnyt kansojen kääntymättäjän ja valinnut hänet uskotukseen maan päällä. Ja Margareetan omassa rinnassa vallitsi varmuus ja rohkea mieli, hän oli mielestään jo töissänsä ja harrastuksissaan niin varmistunut ja kypsä, ettei luullutkaan enää voivansa uraltaan suistua. Eihän ollut enää mitään, mikä kykenisi kiinnittämään hänen ajatuksiaan taikka hajoittamaan hänen huomiotaan kutsumuksestaan, hän tunsikin jo niin läheisesti pyhän neitsyen ohjauksen ja vaikutuksen askeleillaan.

Kesä oli vielä parhaillaan, kun hän nyt pohjoiseen päin kulki, ja tietömät matkat Lappiin olivat vaikeat. Helpointa olisi ollut kulkea jokea myöten Tornioista ylöspäin, mutta hän sitä tietä vieläkin epäili; hän pelkäsi palata noille lapsuutensa kotiseuduille ... pelkäsi vieläkin, vaikka hänen mielessään jo vallitsi sellainen varmuus ja rauha. Mutta hän päätti voittaa tuon lapsellisen, tarpeettoman pelkonsa, hän tunsikin itsensä jo niin varmaksi, että hän huoletta saattoi uskaltaa tässäkin kohden panna entisen heikkoutensa koetteelle. Olihan hän jo itsetietoinen, kypsä nainen, suuren, korkean tehtävän tarmokas johtaja, hän oli koskematonna suoriutunut kaikista maallisten rientojen viettelyksistä ja tunteista, — mikäpä saattaisi häntä enää järkyttää! Ja hän ohjasi kulkunsa kohti Tornion pirkkalaiskylää.

Oudolta tuntui rannikko ja maisema, kun hän taas läntiseltä törmältä silmäili kirkon nientä ja Suensaaren rantaa; hän saattoi aivan kylmänä ja mielenliikutuksesta sitä katsella, ja ilman vähintäkään epäilyä lähti hän soutamaan poikki joen. Kirkko ja pappila olivat uudet ja hänelle oudot, pappikin oli uusi, uudet ja toisenlaiset kuin ennen olivat myöskin pirkkalaisten rakennukset rannikolla. Kauppilan tupa törmällä oli entistään uhkeampi, mutta ehkäpä se juuri siksi oli hänestä sitä vieraampi; sauna oli rakennettu ylemmäs rinteelle, ja entiset rantapellot näkyivät jääneen kesäntöön. Ja hän kuuli saattajiltaan, että Kauppilassa ei ollut väkeä paljon ketään kotosalla, kaikki olivat lähteneet sisämaan järviin hauenpyyntiin ja metsästäämään, — nämä alkuperäisimmät elinkeinot näkyivät taas entistään ehommin rehottavan pirkkalaiskylässä, jossa ei enää paljon luotettu maan muokkaamiseen. Varsin varmana siitä, ettei häntä kukaan tuntisi, hän nousi Kauppilan rannalle. Hänet tunnettiin kyllä maineeltaan laajalti näilläkin mailla kuuluisaksi lappalaisten kääntymättäjänunnaksi, mutta ei kukaan tiennyt aavistaa, että hän oli Kauppilan entinen orjatyttö, tulvaveden tuoma lappalaistytty, Leila. Sillä välin kun hänelle hankittiin saattomiehiä sauvomaan häntä jokea ylöspäin, Margareeta käveli yksin vanhoja tuttuja ahteita pitkin ja istahti tutuilla pientarilla ja veräjänkuilla. Hän käveli salollekin asti hetkeksi polvistumaan vanhalla rukousmättäällänsä ja palasi sieltä taas pihamaille. Ja vasta vähitellen

muistot virkosivat ja haihtuneet kuvat palasivat tajuntaan ja hautaantuneet tunteet ja unelmat selkenivät ja kirkastuivat. Hän muisteli niitä kaikkia kaukaisen nuoruutensa menneinä, kuolleina kuvina, joita hän muka kylmästi katseli ja taas asetti syrjään. Mutta ennenkuin hän arvasikaan, hän istui kumminkin täydellisesti näihin muistoihinsa vaipuneena ja niiden vallassa ja eli ne uudelleen miltei vilkkaammin ja värikkäämmin kuin ennen todellisuudessa, tunsu niistä iloa ja surua yhtä syvästi kuin silloin. Ja nuo tunnelmat keskittyivät varsinkin eräisiin pisteisiin ja paikkoihin ja tuokioihin, joilla ei — niin hän oli itselleen monesti vakuuttanut — ollut hänelle ennen ollut mitään arvoa.

Kuinka selvästi hän muistikaan tuon tanhuan, missä se kiikku oli ollut, jossa Osmo häntä oli kiikuttanut — ja josta hän säikähtyneenä oli pois paennut papin opetuksia mietiskelemään. Hän oli lapsi silloin... Ja tuossa valkaman törmällä olivat toiset karkeloineet, kun hän nurkan takaa oli kadehtien katsellut — olihan hänkin nuori! —, ja tuosta rannalta se oli Osmo työntänyt veneen vesille ja ohjannut sen kosken kuohuja kohden... Ja tässä rinteellä hän seiso silloin, kun hän hänet viimeksi näki, pitkänä ja rotevana, ja vaskivyö kimalteli uumilla...

Hämärät ja utuiset ja arat olivat hänen mietteensä silloin olleet, mutta siinä törmällä istuessaan hän nyt muisti varmasti monestikin uneksineensa elämänsä suloisimpana toiveena, että hän saisi tässä törmällä tätä isoa taloa emännöidä uljaan, urhean pirkkalaispäällikön rinnalla... Hän oli taistellut noita unelmiaan vastaan, karkoittanut nuo toiveensa, voittanut ne yksinäisessä kätkössään korven sammalikolla, mutta ne olivat sittenkin olleet niin väkevät, niin kauniit, niin huikaisevat... Elämä oli niissä kajastanut niin täyteläältä, niin sopusointuiselta ... ja vaikea hänen oli ollut niistä luopua... kyynelöt olivat aina virtavammin juosseet ja rukousten oli täytynyt olla yhä hartaampia... Ah, hänen nuoruutensa oli siihen taisteluun kulunut, ilman että yksikään sen unelmista oli toteutunut ... hän oli itse niitä paennut, hautautunut haaveiluihinsa ... ja hänen kukoistuksensa oli mennyt hänen saamatta kertaakaan sen loistosta nauttia... Hän oli taistellut sitäkin vastaan epätoivon tuskalla... Vieläkö hän tekisi niin, jos saisi nuo kuluneet vuotensa takaisin, jos tietoisesti saisi kohtalonsa valita...? Mutta ne olivat menneet, ne vuodet, ilman nuoruutta, ilman rakkautta...

Näin hän mietti törmällä istuen ja virran pyörteitä katsellen, ja hänen päänsä oli vähitellen vaipunut kämmenten varaan. Eikä hän huomannutkaan, että hänen silmästään pirahti kyynel ja toinen, eikä hän ajatellut, miksi hän itki...

Arastellen tuli silloin eräs talon naisista kysymään hartauteensa vaipuneelta, hurskaalta nunnalta, eikö hän tahtoisi nousta taloon.

— Huomenna miehet kai jo palaavat metsäjärviltä, ja silloin saadaan saattajia kyllä, nyt niistä on kylällä puute.

Margareeta havahtui mietteistään ja karahti säikähtyneenä pystyyn ja peitti kasvonsa hunnullaan. Missä hän oli ollut, millä tiellä kulkenut, mihin olivat hänen aatteensa ja toiveensa eksyneet? Mitä hän oli unelmoinut ja mitä kaivannut ja itkenyt?

— Huomenna ... palaavat ... ei, ei, tänään, minun täytyy päästä matkalle tänään, heti...

— Mutta käykäähän toki taloon yöksi.

— Ei, ei taloon, ei; matkalle, heti matkalle!

Kutsuja katsoi kummissaan Margareetan suurta levottomuutta ja mallittomuutta, kun hän melkein käsiään väännellen kiirehti rantaan ja tuskissaan vaati vaikka yhtä ainoata saattajaa sauvomaan itseään jokea ylöspäin ... hänen täytyi päästä heti matkalle. Ja ihmiset ajattelivat, että häntä pyhä intonsa noin ajaa työalalleen, ja hankkivat kiireesti hänelle saattajia. Mutta Margareeta seiso koko ajan veneen vieressä, hänen katseensa pälyili arasti ylt'ympäri ja valtavasti aaltoili povi.

Sillä hän oivalsi nyt, että hän sittenkin oli ollut liian heikko näitä lapsuutensa muistoja unohtamaan, ja että se entisyys unelmineen olikin paljon väkevämpi kuin hän koskaan oli luullut ... sehän oli tempaissut hänet valtoimenaan mukaansa, riistänyt hänen ajatuksensa ja tunteensa kokonaan pois niiden varsinaiselta alalta luvattomille, rikollisille urille. Olihan hän langennut liitostaan jumalanäidin kanssa, kaihonnut ja itkenyt kadonneita maallisia unelmiaan, ja vieläkin, siinä seisoessaan, hänen oli niin vaikea niitä vastaan taistella, että hänen täytyi vääntää käsiään ja varoa silmiään sattumasta tuttuihin muistopaikkoihin. Pois, pois hänen täytyi päästä, pakoon noita voimakkaita muistoja, pakoon omaa heikkouttaan ja vietteleviä mietteitä, jotka uudelleen ja uudelleen salateitä hänen mieleensä kiertyivät!

Margareeta sauvoi itse miesten apuna, sitä välemmin ehtiäkseen etäälle Tornion suusta ja estääkseen muistojaan karkaamasta kielletyille aloille, mutta sitäkin tehdessään hän sai käydä alituisia kärkejä uppiniskaisten ajatustensa kanssa. Ja vasta kun venematka loppui ja hän taas yksin tunturin rinteitä myöten taivalsi vanhoja tuttuja lappalaisyliään kohden, rauhoittui hänen mielensä ja asettuivat vähitellen kapinoitsevat tunteet. Mutta sittenkin hänen sielunsa tuntui ikäänkuin raukealta ja samealta,

ei palannut siihen vanha, vahva luottamus eikä kirkas rauha, eikä hän tuntenut retkillään jumalanäidin läheistä apua eikä ohjausta niin selvästi kuin ennen. Hän koetti rukoilla usein ja pitkään, ja sillä hän mielelleen rauhan hankki, mutta harvoin hän niin hartaasti ja syvästi saattoi rukoukseensa vaipua, että hän olisi, niinkuin ennen, tuntenut välittömästi ja tuttavallisesti keskustelewansa korkean suojelijansa kanssa. Ja siksi hän nyt kaikkien voittojensa jälkeen raskain mielin ja masentunein toivein aloitti alusta vaikutuksensa lappalaisten joukossa.

IX.

Verestäessään ja vahvistaessaan ennen kylvämäänsä orasta lappalaisten keskuudessa Margareeta eteni tänä syksynä ja talvena aina Uudelle Joelle asti, — oli kuin jokin ahdistus ja pelko olisi levottomasti ajanut hänet niin kauas pohjoiseen kuin suinkin. Siellä hän ei ollut ennemmin käynyt kuin kerran, ja hän tapasi siellä entisen kylvönsä kokonaan kuivuneena. Nämä köyhät kotalappalaiset olivat tuskallisessa taistelussaan elämisensä puolesta unohtaneet jokapäiväisiin ponnistuksiinsa hänen uudet oppinsa ja lupauksensa, he eivät enää luottaneet niinkään. Eihän uusi Jumala voinut heitä heidän hädässensä auttaa paremmin kuin vanhatkaan, ja siksi Margareetan oli nyt niin vaikea saada uutta kylvöä idulle.

Hänen kylässä ollessaan sattui sen asukkaille nyt vielä aivan uusi, entistä ankarampi ja masentavampi kolaus, joka heidän hätänsä ja tuskansa nosti kukkuroilleen. Heidän kyläänsä saapui näet eräänä talvipäivänä aivan uusi, outo verottaja, joka heidät kiskoi aivan paljaiksi. Vienen rannoilta oli retkeilevä karjalaisjoukko ulontanut hiihtonsa aina tänne asti, missä sen yleensä ei ollut tapana liikkua. Vallattomina ja säälimättöminä nämä oudot miehet olivat kannattaneet lappalaisten kurjista majoista esiin kaikki, mitä näillä suinkin lie minkään arvoista ollut, ja kasanneet kuorma-ahkioihinsa eläintennahat ja puvut ja vyöt ja aseet, yksinpä keittokattilatkin ja kalanpyydykset. Mutta kaikkein pahinta ja huolettavinta oli kumminkin, että he mäelle patsaiden huippuun rakennetusta aitasta ryöstivät nekin veronahat, joita lappalaiset yhteisesti olivat säästelleet ja koonneet varsinaisia vuotuisia verottajiaan pirkkalaisia varten. Lappalaisraukat tiesivät, että Tornion pirkkalaisten veronkantajat olivat tuossa paikassa tulossa saataviaan perimään — ja mitä heille silloin annetaan? Eivät ne taas ilman lähde, ne kiskovat vaikka säärykset ruumiilta ja nahat viimeisten ajoporojen selästä, sillä veronsa he vaativat, nuo ankarat miehet. Siitä oli lappalaisilla suurin tuska ja hätä, kun he nyt, karjalaisten vihdoin lähdettyä, avuttomina keskustelivat autioiksi ryöstetyissä kodissaan. He pudistelivat neuvottomina pyöreitä päitään ja heiluttivat edes takaisin lyhyviä, tyyppkkeitä ruumiitaan istuessaan jalat ristissä lieden ympärillä. He puristelivat voimattomia nyrkkejään, mutta itkua teki kurkku.

Mutta toiset heistä hoilasivat ja hihkuilivat kotain ulkopuolella, kompastellen kinoksissa kyläraiteella. He olivat verottajaryöstäjiltä saaneet vähän viinaa, kipenen kukin, mutta siitä oli heidän heikko luontonsa kiihoittunut ja himo oli heissä saanut vallan. Ja he olivat ryöstäjille kantaneet kintaansa ja kalloksensa ja puukkonsa ja suopunkinsa vaihtaen ne viinatilkkaan; lakkinsa ja peskinsäkin he olivat panneet likoon ja kättäen seuranneet ryöstäjiään aina tunturille asti, tyydyttääkseen hillitöntä himoan. Ja saatuaan päänsä täyteen he hoippuivat nyt kinoksissa ja hoilasivat, tuntematta huolta tai surua, ja kaatuivat vihdoin nietoksiin nukkumaan.

Mutta toiset vielä valittelivat ja uikuttivat kodissaan tai näiden ulkopuolella ääneensä huudellen. He olivat koettaneet kätkeä kinoksiin tavaroitaan ryöstäjiltä, ja nämä olivat pieksemällä ja pihtipuristimilla pakottaneet heidät kaivamaan esiin kätkönsä, ja siksi heidän nyt kihelmöitsi sekä sielua että ruumista. Toiset olivat lappalaisille harvinaisella äkäpäisyydellä yritelleet ryöstäjiä suorastaan vastustellakin, ja nämä olivat siitä syystä heitä keihäillään ja kirveillään siksi komennelleet ja kutkulleet, että verta vuoti aukinaisista haavoista hartioista ja käsivarsista, punaten karvaiset peskit ja pehmeäksi tallatun lumen. Näitä Margareeta hoiteli, pesi ja satoi heidän haavojaan ja koetti lohdutella heidän toivottomiksi masentuneita mieliään, puhuen heille Jumalan armosta ja avusta. Mutta he eivät tahtoneet häntä kuulla, eivätkä hänen sanansa nyt pystyneet tämän kurjuuden lannistamiin lappalaisiin. Miksei ollut uusi Jumala heitä auttanut, kun vainolainen heitä noin julmasti ahdisteli, mitäpä hänen puoleensa kannatti enää kääntyäkään, yhtä hyvin heitä vanhat seidat suojelivat, ja ehkä paremmin.

Vainolaiset olivat lähteneet saaliineen, mutta heidän lähdettyään oli kuiva pakkaneen sulanut kosteammaksi, ja seesteiselle, vaaleanharmaalle taivaalle oli kohonnut paksuja pilviä, joita tuuli lennätteli. Yötä vasten tuuli oli yhä kiihtynyt, se oli ruvennut tohisemaan tuntureilla, ja ennen pitkää kiersi vihainen lumimyrsky ryöstetyn lappalaiskylän pyörteihinsä. Kiihtyvän rajuilman keskestä lappalaisakat kantoivat kinoksiin uupuneet miehensä kotiinsa ja sulkiivat havuilla ja vuotaintähteillä ovensa niin tarkoin kuin voivat. Ja raskain, epätoivoisin mielin he hankkiutuivat levolle. Margareeta piti suurimmassa kodassa, johon hän oli asettunut asumaan, iltarukousta, kehoittaen lappalaisia turvaamaan Jumalaan, mutta kukaan ei hänen sanojaan kuunnellut.

Silloin kuului ulkoa, vonkuvan myrskyn keskestä, taas meteliä, outoja ääniä ja kiroilevia huutoja, ja

lappalaiset heristivät levottomina korviaan. Porot pysähtelivät kotain kupeille, koirat haukkuivat ja raskaat askelet tömisivät. Ennen pitkää riuhtaistiin kotain ovipeitteet auki ja sisään työntyi lumisia, turkkipäällisiä miehiä, jotka potkien nukkuvia syrjälle tunkeutuivat kodan keskessä palavan tulen ympärille ja siinä karistelivat lumisia turkkejaan. Lappalaiset vierittäytyivät peloissaan ääneti nurkkiin ja seinänvierustoille ja kääriytyivät hätääntyneinä nahkoihinsa pieniksi sykkyröiksi, tuijotellen niistä tylsästi uusia vieraitaan.

Nämä olivat Tornion pirkkalaisia, jotka olivat saapuneet vuotuisia veronahkojaan perimään. He tulivat varmoina ja isännöivinä kuin omille tulilleen ja ryhmittäytyivät niiden ympärille riisumaan kallokkaitaan ja kuivaamaan suuteitaan, välittämättä lappalaisista sen enempää kuin jos näitä ei olisi ollutkaan. Tutut olivat heille kodat ja liedet. Mutta vähän jäljempässä kuin muut astui tuohon suurimpaan kotaan pitkä, roteva, ruskeapartainen mies, joka keihäällään leväytti kodan oven sepo selälleen ja jolle toiset tekivät tulen ympärillä tilaa. Mies kohotti leikkisästi kotaan tullessaan pienen lappalaisnaisen lattialta lakeen asti ja pyöritteli häntä sitten kuin kerää pari kertaa kämmentensä välissä ja laski hänet kierimään lattialle, istahtaen itse tulen ääreen pölkyn päähän suorimaan lunta ja jäätä tuuheasta parrastaan. Noita jääpuikkoja hän viskeli ympäri kodan, seinämällä kekottavain lappalaisten kasvoille, ja hänen suuret, kirkkaat silmänsä säteilivät sill'aikaa niin veitikkamaista, rattoisaa iloa, että lappalaisraukkainkin mieli kesken kaiken heidän surkeutensa suli leveään hymyyn.

— Niin, tuhat tulimmaista, — hän puhui sitten tovereilleen, — se oli aika rytyilma, ei nähnyt mitään eikä kuullut, ja saivatpa taas kerran miehet vuorostaan vetää porojaan, kun kylään yöksi ehätettiin. Mutta sitä makeamminpa nyt tuli varpaita lämmittääkin.

— Pitkälleen se nyt pian vetää, — jatkoivat toiset, — mutta sitä ennen olisi iltanen syötävä.

— Niin, akat hoi, miksi ette ole jo juoksemassa, miksi ette pane poronmaitoa pataan kiehumaan, kuuma kulaus on nyt kuin rasva jähmettyneille jäsenille ... so, vikkelämmän, akat!

Mutta surkein äänin lappalaiset uikuttivat vastaan:

— Ei ole nyt, väkevä mies, lappalaisten akoilla enää patoja, missä maitoa lämmittää, eikä maitoa, mitä padoissa lämmittää.

— Hä, eikö ole, pitääkö meidän opettaa löytämään. Leikki pois ja padat tulelle!

— Ei ole patoja, kaikki viety, padat viety, nahat viety, kaikki karjalainen korjasi.

Humina kuului silloin tulen ympäriltä.

— Mitä, karjalainenko? huudahti ruskeapartainen mies karahtaen pystyyn. Ja toisetkin pirkkalaiset kohottausivat istuimiltaan ja kysyivät hämmästyneinä:

— Hä, karjalainenko korjasi? Onko karjalainen käynyt täällä?

— Vasta juuri kävi, ryösti kodat tyhjiksi, ryösti aitat, peskit ryösti, porot tappoi...

Julmistuneena ja silmät säkenöivinä seiso siinä ruskeapartainen mies, jonka pää lakea tapaili, ja puristeli keihäänsä vartta, kuunnellen lappalaisten haikeaa kuvausta vieraiden verottajain käynnistä heidän kylässään. Lappalaiset vetäytyivät yhä pienemmiksi, yhä syrjemmäs noita vihasta liekehtiviä silmiä katsellessaan, ja vastasivat sieltä arasti ja uikutellen hänen kysymyksiinsä. Heidän tiheään tungeskelevassa joukossaan lymyili myöskin Margareeta, paettuaan sinne raakoja tulokkaita, ja ääneti hän katseli ja kuunteli, mitä kodassa tapahtui. Mutta hänen silmässään paloi outo hehku ja hänen rintansa aaltoili kuin meri ja hänen sydämensä sykki niin, että hän pelkäsi muittenkin sen kuulevan. Ja hänen suonissaan virtasi veri kuumana, ja hän peitti punehtuvat kasvonsa poronahkoihin. Mutta sittenkin hän näki edessään tuon rotevakasvuisen, ruskeapartaisen miehen, jonka silmässä oli sellainen uhka ja voima, ja hänen korvissaan soi aikoja sitten unohtunut ääni, kuiskailten hänelle muistoja ja mietteitä, joita hän oli koettanut väkisin haudata. Risteilevät mielikuvat vatkasivat valtavasti hänen mieltään, ja tunteet, jotka olivat kuolleet eivätkä saaneet elää, kiskoivat hänet kuin lastusen pyörteisiinsä. Hän ei uskaltanut sormeakaan liikahtuttaa, ettei joku olisi häntä huomannut, mutta samalla hänen teki raivokkaasti mieli hypähtää esiin ja ojentaa kätensä tuolle vihaiselle miehelle. Hän koetti tyrehdyttää tunteittensa virran, kääntyi seinään päin rukoilemaan ja peitti päänsä nahkoihin, mutta hän kuuli silti tuon miehevän äänen, joka niin soinnukkaasti suuttuman kiivaudella puhui ja riehui:

— Karjalaiset, nuo kurjat rihkaman kaupustelijat tunkeutuvat tänne meidän veroalueillemme, ryöstävät lappalaisemme, vievät meidän omat veronahkamme, — mutta sitä ne eivät ole iltikseen tehneet, eivät kautta keihääni kärjen! Olisimmepa tänne vähän päivemmällä joutuneet, niin olisipa näytetty, mistä ne verot lähtevät ... mutta taisitte polttaa sormenne sittenkin, te salakulkijat... Te ette

ole vielä saaliinnee kauas ehtineet, meidän sukset ovat keveämmät ja liukkaammat...

Mutta toiset pirkkalaiset pureskelivat partojaan.

— Ethän aikone tuohon lumipyryyn lähteä tuntureilta karjalaisia hakemaan? — he virkkoivat epäillen. Mutta ruskeapartainen mies heilautti halveksuen keihästään.

— Minkä se myrsky miehille miehelle voi, tuuli ja lumi, näitkö säilyttäisiin! Sepä juuri karjalaiset onkin pysäyttänyt, väleyn heidät tapaamme. Hei, miehet, pystyyn nyt ja noutamaan veronahat talteen! Mutta jos jonkun tekee mieli tyhjin ahkioin kotiin palata, se raukka jääköön tänne nukkumaan, me muut käymme saaliinjaolle!

— Taitavat sinne jäädä saaliit jos saaliin noutajatkin tällaisella säällä. Mutta kun lähdetään...

— Älä lähde, jos peloitaa. Uskaltajat vain mukaan!

Vaikkakin haluttomina ja hitaina olivat pirkkalaiset kumminkin kaikki nousseet pystyyn ja ruvenneet väsyneisiin jalkoihinsa vetämään märkiä kallokkaitaan. Heistä oli yritys hurja; oli toivotonta tällaisessa lumimyrskyssä ruveta autiolta tunturilta hakemaan näkymättömiin häipyneitä jälkiä. Ja jos vihollinen löytyisikin, oli päätöntä käydä tällaisella säällä tappeluun lumiaavikolla. Mutta vastarinta ei siinä tullut kysymyksenäkään, kun päällikkö käski, ja pirkkalaiset vetivät siis vyönsä kireälle ja pistivät kirveet vyön alle. Mutta päällikkö seisoj ovella ja hioi keihäänsä kärkeä, ja hänen silmänsä seurasivat maltittomasti vitkastelevain toverien liikkeitä.

Silloin ryömi pimennosta lappalaisten takaa heidän pakonurkastaan nainen, joka pystyyn ojentautuen oli solakka ja pitkä ja jonka silmä omituisesti pälyi, kun hän ovensuuhun hiipi keihästä hiovan miehen luo. Ja hänen äänensä värähti, kun hän suomeksi hiljaa kuiskasi:

— Osmo, olethan sinä Osmo?

— Olen minä Osmo ja mikä sitten...? Mutta ... mutta kuka olet sinä suomalainen nainen täällä Lapin pimeillä perillä? Äänesi olen ennenkin kuullut ja silmäsi nähnyt minä olen.

— Älä hio keihästä, Osmo, älä lähde öiselle hiihdolle lumimyrskyyn, älä kiusaa Jumalaa!

— Mitä pakiset Jumalasta? Mutta näytähän, hä, tuon hipiän minä muistan, sinä olet Leila, Leila, jonka tulvasta pelastin, Leila, jonka vainolaiset ryöstivät. Mitä täällä kuljet sinä?

— Älä kysy, en ole enää Leila, äläkä minusta välitä. Mutta muista: neitsyt Maaria ei retkeäsi suojele, jos näin uhalla taisteluun käyt. Palaa kotiisi rauhassa!

— Enkä palaa, karjalaisilta veroni perin enkä neitsyttäsi säiky. Mutta sinäkö, Leila, se oletkin se lappalaisten naispappi ... heitä hiiteen sinäkin Maariat ja maan kiertämiset ja tule kotiin Kauppilaan... Älä säiky, maltahan kun aamulla karjalaisten kimpusta palataan, niin otankin sinut mukaani kotiini, sillä sinä olet meidän talon väkeä, olet totta viekin.

Nyt Osmo, pirkkalaispäällikkö, kääntyi miestensä puoleen, jotka jo olivat vaatteissaan:

— No, noustaanpa suksille, miehet. Tuo vaimo tuossa on Kauppilan entisiä orjia, jonka samat karjalaiset senkin ryöstivät sinä suurena vainokesänä, sen otamme huomenna mukaamme Tornioon. Mutta nyt karjalaisten jäljille!

Miesjoukko työntyi ulos ja häipyi sinne pimeään yöhön ulvovan myrskyn sekaan. Mutta nurkistaan esiin ryömiväin lappalaisten keskelle jäi Margareeta kodan lattialle seisomaan ja ääneti oveen päin tuijottamaan. Hän ei tuntenut itseään, ei tiennyt tekojaan eikä sanojaan, eikä hän pitkään aikaan päässyt siitä liikahtamaan mihinkään. Miksi hän oli noussut kätkestään tuota miestä puhuttelemaan, miksi hän oli ilmaissut itsensä...? Olihan hän antanut vallan sydämensä rikollisille tunteille ja ne muillekin paljastanut, olihan hän säpäleiksi rikkonut pyhän lupauksensa, pettänyt jumalanäidin suuren luottamuksen... Hänkö, kypsä, kokenut nainen, joka niin paljosta muusta oli voinut kieltäytyä, joka oli nöyrästi alistunut tunturimatkein vaivoihin, valmiina kuolemaan minä hetkenä tahansa — hänkö, hurskas birgittalaisisar, joka korkean kutsumuksensa vuoksi oli kuolettanut kaikki muut toiveet ja harrastukset, voidakseen pyhän neitsyen käskyt arvokkaasti täyttää ... hänkö oli niin syvälle langennut, että oli miehelle tunteensa ilmaissut ja siten tehnyt tyhjäksi liittonsa korkean suojelijansa kanssa...? Ei, se on mahdotonta, tämä on unta, pahaa unta, hetkellistä hairahdusta, josta hänen täytyy entiselleen tasaantua ja saada pyhältä neitsyeltä anteeksi. Hänen jalkoihinsa hän tahtoi hervotonna heittäytyä kaikkine synteineen ja huolineen, katuvaaisena ja armoa anovana.

Ja Margareeta kätkeytyi taas makuulle kodan pimeimpään nurkkaan, koettaen sydäntään myöten vaipua rukoilemaan saadaksensa rikoksensa anteeksi ja saadakseen vahvistusta ja tukea. Hän rukoili

kiihkeästi, ajoi ajamalla ajatuksensa kokoon, koetti koota koko sielunsa rukoukseensa ja pyysi jumalanäidin apua siihen. Mutta hän ei enää voinut rukoukseensa hervotonna vaipua. Keskelle hänen palavinta pyyntöään saada mielensä taas vilpittömästi ja ehyeltään kiintymään yksinomaan suureen kutsumukseensa välähti tuon ruskeapartaisen, rohkeasilmäisen miehen kuva, ja hänen korviinsa soi alinomiaa kuin kaukainen soitto tuo voimakas ääni, josta kajahti niin paljon hänelle outoa rattoisuutta ja rajuutta ja elämäniloa. Pyhä neitsyt ei ilmeisesti enää tahtonut tukea häntä hänen taistelussaan, ei auttaa häntä tasapainoon, hän oli kai jo hylännyt uskottoman aseensa...

Sanomaton tuska silloin valtasi Margareetan mielen, hän vääntelihe kuin mato poronahkaisella vuoteellaan nukkuvien lappalaisten keskellä, ja kuumeisena kohisi hänen verensä ja ruumis oli kuin poltteissa. Hän tahtoi voittaa itsensä, väkipakolla hän tahtoi kuolettaa nuo uppiniskaiset mielikuvat ... muutenhan oli kaikki lopussa. Hän tahtoi puhdistua tahrastaan ja vilpittömänä ja ehyenä taas astua uudistamaan liittonsa jumalanäidin kanssa, silloin ei tämä häneltä kiellä sitä välitöntä suojelustaan, jonka hän jo tunsu poistuneen. Hän ponnisti, hän kuritti itseään, niin että epätoivon hiki hänen otsaltaan pursusi, mutta seuraavassa tuokiassa hän jo tunsu ajattelevansa sitä, joka lumimyrskyyn oli lähtenyt öiselle hiihdolle. Ja hän tunsu yhä selvemmin, kuinka kaitseva käsi hänen luotaan loittoni.

— Miksi, korkea jumalanäiti ja te kaikki hurskaat pyhät, miksi tuon miehen näkeminen noin saattoi taittaa tahtoni ja murtaa valani ja tehdä minusta henkisen itsemurhaajan? Onko sitten tuo muisto lapsuuden hämäriltä ajoilta salaa sydämestäni kytenyt ja elinvoimaisena pysynyt, vaikka sen monesti olen perin pohjin sammuttanut? Sama tunneko se on, joka minut pienenä valtasi, kun kerran oudossa paikassa silmäni avasin ja edessäni näin reippaat, iloiset kasvot, jotka ikäänkuin luottamusta säteilivät ... samako, joka nyt Tornion suussa oli rauhani mullistaa ja minut ajoi Lapin viimeisille perille...? Oi niin, tämä on sitä yhtä taistelua, joka riehui jo silloin, kuin vaelsin yksinäiselle sammalikolleni korpeen kuulemaan eräkuusten huminaa, ja josta silloin voitolla suoriutuin, mutta johon nyt kypsänä naisena suistun ... ehkä jo olenkin suistunut... Pyhät suojelijani, eikö armoa teiltä enää riitä, eikö hiukkaakaan lohdutusta...?

Hän odotti vielä apua, mutta hän tiesi odottavansa turhaan, sillä hänen korvissaan soivat yhtä mittaa sanat: "aamulla otankin sinut mukaani". Eikä hän voinut olla tunnustamatta, että ne hänet täyttivät toivolla. Ja hän tunsu, että kun aamulla tuo mies saapuu ja sanoo: "istu ahkioon nyt ja aja", hän ei jaksa sitä käskyä vastustaa, hän on voimaton, toisen vallassa, — kaikki on lopussa. Mutta vielä ei ole aamu, — ei, hänen täytyy paeta tuota viettelystä, paeta omaa syntiään, paeta tuota miestä näkemättä kauas, kauas ... voidakseen siellä taistelemalla tasapainon ja sielun rauhan saavuttaa... Paeta, — mutta minne? Myrsky ulvoo ulkona, rajuina soivat tunturituulten vihurit ja yhtenä lumipilvenä savuaa taivas ja maa... Sinnekö? Niin, sinne, parempi paeta sinne kuin kukistua oman sydämensä ansoihin. Sinne, myrskyyn! Jos jumalanäiti tahtoo, jos hänet vielä aseenaan pitää, voi hän pelastaa hänet tuon myrskynkin lävitse jonnekin, missä uusi elämä vielä voi alkaa ... jos taas hänet hukuttaa haluaa, hukuttakoon sinne tunturille, eikä omaan heikkouteen... Ulos, myrskyyn!

Horjuvana ja läähättäen Margareeta hiipi vuoteeltaan, pukeutui sääryksiin ja kallokkaisiin nukkuvassa kodassa, pujotti päälleen peskin ja punalakisen, neliskulmaisen lappalaislakkinsa ja kiiruhti ulos, paeten oman sydämensä pahuutta. Myrsky vonkui vihaisempänä kuin koskaan, vaivoin hän pystyssä kesti, kun kodan suojasta siirtyi, ja hänen jalkansa vaipuivat syvälle pehmeään kinokseen. Höyryävältä lumelta hän ei voinut nähdä läheisiä kotia eikä vieressä olevaa metsänrintaa, jonne hän kahlasi poroan hakemaan. Silloin hän kääntyi, otti suksensa kodan kupeelta ja lähti hiihtämään yksin lumipyryn keskelle tuntuureita kohden. Mutta tahkeasti ja raskaasti liukuivat nyt hänen suksensa, tuuli häntä heitteli ja retuutti, ja jo hänen ensimmäisen tunturin rinnettä noustessaan hänet voitti outo väsymys; voimattomina herpausivat jäsenet.

Silloin hän ymmärsi, ettei pyhä neitsyt nyt, niinkuin ennen, tahtonut häntä tukea, ei hänen pakoakaan auttaa. Ja tuskan valtaamana hän lankesi polvilleen suksilleen, risti kätensä ja huusi ääneensä ärjyvään myrskyyn:

— Älä hylkää minua, Jumala, älä heitä toivottomuuteen rikkonutta lastasi. Anna vaikkua jäseniini, pyhä neitsyt, jos tahtosi on, että vielä sinua palvelen, anna mielelleni lohdutusta ja rauhaa, johdata tieni, tue taisteluni, yksin en mitään voi. Taikka, jos olet minut hylännyt, anna minulle entinen uskallukseni nöyränä ja rauhallisena nientokseen kuolla.

Ja hän kohottautui taas pystyyn, lähti hiihtämään yhä huokaillen:

— Näytä minulle ihmeesi vielä kerran niinkuin niin monesti ennen, ja minä koetan sinua totella.

Mutta hän ei uskonutkaan nyt saavansa jumalanäidiltä viittausta, hän ei uskonut omaan rukoukseensa. Sillä hän muisti senkin aikana, että tässä samassa myrskyssä hiihti myöskin se rohkeasilmäinen mies, joka hänen rauhansa oli riistänyt, autioita tuntuureita, mutta pelkäämättä mitään, huutelematta tuskissaan, luottaen yksinomaan kätensä jäntevyyteen ja mielensä reippaaseen voimaan.

Ja koettaen turhaan karkoitella tuota muistoa mielestään hän hiihti eteenpäin, kunnes taas uupui ja hädissään vaipui tehottomaan rukoukseensa. Leväten ja taas ponnistaen hän jatkoi siten yhä voimattomampana matkaansa läpi yön. Mutta kun aamuinen hämärä kelmeänä sarasti läpi sakean lumipyryn, istui Margareeta jo erään aution tunturin rinteellä uuvahtaneena ja puoleksi kinokseen vaipuneena ja katseli tylsästi, kuinka myrsky hänen ympärilleen ja päälleen keräsi yhä paksummat lumikerrokset. Ja hän näki, kuinka siitä aamun tullen lumimyrsky vähitellen asettui ja taivas seestyi ja luonto asettui, mutta häntä se ei enää auttanut. Hänen voimansa olivat lopussa, hän oli taistelussaan joutunut tappiolle, hänen oli määrä siihen kuolla. Eikä hän kumminkaan voinut nöyränä ja kiittolisena odottaa kuolemaa niinkuin usein ennen, hänen mielensä kapinoi ja soimasi kohtalon kovuutta...

Hänen silmiään rupesi yhä enemmän hämärtämään, jäsenet olivat kankeat ja ajatuskin tuntui jähmettyvän, mutta hänen korvissaan soi vielä kuin kaukaa tuo läpi yön niissä kaikunut miehevä ääni, vaikka yhä heiketen ja loittoutuen. Ja sen mukana haihtui viimeinen usko ja viimeinen pelastuksen toivo.

Mutta vielä kerran hän avasi sammuvat silmänsä, ja silloin rupesi hänen raukeaan katseeseensa ilmestymään outoja kuvioita, ikäänkuin näkyjä etäältä aavikolta, mustia, lumipeittoisia haamuja, jotka liikkuivat ja ikäänkuin lähenivät. Hän ei jaksanut enää erottaa, mitä ne olivat, ajatus oli jo seisautunut, hän oli vaipunut yhä syvemmäs lumeen ja peittynyt siihen. Mutta hänestä tuntui, että tuossa mustain kuvioiden joukossa läheni häntä se rotevakasvuinen mies, jota pakoon hän oli lähtenyt, ja että sen vilkkaat silmät omituisesti kiintyivät häneen, ja riemun virtaus tuntui silloin lehahtavan läpi hänen jäätyneen mielensä. Taas oli kaikki tyhjää. Mutta sitten hänestä tuntui, kuin hän voimakkaiden käsivarsien nostamana olisi kohonnut lumesta ja kuin ääniä ja huutoja olisi hänen ympärillään kaikunut. Mutta hän ei voinut vastata mitään, ei liikuttaa jäsentään, ei avata silmänsäkään enää.

— Leila, se olet sinä, puhui tuttu ääni, ikäänkuin hyvin kaukaa. — Miksi tänne tunturille myrskyyn olet paennut? Vastaa, elätkö sinä vielä?

Mutta hän ei voinut vastata, ja toinen ääni kuului virkkavan:

— Näkyy paleltuneen, jätetään siihen.

— Ei, kaatakaa viinaa hänen suuhunsa... Niele, Leila, virkoa... Otan sinut ahkiooni ja vien lämpimään ja mukanani Tornioon sinut vien, omaksi eukokseni vien, sillä sinua olen aina kaivaten muistanut... Leila, eläthän vielä...

Himmeä oli kinokseen jähmettyneen tajunta, eikä silmänluomi enää nousut eikä liikahtanut huuli, mutta sydämessä riehui taistelu vielä. Hän ei olisi tahtonut vastata tuolle kysyjälle, hän olisi tahtonut vaipua yhä syvemmäs horroksiinsa ja kuolla pois ... ehkä jumalanäiti hänelle silloin vielä olisi suonut armon. Mutta hänen mielensä kapinoi, hän oli vaistomaisesti tuntevinaan, että jumalanäiti, entisen suosionsa vuoksi, kumminkin vielä tahtoi jättää uskottoman suosikkinsa henkiin, vaikkakin vaille korkeaa luottamustaan. Ja koko se hänen taistelunsa tuntui sulavan siihen hiljaiseen huokaukseen, joka hänen rinnastaan lähti:

— Äiti Jumalan, näinkö olet tahtonut!

Mutta mies, joka häntä käsissään piteli, hieroi hänen niskaansa ja ohimokaan ja kyseli sitä tehdessään hellästi:

— Leila, eläthän vielä!

Ja Margareeta tunsu lämmön leviävän ruumiiseensa ja kielensä jähmetyksistään sulavan, ja silmänsä raolleen saaden hän kuiskasi:

— Elän, Osmo...

Taas tuntui elämä palaavan jäseniin ja sydän rupesi lämpenemään. Hänet peitettiin ahkioon pehmoisiin vuotiin, ja siinä häntä lähdettiin viemään yli lumisen aavikon. Ja Margareeta makasi hiljaa eikä taistellut enää, sillä sovinto ja rauha, jota hän jumalanäidiltä oli rukoillut, tuntui hellästi kietaisevan hänet vaippaansa. Ja hiljaa hän vain huokasi:

— Äiti Jumalan, näin olet tahtonut...

* * * * *

Upsalan ja Vadstenan luostarin kronikkoihin kirjoitettiin, että se hurskas birgittiläisnunna Margareeta, joka niin menestyksellisesti oli lappalaisten käännättämisen aloittanut, kaatui keskelle siunausrikasta vaikutustaan, paleltui eksyneenä autiolle tunturille. Ja niiltä papeilta ja teineiltä, jotka olivat määrättyt hänen apulaisikseen Lappiin, jäivät matkat sinne tekemättä, ja koko käännetystoimi

raukesi ja unohtui pois, kun ei ketään johtajaa ollut sitä vireillä pitämässä. Lappalaiskylistä ne touot, jotka Margareeta oli kylvänyt, pian kuivuivat ja kuolivat, ja hänen opetuksensa unohtuivat, kun ei kukaan niitä enää hoidellut. Muutamat Margareetan lähimmät lappalaisystävät häntä ensiksi kaipasivat, ihmetellen, ettei häntä enää ruvennut kuulumaan, mutta he tottuivat siihen hekin ja kääntyivät taas muiden mukana vanhojen noitiensa puoleen ja turvautuivat hädissään seitoihinsa ja pyhiin kalmistoihinsa. Ja näiden arvo säilyi vähentymättömänä Lapissa vielä useita vuosisatoja.

Mutta Kauppilassa Tornion jokisuulla eli pirkkalaisten reipas päällikkö kauan onnellisena toimekkaan ja ymmärtäväisen puolisonsa rinnalla, jonka hän eräältä talvihiihdolta oli tuonut mukanaan kaukaa tunturien takaa, ei kukaan tiennyt varmasti mistä. Täällä pirkkalaiskylässä hellämielistä Leila-emäntää kunnioitettiin ja rakastettiin, mutta arasteltiinkin samalla, sillä kuiske kävi kylällä, että hänellä oli tuttavuuksia muitakin kuin mitä näkyvissä oli. Aina toisinaan hän näet vetäytyi yksin erikoiseen kammioonsa ja viiپی siellä kauan, ja hänen kuultiin ääneensä puhuvan ja huokailevan. Ja kun hän sieltä tuli toisten pariin, hänen silmänsä olivat punaiset ja poskensa kalpeat, mutta ryhti oli suora ja varma ja käytös arvokas ja tyyni. Eikä sen vuoksi kukaan rohjennut kysyä, miksi hän oli itkenyt...

ERÄMAAN ASUTUS.

Iltahämärässä eräänä sydäntalven päivänä Paavo Heikinpoika, Paason Heikin kolmas poika, ajoi heinäkuormaa jokea myöten kotiinsa päin. Hän makasi ryntäisillään häkin päällä heiniin melkein peittäytyneenä, hevonen käveli höllin ohjaksin niin verkalleen kuin halusi ja mies katseli välinpitämättömästi ympärilleen hämäärään peittyvään talviseen luontoon. Hänestä häämötti kauempana edessäpäin lumisella tantereella jokin epäselvä olento, vaikkei hän pimeän vuoksi voinut erottaa, oliko se tuulessa heiluva heinätukko vai avannon viitta vai rantaa myöten jokivarrelle päin painuva hiihtäjä... Ei, hiihtäjä se on, se kääntyy yhä lähemmäs rantaan päin ... jo lähteekin nousemaan törmälle... Se ei ole kukaan muu kuin Tapani, veli Tapani, joka hiihtelee Kelalaan, — se kuuluu poika siellä tuon tuostakin hiihtelevän Sannaa naurattelemassa, vaikkei kotona puhu mitään.

Paavo Heikinpoika hymähti ja painautui mukavammin mahalleen heiniin... Sanoo rihmoilla hiihtävänsä, niinhän sitä ennen aina sanottiin, kun noinkään poikettiin kuin ohi menneen rihmat vyöllä puhuttelemassa tyttöjä navetan ovella taikka saunan lämmitessä. Tuttu juttu! Tapanihan alkaa olla jo niissä vuosissa hänkin.

Mutta Paavon jatkaessa sitä ajatusta hänen kasvonsa kävivät vakavammiksi ja synkemmiksi... Mihinkäpä se Tapanikin mukamas eukkonsa asettaisi, ei Kelalaan toista kotivävyä sovi, ja meille taas ... ei tule mitään. Siellä on jo kolme akkaa toraamassa... Ja kuka sen tietää toisekseen, kauanko meillä kolme poikaa säilyy kotosalla, — juuri tähän aikaan viime talvena vietiin Iikka-veli sotaväkeen...

Näihin raskaisiin mietteisiin vaipuneena Paavo ajeli Iijoen jäätä pitkin melkein kotitörmän kohdalle asti, mutta siellä kulkusten kilinä herätti hänet mietteistään. Hän kohotti päänsä ja näki hevosen, jolla oli saanireki perässään, hyvää vauhtia laskevan törmää alas ja kääntyvän, joelle saavuttuaan, valtatieä alaspäin. Kaksi miestä istui reen perässä; turkinkaulukset olivat pystyssä, mutta Paavo arvasi kyliä, ketä ne kulkijat olivat. Ne ajoivat taas tänä talvena vähä väliä talosta taloon ja veivät aina jotakin mennessään: milloin minkin veron nimellä viljasäkin tai lohileiviskän tai lehmän tai lampaan, milloin hevosen pitkille kyytimatkoille, milloin voita ja juustoa sotaväenosastolle eväiksi, milloin miehen talosta sotaväkeen. Mitähän lienevät taaskin olleet vailla...

Paavon hevonen lähti jo kuumuutta huuruten raskaasti vetämään kuormaa törmälle, ja silloin laskeutui Paavo kuorman päältä, autteli itse etupajusta ja antoi sitten, kun oli päästy törmän päälle pirtin päätyikkunan kohdalle, hevosenensa hetkisen huokaista. Mutta laitaikkunan takaa pirtistä kuului äänekästä, toraista puhetta, ja silloin hän suuttuneena nykäisi suitsia ja ajoi heinähäkin takapihalle tallin edustalle, jossa riisui hevosen, vei sen pilttuuseen ja teki sille appeen.

Tullessaan taas tallista ulos heinäkuormaa tyhjentämään hän näki isänsä astuvan pirtistä häntä auttamaan. Ukko oli jo vanhanpuoleinen, varsi kumarassa, ja näytti muutenkin vähän masentuneelta. Kotvan aikaa työskentelivät isä ja poika ääneti yhdessä, mutta sitten Paavo virkkoi melkein itsekseen:

— Kesken ne rehut tänä talvena loppuvat. Olisi pitänyt syksyllä vähentää karjaa.

— Olisi pitänyt, toisti ukkokin. Nyt niistä pitää joka päästä vielä vero maksaa, ja sittenkin niitä on kevätpuoleen tapettava. Mutta eihän sitä osannut vähentää, perhe suuri, lapsia kasvaa, jollakinhan sen täytyy elää, ja millä se eläisi, jos ei olisi lehmän antiakaan.

— Niin, tässä talossa on liikaa väkeä.

— Ja joka hengen kohdalta menee vero.

Kului hetkinen äänettömyydessä.

— Voutiko se oli vai kirjuri, joka täältä juuri ikään ajoi? kysyi Paavo matalalla äänellä.

— Kirjuri ja nimismies. Kirjoittivat taas kirjoihinsa kaikki mitä talossa on, joka lampaan ja vasikan, joka kirveen ja viikatteen. Kaikista vero! He arvelivat, että jo parin viikon perästä voi kanto meille joutua. Näin se kyllä karjakin väleen sulaa, sillä milläpä sen veron muuten maksaa? Ja se kuuluu menevän vielä ensi vuodeltakin.

— Sekö hopeavero?

— Se. Ja kesällä kuulutaan vielä erikseen otettavan uusi sotavero. — Ukko vaikeni hetkeksi, mutta jatkoi sitten selin kääntyneenä: — Ja niin se nimismies tiesi, että tänne tänä keväänä tulee vielä muitakin kirjoittajia.

— Meillekinkö? Sotaväkeen? Mutta Iikkahan vietiin viime talvena.

— Kuulutaan tarvittavan uusia miehiä Vironmaalle, siellä tappaa niitä tauti ja vihollinen kilvan. Eikö lie jo mennyttä Iikkakin, ei ole kuulunut hänestä mitään.

— Ja nyt toisia sijaan, — meitähän tässä talossa Tapanin kanssa tuleekin neljä miestä, niin tottapa otetaan siis meiltäkin.

Paavo oli jo selvillä, ettei kysymys ollut mistään muusta kuin että juuri hänen tuli suoriutua sotaväkeen. Huhuja uudesta sotaväenotosta oli kulkenut usein, ja aina ne olivat toteutuneet. Ja kun kerran sotamiehen kirjoihin joutuu, niin siinä ei auta rukous eikä kirous... Ja Paavo oli vasta vuosi aikaa sitten mennyt naimisiin.

Paavo keräsi kouriinsa viimeiset heinät reen pohjalta ja vei ne suoraan talliin hevosen eteen. Nosti sitten häkin pystyyn seinää vasten ja veti reen suojukseen. Ja sitä puuhatessaan hän kysyi tyylin äänin, ikäänkuin ohi menen, isältään:

— Toraa kuului äsken taas tuolta pirtistä, eukotko riidassa?

— Heh, tokko tuosta sovintoa tullee koskaan. Se on Matin akka siksi torainen ja kärty ja muka emännyydestään arka, eihän sille miehensä mitään mahda. Ja aina se Iikan eukko ja sinun Liisasikin näykähtelevät. Ei tässä pirtissä sopua tule niin kauan kuin ne kaikki siinä elävät yksillä tiloilla.

— Sitä se näkyy olevan. Ja Tapani puuhaa vielä neljättä!

Yhdessä astelivat isä ja poika takapihalta tupaa kohden. Mutta ovelle he pysähtyivät, ja isä katseli ääneti, kuinka Paavo otti pirtin seinustalta esiin suksensa ja rupesi mäystimiä korjailemaan.

— Mihinkä sinä nyt vielä hiihdät?

— Käyn Kelalassa, Rannan Pietarin puheilla.

— Sitäkö tuumaat salolle lähtöä?

— Eihän tästä muuten mitään tule. Talo kituu ja mies toisensa jälkeen poimitaan pois. Pietarin asiat ovat sellaiset, että se jo pari kertaa on kehoittanut minua mukaansa. Jos hän nyt yhtyy tuumaan, niin vielä tällä kelillä lähdemme akkoinemme painamaan takamaille, ja painetaankin siksi etäälle, ettei eukkojen tora kuulu.

— Eikä sotaväen kirjuri tapaa. Olen tuota jo miettinyt minäkin. Talosta erotaksesi sinun ei tosin tarvitsisi niin kauas hävitä, onhan täällä autiotiloja, joille voit lähteä viljelijäksi. Se ei ole leikin yritys, Paavo, se lähtö salolle, — sitä älä unohda, kova on edessä sillä miehellä, joka aikoo asuntonsa autioon korpeen. Mutta kurjuutta on täälläkin — tee tahtosi.

Paavo ei vastannut, hän hioi hetken suksiaan kinokseen, potkaisi sitten voimakkaasti ja laski törmältä alas joelle.

Paason vanha Heikki jäi törmälle seisomaan ja mietteissään arvostelemaan poikansa aikeita. Hänen oli itsensä aikoinaan, olojen kotona ollessa tukalia ja kun takamailla hiihdettiin lappalaisia

verottamassa, monesti tehnyt mieli jäädä sinne kauas rauhallisille salojärville elämään. Mutta oli peloittanut se tuuma, siellä oli vastassa kylmä korpi ja halla ja pedot ja avuton yksinäisyys, jos tuli tauti tai kuolema. Sinne aikoi nyt poika, — vaan koettakoon! Se arastelee sotaväkeen lähtöä, eipä kumma tosiaankaan, mutta kysytään sitä tälläkin retkellä rohkeutta ja kestävyyttä, ja tällä sitä juuri kysytäänkin.

* * * * *

Asutusolot Suomessa olivat tähän aikaan, 16:nnen vuosisadan toisen puoliskon alulla, yleensäkin olleet vähän liikkuvalla kannalla. Sisä-Suomen vesistöjen erämaita olivat hämäläiset ja savolaiset ruvenneet ottamaan haltuunsa ja siirtymään niihin yhä kauemmas perustamaan vakinaista asutusta. Tuota hallituksen suosimaa muuttointoa kannustivat monet vanhoilla kotipaikoilla vallitsevat olot, liian korkeat verot, raskas sotapalvelus ja sotaväen elättäminen ja aika-ajoin maahan tunkeutuva taikka sitä uhkaava sodan vaara. Erämaat saivat asukkaita. Saman muuttoinnostuksen merkkejä oli ilmestynyt myöskin Pohjanmaalla, jonka pohjoisimmat jokivarret jo alkoivat olla väki korkealle asutuita. Niin asusti jo Juhana-kuninkaan ensimmäisinä hallitusvuosina Iijoen varrella joitakuuta uudisasukkaita aina Pudasjärven rannoille ja Kurjen salokylää myöten; he olivat takamaille muuttaneina täällä vuosikautia eläneet verottomina uudisasukkaina, mutta näihin aikoihin ruvettiin jo heidän uudiskylään lukemaan vakinaiseksi asutukseksi, ja verottajan pitkä käsivarsi rupesi jo niihinkin ulottumaan.

Paljon ylempänä saman joen latvoilla, Kitkan ja maanselän kalaisilla järvillä, olivat iiläiset vanhastaan tottuneet kulkemaan lappalaisia verottelemassa ja kesäisin kalastelemassa, ja he olivat näitäkin seutuja lukeneet takamaikseen, vaikka niiden omistamisesta ei vielä ollut mitään tietoa, eipä edes siitä, mihin valtakuntaan ne kuuluivat. Sittemmin oli lapinkulku käynyt harvinaiseksi ja hallituksen käskystäkin vihdoin lakannut, eikä maanviljelykseltä enää joutanut niin kauas kotoa kalamatkoillekaan muuta kuin joskus hätätilassa.

Viime vuosina olivat kumminkin olot kotona rannikolla käyneet niin tukaliksi, että muistot noista kaukaisista, rauhallisista takamaista taas useammin olivat palanneet mieliin ja miesten keskusteluihin. Pohjan köyhää perukkaakaan eivät ensinkään säästäneet nuo vuosittain kasvavat verot, joita sota nieli, ja tila siellä, toinen täällä oli jäänyt autioksi. Tanskalaisten valloittaman Elfsborgin lunnaiden maksamiseksi oli taas ruvettu kantamaan uutta, raskasta veroa, kymmenystä kaikesta irtaimistosta, ja uusi sotaveron Viron sotaa varten määrättiin samaan aikaan maksettavaksi. Talonpojat olivat toivottomia. Raskaimmin heitä kumminkin kiusasi ja rasitti myötäänsä läpimatkustava ja matkoillaan viivähtelevä sotaväki, joka suureksi osaksi oli ulkomaista, skotlantilaista, englantilaista ja saksalaista väkeä ja joka eväikseen ja ravinnokseen maksutta otti talonpojilta mitä irti sai, — pakkokin oli ottaa, kun ei kruunu maksanut palkkoja. Omia miehiä vietiin vuosittain aina uusi ryhmä taistelupaikalle. Sen lisäksi tuli vähän väliä rutto ja kato. Niin kiusaantuneita olivat asukkaat muutamissa osissa maata, että he jättivät kokonaan kotimaansa ja siirtyivät muihin maihin.

Tällaisten olojen vallitessa oli Iijoenkin suussa taas ruvettu puhumaan muutosta takamaille, ja ne olot olivat vihdoin vaikuttamia Paason Paavonkin rohkeaan päätökseen, joka kevättälven kuluessa niin kypsyi, että eräänä päivänä huhtikuun loppupuoliskolla pieni retkikunta jo teki lähtöä Kelalan pihalta ylös jokivartta pitkin. Rannan Pietari Kelalasta oli näet päättänyt lähteä mukaan, hänkin kun oli huomannut mahdottomaksi jäädä kotikyläänsä, vaikka syyt olivat osaksi toiset kuin Paavolla. Hän oli näet syksyllä mennyt naimisiin, nainut serkkunsa — pappi oli vihkinyt asiaa lähemmin tiedustelematta. Mutta sitten rupesi puheita kuulumaan, että se on laissa kiellettyä, siitä on vastuu ja rangaistus ankara. Aivan selvillä siitä ei oltu, ja Pietari oli toivonut asian unohtuvan. Mutta sitten hän oli kuullut erään kateellisen vihamiehensä uhanneen ilmoittaa hänet ensi kesäkäräjiin, — ja silloin näki Pietari parhaaksi paeta. Nuoren vaimonsa kera hän yhtyi Paavon matkueeseen ja kasaili nyt juuri lähtöä tehden tavaroitaan poronkelkkoihin.

— No Tapani, nyt älä enää mieli lähdetkö vai et, se on sinun nyt päätettävä, — puhui Paavo puoleksi leikillä kulkiessaan ohi nuorimman veljensä, joka siinä seisoi hieman levottoman ja epäröivän näköisenä. Oli ollut puhetta, että hänkin lähtisi veljensä mukana takamaille, mutta siitä ei ollut tullut mitään, ja piloillaan se nyt Paavokin näinikään veljeään kehoitteli. Tapanin mieli kyllä olisi tehnyt mukaan, eikä hän ollut arkakaan luonnostaan, mutta hän oli muuten kiinni, — kiinni juuri tässä Kelalassa, jossa hän oli kulkenut "rihmoja virittämässä", mutta itse joutunutkin pauloihin. Mutta Sanna olikin hiukan itsepäinen tyttö, ei suostunut lähtemään salolle, sanoi vain Tapanille, että mene yksin jos menet. Ja siksi oli Tapanin pakko veljelleen vastata:

— Ei tullut minulta vielä lähtöä.

— Eikä tule sitten vastakaan, intti Paavo.

Mutta kun viimeiset jäähyväiset oli sanottu ja pieni pororaito lähti solumaan alas joelle, katsahti Tapani nuhtelevasti vieressään seisovan tytön silmiin ja virkkoi:

— Ehompi elämä niille siellä tulee kuin täällä, ja onnellisempi.

— Voipi tulla, mutta minä vain en iäkseeni suostu lähtemään pois ihmisten ilmoilta, vastasi tyttö, heilautti kenoa päätään ja pyörähti pirttiin päin.

Nämä molemmat näkökannat ne risteilivät useimpain muidenkin mielissä, jotka Kelalan törmältä takamaille lähteväin kulkua katselivat.

Mutta pienen raidon matkue samoili eteenpäin Iijoen jäätä pitkin arvelematta ja arastelematta, ja kuudentena vuorokautena se jo oli poikennut kulkemaan suoraan koillista kohden Livojoen törmien lomitse. Se oli edellisenä päivänä lähtenyt tämän jokivarren ylimmästä asutuksesta, Kollajan uudiskylän taloista, jonne Paason ukko hevosella oli heitä saatellut, tuoden hiehon ja mullikan talteen sinne kesään asti, jolloin jonkun uudisasukkaista piti käydä sieltä veneellä hakemassa tämä karjansa alku. Kollajan taloissa he olivat eronneet ihmisistä ja samoilivat nyt eteenpäin, tietäen, etteivät pitkiin aikoihin, ehkäpä eivät koskaan, tulisi tapaamaan muita ihmisiä kuin mahdollisesti sydänmailla kierteleviä lappalaisia. He muodostivat nyt keskenään pienen, suljetun yhteiskunnan ja rupesivat vähitellen totuttautumaan siihen ajatukseen, että muita ei enää ollut olemassakaan.

Kevät oli jo pitkälle kulunut, huhtikuu teki loppuaan; keskipäivällä suvesi ja keli oli pehmyt, joten täytyi kulkea enimmäkseen öiseen aikaan, jolloin hanki kantoi. Kun päivä nousi korkealle ja lämmitti maan, silloin tuo pieni retkikunta haki suvisella törmällä päivipaikan tai taittoi havuja hangelle ja lepäsi siinä levitetyillä porontaljoilla, vetojuhtain nakertaessa kaadettuja naavapuita ja talventakaista jäkälikköä. Mutta kun ilta vilpastui ja nietokset kovenivat, retkikunta lähti jälleen liikkeelle painamaan koillista kohden pitkin joen tasaista tannerta.

Etummaisena hiihti Paason Paavo, olallaan hihna, josta hän talutti raidon päässä kulkevaa taattua härkäporoan. Sen vetämässä ahkiassa istui hänen vaimonsa Liisa, sylissään puolen vuoden vanha poikansa, joka oli melkein umpeen pistetty poronahkaiseen tuppeen. Raidon päässä hiihti Rannan Pietari, vakavana ja äänettömänä, silloin tällöin sukaisten supattamaan keskellä raitoa olevan pulkan kohdalle, jossa istui hänen nuorikkonsa, kaunis Elina, jonka kanssa hänen ei ollut lupa yhdessä elää kotoisilla rannoilla. Toiset porot vetivät kuormakelkkoja, joissa matkueen muuttotavarat olivat. Sekä Paavo että Pietari olivat näet ottaneet perintönsä kotitaloistaan, ja siinä heillä oli nyt omaisuutensa: työaseita, keittotarvikkeita, verkkoja, hamppuja, vaatteita, suoloja ja siemenjyviä, — pitihän jotakin olla, kun korpeen oli tehtävä koti. Pitkin raidon kuvetta laukkasi Halli hengästyneenä, poiketen vähä väliä törmälle haukkumaan vesakossa soittelevia metsoja.

Päivä laski, tuli iltahämärä ja pieni pororaito liikkui myötään eteenpäin, verkalleen ja vakavasti. Mutta kun pimeimmilleen ehti keväinen yö ja vetoporot pahasti läähättivät, silloin pysäytti Paavo taas raitonsa kuusisen rannan rinteelle, keräsi kuivia risuja, teki nuotion ja iski tulta, Pietarin kaataessa naavapuita väsyneiden porojen syötäväksi. Liisa kääri pojan turkkeihin ja rupesi rokkaa keittämään, mutta Elina, joka oli nuorin joukosta, nukahti usein lämpöiseen pulkkaansa ja heräsi vasta, kun nuotio jo korkeimmillaan roimusi ja Pietari veti hänet aivan tulen äärelle.

Syötiin, istuttiin ja tarinoitiin, nukkumaan ei joudettu. Miehet laskivat päivamatkoittain summia, kuinka pitkälti vielä oli taivalta Kitkan rannalle, johon he pyrkivät. Paavo oli siellä kerran kymmenen vuotta sitten ollut mukana kalamatkalla — sen jälkeen ei siellä iistä ollut käytykään — ja hänellä oli siis vähän tietoa matkasta. Joskus, kun he sattuiivat lepäämään jollakin kauniilla rinteellä Livojoen varrella ja matkustus jo kovin tympäisi, syntyi heissä tuuma, että he jäisivätkin siihen, edemmäs pyrkimättäkään. Mutta he hylkäsivät sen tuuman samassa: asutus oli liian lähellä, verottaja oli jo oppinut löytämään aina Kollajan taloihin asti, he olivat kerran lähteneet pakoon kaikkia noita rasiuksia ja tahtoivat myöskin päästä niin etäälle, ettei sieltä kumukaan kuuluisi.

— Ei, painetaan eteenpäin, ensi viikolla ollaan perillä, vaati Paavo.

— Ensi viikolla, niin, pidä sinä huoli päivistä ja viikoista, niitä en minä muista. Mutta eteenpäin sitä on painettava!

Ja he nousivat ja samoilivat taas koillista kohden joen latvoille ja siitäkin vielä eteenpäin kankaiden poikki, halki aution luonnon, jossa ei elävän merkkiä näkynyt muuta kuin joskus vesakon rintaa koikkelehtiva jänis tai repo, joka säikähtyneenä viiletti aavikon poikki, tai öiseen aikaan susi, jonka silmä pimeässä hehkui ja joka, uskaltamatta käydä saaliin kimppuun, etäämpänä haikeasti ulvahti.

Mutta eräänä päivänä levisi matkamiesten eteen aava ulappa ja loiva rannikko, Kitkan avara, luminen selkä, jonka keväinen aurinko kiillotti huikaisevaksi. Ja selän takaa kuvastui katsojan silmään mahtava tunturimaa, joka rajoitti taivaanrannan ja jonka keskestä kohosi pilviä kohden tasalakinen Pyhätunturi ja Rukatunturin särmäiset huiput. He olivat perillä, löysivät pian iiläisten vanhan kalasaunankin lounaiselta rannalta ja asettuivat siihen aluksi.

Mutta eivät kauaksi. Vielä edemmäs, vielä syvemmäs tähtäsi uudisasukkaiden mieli, he eivät tahtoneet jäädä sinne meren puolelta ehkä saapuvain kalamatkueiden jalkoihin. Päivän levättyään miehet hiihtivät tutkimaan vastapäistä rantaa ja pysähtyivät vihdoin Yläkitkan koilliskulmalle, virran partaalle, jonka he nimittivät Virranniemeksi. Siellä rupesi kohta autioon luontoon kajahtelevaan kirveiden kalsketta ja kaatuvain honkain ryskettä, ja pian lähtivät uuden pirtin seinät kehälle kohoamaan. Mutta kun he olivat saaneet tupansa vesikaton alle, kiirehtivät he käyttämään hyväkseen viimeistä keliä ja tuomaan Kitkan poikki perheensä ja kuormastonsa uuden kodin paikkeille.

Mutta Virransalmen toisella rannalla, tuuheiden kuusten lomassa, seisoi erämaan kesytön lapsi ja katseli piilopaikastaan tuota niemelle kohoavaa hirsimajaa ja sen outoja asukkaita. Hänen lyhyt, pullea vartalonsa vavahti toisinaan vihasta, jalka teki terävän liikkeen ja käsivarsi, joka jousta piteli, oikeisihe uhkaavan suoraksi. Ja soikeassa silmässä paloi kiukkua ja kosta. Hän seisoi siinä kauan vaanien ja tähystellen ja ihmetellen noiden tulokkaiden temppuja. Vaimot istuivat näet hartaina rantakivillä, miehet olivat ottaneet lakit päästään ja toinen heistä pani kätensä ristiin ja luki jotakin kovalla äänellä. Hän ei, tuo Lapin kesytön lapsi, tiennyt, että uudisasukkaat siinä viettivät helluntaipäivän hartaushetkeä lukien ulkomuistilta isämeitänsä, — muuta eivät muistaneet. Hän tajusi, että hänelle oli ilmestynyt kilpailija tuohon rauhoitetun salonsa liepeelle, ja hän tunsu vaistomaisesti, että se tulisi olemaan häntä voimakkaampi. Ja silloin häneltä vähitellen laukesi jännitys jäsenistä, jousi vaipui maata vasten, silmästä sammui hehku, ja tuo pieni vartalo tuntui painuvan matalammaksi ja köykäisemmäksi. Hän käänsi suksensa saloon päin ja lähti hiihtämään harjujen lomaan, ponnistaen yhä voimakkaammin, kuta edemmäksi ehti laakson pohjukkaan.

* * * * *

Kolme vuotta oli kulunut, neljättä kesää elivät uudisasukkaat Virransalmen rannalla. Tämän virran niskaan, puolen virstaa pohjoiseen ensimmäisestä uudistalosta, oli jo syntynyt toinen, Pietari oli näet rakentanut siihen oman tupansa ja muuttanut Elinansa ja vuoden vanhan esikoisensa kanssa siihen asumaan. Kummankin mökin ympärillä oli ometta ja aitta, ja ometan takana naurismaa; Paavon rannassa rakenteli isäntä jo malkakattoa uuteen saunaansa, vanhimman pojan, joka oli ollut mukana matkalla Pohjanlahden rannalta, juostessa siinä vieressä hakemassa mukulakiviä vesirajasta. Hänellä oli tuvassa jo kaksi sisarta, joista toinen tassutteli äitinsä helmasta kiinni pidellen, toinen makasi katto-orresta riippuvassa pärevasussa.

Takeaan metsään, joka peitti harjun suvisen rinteeseen, oli molempien mökkien kohdalle avautunut pieni sarka, jossa mustuneiden kantojen lomassa kasvoi vihanta ohranlaiho ja niiden keskivälillä suitsusi eilen uudesta vierretty kaski. Mutta harjun takana vesisuon reunassa kulkivat laiturilla molemmat sarvipäät, jotka olivat retkeilleet Pohjanlahden rannalta ja joiden seurassa pelehtivät heidän perillisensä, hieho ja vasikka, joista ensimmäinen jo mielitteli lemmentehkeisiin isänsä kanssa. Ylempää rinteeltä kilisi lampaan tiuku. Siihen asti uskalsivat elukat laiturille, vaan edemmäs eivät, sillä hongikosta niemen juurelta oli tuon tuostakin kuulunut kontion kumeaa murinaa, joka jo monesti oli pannut sarvipäät kiireen vilkkaa laukkomaan kotimökin tarhaan.

— Viepä Liisa lapset Pietarin mökkiin ja aja samalla lehmät kotiin, niin päästään tästä nuotalle, Paavo huusi saunanharjalta eukolleen, kun näki Pietarin siellä melovan myötävirtaa rantaa kohden.

— Oikeinko yökuntaan? Elinasta ei ole tällä haavaa mukaan lähtijäksi.

— Siksipä viekin lapset hänen hoitoonsa. Totta tässä täytyy kerätä talvimujeita, kun nyt kerran nuotta on. Vedetään kolmen.

Kalanpyynnistä ei uudisasukkailla tullut riitaa, vettä oli kyllin kummallekin. Verkoilla ja katiskoilla he pyytivät kumpainenkin omalla puolellaan salmea, mutta iso järvinuotta, jonka he talven pitkinä puhteina olivat yhdessä kutoneet, oli heillä yhteinen; yhdessä sitä vedettiin ja saalis jaettiin kahtia. Miehet lappoivat nuotan veneisiin ja, Liisan jouduttua kotitöistään, lähdettiin soutamaan kauemmas kotisalimesta taatuille apajapaikoille. Sydänyön aikana keskeyttivät he työnsä ja soutivat saaren rannalle lepäämään ja aterioimaan. Mutta juuri rantaan saavuttaessa aivot yht'äkkiä pysähtyivät ja kaikkien silmät tähystelivät samaan suuntaan.

Salmen kautta loisti järven etelärannalta tulenliekki katsojia vastaan. Se oli kovin outo ilmiö asumattomilla erämaan rannoilla. Lappalaiskylää ei ollut noilla paikoin, ja kaukaisempia kalastajia ei ollut moneen vuoteen täällä liikkunut. Uudisasukkaiden mielissä risteili monenlaisia aavistuksia ja mietteitä, peloittavia ja rohkaisevia, ja kauan he sanaa vaihtamatta katselivat vilkkuvaa tulta, Vihdoin Paavo virkkoi:

— Eiväthän lie ryssänpuoleisia lapin verottajia, niitä kuuluu täällä takavuosina liikkuneen.

— Eikä ne tietysti meitäkään säästä, vaikeroi jo Liisa pelästyneenä.

— Älkäähän hätäilkö, ehkä ovat kotipuolen miehiä, jotka ovat taas kerran lähteneet hauenpyyntiin, lohdutteli Pietari.

— Soudetaanpa lähemmäs, siitä on selvä saatava.

Isompaan veneeseen kalamiehet lappoivat nuotan, jättivät sen saaren rannalle ja soutivat pienemmällä tulta kohti. Etäämpää he jo näkivät, että lappalaisia siellä ei ollut. Mutta keitä sitten? Ystäviäkö vai vihamiehiä?

Niemen toiselle rannalle he laskivat ääneti veneensä ja lähtivät hiljaa lepikon läpi vakoilemaan. Mutta jo etäämmälle he tunsivat tulella oljain tutun murteen, kohta erottivat tuttuja ääniäkin, — ne olivat iiläisiä hauenpyytäjiä. Rohkeasti he astuivat esille, tervehtivät tuttaviaan ja sukulaisiaan, jotka turhaan olivat hakeneet uudisasukkaita Kitkan rannalta arvaamatta soutaa Virransalmelle saakka. Ilo oli yleinen molemmin puolin, ja siitä tuli uneton tarinayö.

Iiläiset kertoivat kuulumisia vanhalla kotipuolelta, ja ne kuulumiset eivät olleet ilahduttavia. Siellä olivat olot käyneet yhä rasittavammiksi, edellisenä kesänä vei halla viljan, läpikulkeva sotaväki asettui kuukausimääräksi talonpoikain luo elämään kiskoen heiltä väkisin ja maksutta, mitä vähiä ruokavaroja heillä vielä oli; ja sitten kevättalvella tuli rutto. Se oli käynyt joka talossa jättäen niihin syvät merkkinsä. Paasosta oli vanha Heikki-isäntä kepertynyt ja Tapani, joka pelkäsi sotaväkeen joutumista, oli jo keväällä paennut Pudasjärvelle ja nyt lähtenyt mukaan Kitkan retkelle sinne jäädäkseenkin. Parilla muulla nuoremmalla perhekunnalla oli myös vahva aikomus asettua takamaille, — siellä kotona olivat pellot jääneet kesantoon, suvivilja kylvämättä, heinät tekemättä ja verottaja juoksi rästejä kiristämässä. Nälkä oli ollut edessä, ja siksi olivatkin kylän rotevimmat ja terveimmät lähteneet uudelleen koettamaan vanhaa elinkeinoa, järvikalastusta, että edes jotakin syötävää saataisiin talveksi. Naisiakin oli muutamia retkeläisten joukossa, eihän lähtökelpoisia miehiä ollutkaan joka talossa. Niin oli Kelalasta, josta tauti oli vienyt molemmat vanhukset ja jossa talo nyt oli kotiväyn hoteilla, Sanna lähtenyt talonsa puolesta kalamiesten matkaan takamaille.

Väleen kului kotiuutisia kerrottaessa lyhyt kesäinen yö, ja päivä nousi jo koko joukon itäisten vuorenharjujen yläpuolelle, kun uudisasukkaat kutsuivat kaukaisia vieraitaan siksi päiväksi salomökeilleen vierailemaan.

— Ja kellä lie uskallusta tänne jäädä, niin tervetuloa, ei täällä ahtaaksi käy, on rantoja tällä järvellä ja toisia järviä on lähellä samankokoisia, puhui Paavo, kun veneisiin laskeuduttiin ja lähdettiin koko joukolla soutamaan Virranniemelle.

Päivä vietettiin juhlapäivänä, uudismökkien emännät keittivät ja paistoivat parasta mitä oli heidän vähissä varastoissaan, ja sillä välin miehet vaihtoivat näädännahkakimpuilla rannikkolaisilta, sen verran kuin näiltä riitti luovuttaa, hamppuja, suoloja, kirveitä ja kangasta. Mutta kun sitten murkinan jälkeen maattiin päivänpaisteessa pihanurmella ja tarinoitiin tämän ja tuon puolen oloista, kysäisi Paavo äkkiä veljeltään:

— No, Tapani, jokohan nyt todella jäät tänne salolle, kolme vuotta sitten et uskaltanut etkä hennonut?

— Nyt jään.

— Ka, henkihän se on sinussakin, jää pois. Ja aluksi ainakin tulet ehkä toimeen tässä meidän pirtin ahtaila tiloilla. Mutta yksinkö aiot jäädä tänne, eukottomana poikamiehenä salolle...?

— Saanenhan lappalaiselta tyttäriä, kun tarve tulee, kiirehti Tapani vastaamaan. Hänellä oli tosin vielä vähän muitakin toiveita, mutta hän piti ne salassa. Isosti oli hänen mielensä riemastunut, kun hän Pudasjärvellä oli nähnyt Sannan olevan kalamiesten matkalla. Mutta tyttö oli ennen niin päättävästi vakuuttanut, että hän ei jäisi korpeen kuolemaan, — Tapani ei ollut nyt taas sitä rohjennut uudelleen ehdottaakaan.

Mutta nyt pisti eräs iiläisten vanhimpia koristelematta Sannalle äkin kysymyksen:

— Mitä se Sanna siitä sanoo, että Tapani aikoo naida lappalaistytären?

Tyttö kävi hämillään äkillisestä kysymyksestä, punastui ja jäi äänettömäksi. Ja Tapani itse oli melkein yhtä hämillään. Mutta Paavo kiirehti nuorille avuksi:

— Vai jäätkö, Sanna, uuden mokin emännäksi?

Nuorten katseet osuivat vastakkain, ja tytön silmäyksestä Tapani tajusi, että tämä oli jo voittanut kammonsä erämaata kohtaan. Se liitto olikin jo pian päätetty asia. Yksi vaikeus siinä vielä oli, pappia ei ollut siunaamaan liittoa eikä rannikolle lähdöstä sitä varten voinut tulla puhettakaan. Mutta kaikki läsnäolevat olivat sitä mieltä, että tuo papitonkin avioliitto oli hyväksyttävä.

— Me vihimme teidät tässä, ja se saa kestää, vihkiköön sitten vasta pappi, jos näille maille joutuu.

Mutta samassa syntyi miesten joukossa supatusta ja tuumailua, ja tuota pikaa nousi toistakymmentä miestä jaloilleen, souti salmen yli, ja kohta rupesi sieltä kuulumaan kirveiden kalkatusta ja rantatörmälle, suvisen rinteiden kauniille kunnaalle, vedettiin jo ennen pitkää tukevia seinähirsii. Kirveet heiluivat, piiluttiin, sahailtiin ja salvettiin, ja hirsikerros lähti kohoamaan hirsikerroksen päälle. Nuorelle pariskunnalle olivat iiläiset näin lepopäivänään talkoipelillä päättäneet rakentaa tuvan, että he talveksi jo saisivat muuttaa oman katon alle. Ja ennen illan tuloa seiso i törmällä valkoiseksi veistetty pirtin kehä, kattoa ja lattiaa vielä vailla, mutta muuten tilava ja komea.

Illastettuaan uudistalossa ja jäähyväiset sanottuaan yksinjääville salolaisille kalamatkalaiset sitten lähtivät soutamaan takaisin verkoilleen ja apajapaikoilleen; muutamain päivain perästä oli heidän jo käännättävä saaliineen paluumatkalle, hoitamaan kotipuolensa laiminlyötyjä maatöitä. Mutta Virransalmen toisella rannalla istui uuden tuvankehän alla nuori pariskunta kauan katsellen eteneviä veneitä. He katsoivat niitä kaivaten ja kaihoten, ne tuntuivat ikäänkuin vievän mukanaan heidän viimeiset viestinsä elävien maille. Ja he olivat vielä niin nuoria ja rakastivat elämää. Mutta kun veneet katosivat kaukaisen saaren taa, he nostivat silmänsä, katsoivat toisiaan ja riemastuivat. He tunsivat nyt yht'aikaa molemmat, että he eivät olleetkaan sanoneet jäähyväisiä elämälle, vaan että se oli heillä täällä juuri uutena ja nuorena edessään, joskin kätkettynä erämaan kaukaiseen kotiin.

KRISTILLINEN JÄRJESTYS PENKKISIJOISTA.

Oli aikainen juhannuspäivän aamu vuonna 1661. Kesä tuoksui tuoreimmassa kukoistuksessaan, vehmas nurmi kylpi joen rannalla rehevänä raikkaassa aamukasteessa, ja vähän ylempänä lehdikossa kylän reunassa laululinnut lirittivät kimakoita aamusäveliään leikkien siellä iloisina lehvien lomassa. Mutta kylän väki nukkui vielä sitkeätä juhlaunta. Myöhäiseen oli juhannusaattoa vietetty nuorison kisapaikoilla kokkotulien ääressä ja valvoen odotettu nousevaa päivää, — siksi makuutti nyt pitempään. Joku vanhus vain oli liikkeessä pihamailla varuillaan herättääkseen väet ajoissa juhannuskirkkoon.

Sitävastoin näkyi läheisen Hämeen kylän herraskartanon talonväki jo olevan jalkeilla; palvelijoita ja talon naisia juoksi edes takaisin pihalla ja portaissa, ja itse kartanon isäntä, jalosukuinen herra Eerik Henrikinpoika Sabelstjerna, seiso i äänetönnä kuistilla, katsellen muka, kuinka talon vanhoja, raskaita perhevaunuja voideltiin kulkukuntoon, mutta todellisuudessa synkkänä ja kiihkomielisenä harkiten muuatta mieltään rasittavaa huolta. Hän oli keski-ikäinen mies, kankean ja juron näköinen, eivätkä hänen sileäksiajetut, lihavahkot kasvonsa tosin ilmaisseet paljon mitään mielenliikutusta, mutta kulmakarvain alituinen rypistyminen ja vihaiset vinkeet suupielissä osoittivat, että siellä sisällä kävi rajuna kuohu. Vaikka hän seisoikin selin rakennuksen pääoveen, hän tunsi kyllä, että sieltä joku ilmestyi hänen selkensä taakse; mutta hän ei ollut sitä huomaavinaan, ennenkuin vanhanpuoleinen nainen astui aivan hänen viereensä ja virkkoi:

— No, Eerikkini, sinä seiso t tässä vielä arkipuvussasi, me naiset olemme jo lähtövalmiit. On pian aika valjastuttaa hevoset, jos mielimme olla aikaisin kirkossa ja saada oikeutetut paikkamme.

Eerik Henrikinpoika murahti ja vastasi päin kääntymättä ja koettaen tekeytyä tyyneksi:

— Äiti hourii, aurinko on vasta noin matalalla. Te naiset hätäilette aina.

— Mutta pitäähän meidän joutua ajoissa penkkeihimme, ennenkuin Mälkilän väki taas ehtii asettua ensimmäisille sijoille.

Jäykkä aatelismies halveksi tuota vastaväitettä siihen määrään, ettei virkkanut mitään. Mutta samassa ilmestyi kuistille ja puuttui keskusteluun muita sisästä juosseita, juhlapukuihin jo pyntättyjä naisia, joista äänekkäin ja innokkain oli kartanon emäntä, Eerik Henrikinpojan puoliso. Oli koko aamun ikäänkuin jotakin ukkosta vallinnut pukuhuolissaan hyöriväin naisten joukossa, mutta nyt se näkyi löytäneen loven purkautuakseen esiin tässä alkaneessa keskustelussa.

— Sieltä taas saisivat Sassit ilkkuen katsella, kuinka meidän olisi asetuttava toiseen riviin, sillä välin kun he istuvat meidän paikoilla, — ei, se ei saa enää tapahtua, sitä nautintoa en suo enää sisarelleni, varsinkaan sen jälkeen, mitä nyt viimeksi on tapahtunut.

Niin vakuutteli Hämeen kylän emäntä kiivaana ja päättäväisenä, ja hänen anoppinsa, jonka kanssa he nyt kerran olivat yhtä mieltä, jatkoi varsin vihaisena toruen poikaansa.

— Aina sinä peräydyt ja juonittelet, mikä sinä olet mies! Jotakinhan *täytyy* tapahtua, tapahtua juuri tänään, jotakin selvyyttä täytyy tulla kristilliseen penkkijärjestykseen, muuten Sassin anastavat kansankin silmissä tässä pitäjässä ensimmäisen arvosijan, joka kaiken oikeuden mukaan kuuluu Sabelstjernoille. Isäsi sitä ei olisi koskaan sallinut, mutta sinä olet vetelys. Olihan asia sitäpaitsi jo sovittu.

— Sovittu, sovittu, te olette sen sopineet tuhmasti.

Nyt vasta Eerik Henrikinpoika kääntyi naistensa puoleen hehkuvien katseiden ja puhuen melkein vapisevin äänin.

— Kuinka voitte uskoakaan mahdolliseksi, että minä, Huhdin ja Hämeenkyllän omistaja, Sabelstjernan suvun päämies, alentuisin ikäänkuin viekkaasti ja varkain asettumaan isäni sijalle Perniön kirkossa, jota sukumme vaakuna koristaa. Kuinka naurettavaa, kuinka häpeällistä olisikaan meidän kiirehtiä sinne ennen jumalanpalveluksen alkua saamaan oikeat paikkamme. Ei, kymmenen kertaa ei, me emme saa saapua kirkkoon muuten kuin juuri sillä hetkellä, jolloin yhteen soitetaan, — arvokkaasti ja tyynesti, niinkuin Sabelstjernain tulee.

Tämä ankaruus ja päättäväisyys, joka oli aivan harvinaista Hämeenkyllän isännässä, näytti kovin hämmästyttävän hänen äitiään ja puolisoaan; jälkimmäinen ratkesi itkemään, nyyhkien:

— Kaunis arvokkuus, joka sysää meidät oikeutetuilta sijoiltamme. Minä tunnen sisareni, hän kyllä pitää huolen, että hän muukalaisen miehensä kanssa pääsee ensi penkkiin ja minä toiseen ... sinä tahdot tahallasi nöyryyttää minut ja sukuni.

— Surkeata, poikani, että sinulta puuttuu rohkeutta säilyttää isäsi arvo, säesti vanha rouva.

Mutta uhkaavasti oikaisi taas selin kääntynyt aatelismies vartensa ja virkkoi:

— Sukuni kunniasta ja arvosta vastaan minä, olen kykenevä sitä puolustamaan. Ei sanaakaan enää — hän kohotti ankaraksi äänensä, kun naiset taas rupesivat vastaan väkättämään, — minä tässä olen käskijä, kirkkoon lähdetään silloin kun minä määrään, ennen ei!

Hän käveli pari kierrosta portaita pitkin ja pysähtyi sitten taas tuijottamaan yhteen kohti yhä ankarammin ry pistellen silmäkulmiaan. Ja naiset, älyten että oli turha vastustella, hiipivät nyyhkien sisään, juhla-asussaan odottamaan lähdön hetkeä.

Jo kauan tämä kysymys oli huolestuttavana ja hermostuttavana painostanut Hämeenkyllän hovia ja samoin koko pitäjää, melkein siitä asti kun Ruotsista tullut eversti Henrik Sass, mentyään naimisiin Mälkilän tilan entisen omistajan, Klaus Slangen nuoremman tyttären, Sabelstjernan rouvan sisaren, kanssa, oli lunastanut mainitun tilan ja jäänyt siihen asumaan hämeenkylläläisten lähimmäksi naapuriksi. Aina niihin asti oli Sabelstjernan suku ollut ensimmäisellä sijalla Perniön pitäjässä. Venäjän sodassa saavutettujen ansioitten vuoksi Juhana III oli antanut Eerikin isoisälle, vanhalle Henrikille, aatelisarvon ja nimen sekä laajat tilukset tässä hänen kotipitäjässään, ja niin kauan kuin tämä jyrkä soturi eli, ei paikkakunnan aatelisista yksikään häneltä arvosijaa riidellyt, kirkossakin oli hänen suvulleen kieltämättä ensi penkki tunnustettu. Mutta sitten tuli pitäjään tuo kirottu Sass, mokoma raaka, pöyhkeä sotakarhu, joka 30-vuotisessa ja Kaarle Kustaan sodissa oli voittanut jonkin verran mainetta ja mahtavuutta ja nyt luuli tuon sotilasmaineensa varassa voivansa esiintyä kukkona linnan päällä missä tahansa. Varsinkin sen jälkeen, kun nykyisen Sabelstjernan isä muutamia vuosia sitten oli kuollut ja sukua edustamaan oli jäänyt Eerik Henrikinpoika, joka ikänsä oli kotona maalla elänyt, tuo kilvoittelu kävi Hämeenkyllän isäntäväelle kiusalliseksi. He olivat Sassin kanssa langokset, sisarusten kanssa naimisissa, ja molempain rouvat varsinkin koettivat kiihoittaa miehiään anastamaan etusijan, jonka ulkonainen merkki oli ensimmäinen penkki kirkossa. Mutta nuorempi sisar oli intohimoisempi, hän oli jo hyvällä alulla sysäämässä vanhemman sisarensa toiseen sijaan, ja se varsinkin kasvatti Hämeenkyllässä katkeruutta.

Tämän riidan johdosta naapuri- ja sukulaisvälit olivat tietysti jo aikoja sitten olleet pilalla, ja kun Sabelstjernerat eivät suinkaan tahtoneet vanhoista oikeuksistaan luopua, ei mitään selvyyttä ollut olemassa tuossa kristillisessä arvojärjestyksessä penkkisijoista. Oli asiaa tosin koetettu sovinnossakin ratkaista, juuri äsken, alkukesällä, olivat lähiseudun aatelistet pitäneet varsinaisen kokouksen, jossa koetettiin tutkia, mitä oikeuksia ja edellytyksiä kummallakin suvulla olisi etevämmyyteen toisen rinnalla, mutta selvää tulosta ei ollut saatu, — katkeroita pistoksia vain oli singahdellut molemmilta puolin. Vanhalta muistilta tosin useimmat olivat olleet taipuvaisia myöntämään Sabelstjernoille etusijan, mutta Sassin puolue ei tahtonut siitä kuulla puhuttavankaan, sotainen eversti oli uhannut väkisin pitää sen, mikä hänelle oikeuden mukaan oli tuleva — ja niin oli erottu.

— Oikeuksistaan kehtaa hän vielä puhua, — tuo ajatus kaiveli Eerik Henrikinpojan mieltä, hänen seisoessaan siinä portailla mustissa mietteissään, — hän, joka korppina tahtoo anastaa toisen oikeudet.

Sassit ovat aikaisemmin aateloituja, väittää hän, mutta täällä he ovat muukalaisia, nousukkaita, mitä lienevät mustalaisrotua! Meidänhän kilpi kirkkoa koristaa, isäni lahjoittamat ovat sen alttarihopeat, meidän tilukset ovat suuremmat ja alustalaisjoukot lukuisimmat. Ei, tästä täytyy tulla loppu, tulla tänään, tässä on kärsitty jo liian kauan. Mutta miten ... miten Herran nimessä!

Perheen alkuperäisen päätöksen kiiruhtaa ennakolta kirkkoon anastamaan ylimmät penkkisijat oli hän arvottomana hylännyt, mutta muuta arvokkaampaa tapaa hän ei myöskään keksinyt. Ja nyt kuuluivat jo kirkosta aamukellot soivan — oli aika valmistautua lähtemään. Eerik Henrikinpoika astui verkalleen ja arvokkaana sisään rakennukseen, käveli vaatehuoneeseen ja puki siellä päälleen tekotukkansa, kankean kaulustan, laajavartiset ratsusaappaansa ja miekan kannattimineen. Tässä juhla-asussa hän ilmestyi taas pihalle ja huusi kovalla äänellä, että hevoset piti panna valjaisiin. Tätä käskyä oli kuski, samoin kuin koko talonväki, jo kauan odottanut, ja tuota pikaa koko perhe istui juhlapukimissaan ja virsikirjat kädessä noissa puisevissa, raskaissa vaunuissa, jotka verkkaista, melkein juhlallista vauhtia lähtivät vierimään kirkolle päin.

Mälkilästä oli kirkolle aivan yhtä pitkä matka, noin neljännes, kuin Hämeenkylästä, mutta aivan päinvastaiselta taholta. Kun siis Sabelstjernain vanhat vankkurit ajoivat männiköstä esiin aukealle, jonka keskellä Perniön kirkko joen rannalla sijaitti, vaunuissaolijain silmät tähystelivät mitä jännittyneimmin, näkyisikö Mälkilän vaunuja jo kirkon edustalla. Ei näkynyt. Vauhtia hiljennettiin siitä syystä vieläkin ja käyden noustiin vastamaata väkijoukkojen keskitse, jotka jumalanpalveluksen alkua odotellen olivat ryhmittyneet tien varrelle ja kirkon kupeelle. Samassa soivat tapulista kellot yhteen ja väki rupesi lappamaan kirkkoon, — nyt saattoi Sabelstjernan perhekin jo arvoaan alentamatta lähteä asettumaan sukunsa vanhoille paikoille. Mutta juuri silloin ajoivat vastapäiseltä rinteeltä myöskin Mälkilän vaunut ja pysähtyivät kirkon veräjän edustalle melkein samalla hetkellä kuin Hämeenkylään vankkurit. Vaunuista nousi kookas, ryhdikäs soturi, Kaarle Kustaan aikaiseen sotapäällikön pukuun puettuna, ja autteli naisiaan alas vaunuista.

Rahvas pysähtyi katsomaan vaunujen tuloa ja asettui kahden puolen tietä päästääkseen herrasperheet edellä kirkkoon. Mutta niistä ei kumpainenkaan pitänyt kiirettä, ja vasta veräjällä he yhtyivät vastakkain, kylmin ja kankein kumarruksin toisiaan tervehtien.

Kirkon ovelle tullessa vasta astui eversti Sass, joka rouvaansa käsipuolesta talutti, ikäänkuin arvonsa ja oikeutensa mukaisesti kursailematta ensimmäiseksi sisään, teki sen aivan luonnollisena asiana. Mutta tuosta syntyi heti liikettä ja supatusta Sabelstjernan naisten joukossa, jotka kohta perästä taivalsivat, ja vanha rouva tarttui päättävästi Eerik Henrikinpojan käsivarteen, kuiskaten:

— Näin sinä annat sittenkin heidän häväistä sukuamme ja riistää meiltä oikeutemme!

Ja hänen vaimonsa, joka riippui toisesta käsivarresta, virkkoi itku kurkussa:

— Näetkö, kuinka sisareni ilkkuu. Nyt he vastustamatta asettuvat ensi penkkiin...

— Eerik, tee velvollisuutesi, varoitti vanha rouva vielä, kiirehtien askeleitaan Mälkilän herrasväen rinnalle.

Eerik Henrikinpoika Sabelstjerna oli karahtanut punaiseksi kasvoiltaan ja hänen kätensä oli vaistomaisesti tapailnut miekan kahvaa hänen hoksatessaan, minkä uuden häväistyksen lankomies hänelle teki. Nyt hän ojensi vartalonsa uhkaavan näköisenä suoraksi, harpaten pitkään kirkon keskuskäytävää myöten. Molempien perheiden muut jäsenet seurasivat vähän toisiinsa sekaantuneina perässä.

Naisten penkit olivat pääkäytävän vasemmalla puolen, miesten oikealla, sukupuolierotus oli hyvin tarkka. Omat erityiset penkkinsä oli papin ja lukkarin perheillä ja aatelittomilla kruunun virkamiehillä, aina arvoasteen mukaan. Mutta lähinnä alttaria olevat penkit, kaksi kummallakin puolella, olivat käytävän puolelta ovilla suljetut ja niiden edustaiset virsikirjareunukset olivat puettuna punaisella veralla, — ne olivat aatelisperheiden penkit, joihin rahvas ei koskaan olisi mennyt, vaikka kuinka ahdasta olisi ollut kirkossa. Juuri tuota ensimmäistä noista punareunaisista penkeistä olivat Sabelstjernaat yli puolen vuosisataa hallinneet, kunnes nyt Sassin perhe väitti itsellään olevan siihen parhaan oikeuden, — kahta perhettä taas ei tietysti yhteen sopinut. Ja sitä kohden Henrik Sass nytkin varmoin askelin käveli ja ryhtyi avaamaan naisten puolen ovea vaimolleen.

Hetki oli jännittävä. Leskirouva Sabelstjerna, joka niin monesti oli miesvainajansa saattamana astunut tuohon penkkiin kuin kotiinsa, ei voinut suvaita, että tuollainen häväistys juuri hänen läsnäollessaan tapahtui: puolijuoksua kiirehti hän edelle ja asettui uhkaavan näköisenä, vihasta lähättäen, penkin oven eteen, ennenkuin eversti ennätti sen avata. Samassa oli hänen poikansakin puolisoineen siinä hänen rinnallaan ja niin seisottiin tuokion aika ääneti yhdessä ryhmässä. Tulisina säkenehtivät katseet vastakkain, kasvopiirteet olivat kiukusta jännittyneinä ja asennot osoittivat vihasinta uhkaa. Kuolon

hiljaisuus vallitsi koko kirkossa, rahvaskin oli huomannut jotakin merkillistä olevan tekeillä ja pysähtynyt sitä katsomaan; molempain perheiden nuoremmat jäsenet seisoivat sivummalla ja pidättivät pelästyneinä henkeään.

— Suvaitsetteko syrjäytyä, että pääsen penkkiini, virkkoi vihdoin aatelisrouva Sass koettaen tyyneesti pyrkiä vanhan Sabelstjernan rouvan ohi penkin ovelle. Mutta tämä ei liikahtanut, sähisi vain vastaan:

— Penkki on meidän, se on vanhastaan Sabelstjernan suvun. Olkaa hyvä, tuo toinen penkki on joutilas.

— Se on muita, halvempia varten, meidän sukumme on paikkakunnan aatelissuvuista vanhin.

— Ulkolainen nousukassuku, — tässä kirkossa olemme me ensimmäisiä.

— Vastaleivottu knaappisuku, se voi olla ensimmäinen siellä, missä ei ole arvokkaampia...

Näihin asti rouvat olivat vaihtaneet sanoja verrattain hiljaisella äänellä miesten vielä seisoessa äänettöminä vastakkain. Mutta tuo keskustelu oli yhä tulistunut heidän kiihtyneet mielensä, ja nyt rouva Sass kääntyi jyrkästi miehensä puoleen, lausuen kovalla äänellä:

— Henrik, avaa tuo ovi!

Eversti Sass teki liikkeen lähemmäksi.

— Ylemmän aatelisarvoni ja sitä seuraavain oikeuksieni nimessä saatan minä perheeni tähän penkkiin.

Mutta pohteestaan punakkana ja vaahdossa suin hyppäsi Eerik Henrikinpoika hänen eteensä.

— Minun ruumiini yli menet siihen penkkiin, muuten et.

Ääni oli jo käynyt kovemmaksi molemmilla puolin, yht'aikaa kirkuivat sekä miehet että naiset, kukin koettaen saada pistöksensä ylinnä kuulumaan. Eversti Henrik Sassis kiehui jo vanha sotilasveri, hän huusi kuin lipullistaan komentaen:

— Syrjään, maamoukka, taikka opetan sinulle sotilastapoja. Minä en ole tottunut tottelemaan lanta-aatelisia, jotka eivät vielä koskaan ole miekkaansa paljastaneet.

— Minä voin paljastaa miekkanikin, jos sukuni arvo sitä vaatii. — Sabelstjerna tapaili miekkaansa toisella kädellä, mutta toisella hän tempasi voimakkain liikkein penkin oven auki ja huusi: — Sisään, naiset, Sabelstjernain paikalle.

Hänen puolisonsa ja äitinsä rupesivatkin jo voitonvarmoina nousemaan avattuun penkkiin. Mutta siinä oli Sassin rouvakin ääressä, ja epätoivon kiivaudessa tämä tyrkkäsi vaskireunaisella virsikirjallaan penkkiin astuvaa sisartaan kylkeen. Mutta hän sai samanlaisen sysäyksen takaisin, ja tuossa tuokiassa olivat rouvat ilmitappelussa virsikirjoin ja nyrkein, itkien ja huutaen tapellessaan.

Aatelisherrat olivat sillä välin täyttäneet uhkauksensa, paljastaneet miekkansa, ja seisoivat nyt siinä säihkyvät säilät vastakkain yhä viskellen synkkiä herjaussanoja toisilleen. Rahvas, jonka uteliaisuus oli muuttunut säikähdykseksi, oli noussut penkkien päälle seisomaan, lukkarilta, jonka jo olisi pitänyt aloittaa virsi, tyrehtyi ääni kurkkuun, ja kirkonvartija seisoivat typeryteenä sauva kädessään, uskaltamatta mennä palauttamaan häiriintynyttä kirkkorauhaa. Silloin astui seurakunnan vanha, valkopäinen kirkkoherra, Henricus Sylvanus, sisään sakastista.

Hän pysähtyi kauhistuneena alttarin luo nähdessään, kuinka hänen temppeleään häväistiin, nosti kätensä pystyyn ja rupesi vapisevin äänin varoittamaan:

— Asettukaa, asettukaa, hurjistuneet ihmiset, tämä on pyhä paikka...

Mutta kukaan ei häntä kuullut. Aatelisherrat peräysivät miekkojaan mitellen yhä lähemmäs alttaria, pappia huomaamatta, ja tämä vaipui typeryteenä melkein heidän jalkoihinsa alttarin reunalle. Mutta herrat iskivät vihan vimmassa miekkoja vastakkain, säilät kimaltelivat ikkunasta heijastavassa päivänpaisteessa ja teräs kilahteli kimakasti... Vihdoin putosi ase romahdellen Sabelstjernan kädestä, Sassin harjaantunut miekka oli sattunut hänen kömpelömpään käteensä, ja verestävänä hän vetäytyi syrjään. Mutta Mälkilän isäntä pisti miekan tuppeensa, astui pää pystyssä, selkä suorana penkin ovelle, jossa rouvain kahakka jo oli päättynyt, survaisi vaimonsa sinne sisälle ja istahti itse vastapäiseen penkkiin miesten puolelle, yhä huohottaen tuon kiivaan ottelun jälkeen.

Mälkilän suku oli voittanut, anastanut ensimmäisen sijan kristillisessä penkkijärjestyksessä.

Masentuneena ja kalpeana Sabelstjerna istui erään talonpoikaispenkin kynnyksellä, jossa hänen nyyhkiävät naisensa voitotellen panivat ensimmäistä sidettä verta vuotavalle haavalle. Haavaa kirveli, mutta vielä kipeämmin kirveli se, että Sabelstjernan suku sittenkin oli menettänyt kunniasijansa...

Mutta vanha kirkkoherra nousi vaivalloisesti alttarin kaidepuuhun nojaten pystyyn, ja hänen värisevät huulensa tapailivat kauan sanoja, ennenkuin ääni lähti kulkemaan.

— Kirkkomme on häväisty, tässä huoneessa ei voida enää jumalanpalvelusta pitää, hän puhui vapisevin äänin. — Ulos, ulos kaikki kansa, tämä on saastutettu paikka!

Ja ensimmäisenä hän itse käveli ulos tyrmistyneen kansan häntä seuratessa. Viimeisinä tulivat aatelisperheet kirkosta, astuivat juhlallisina ja vakavina vaunujensa luo ja lähtivät toisiinsa katsomattakaan ajamaan kukin omalle taholleen. Kirkko suljettiin rautaisilla teljillä, ja suljettuna se sitten pysyikin kesäkauden, kunnes häväistyksen hälvettyä taas katsottiin voitavan siellä jumalanpalvelusta pitää. Ja aatelisherrat saivat ottelustaan maksaa pienet sakot kirkon rahastoon.

Mutta kun syksyllä taas kansa uudelleen kokoontui Perniön kirkkoon, silloin Mälkilän isäntä astui perheineen kenenkään kieltämättä ensimmäiseen punareunaiseen penkkiin ja Sabelstjerna tyytyivät kiltisti toiseen. Niin oli ratkaistu kristillinen arvojärjestys penkkisijoista.

KÄRÄJILLÄ.

Nuori lainlukija Olli Vilstadius ajoi talvisen aamun sarastaessa paksuihin turkkeihin kääriytyneenä pitkin Pohjanmaan aavaa lakeutta. Kyytikoni hölkkäsi verkalleen lumettunutta tietä pitkin, kyytimiehen torkkuessa ajolaudalla. Reen perällä istuja katseli melkein surumielisenä tuota ympärillään leviävää, yksitoikkoista, matalametsäistä tasankoa, jota ei pieninkään harju eikä mäennyppylä katkaissut. Tämä oli kaikki niin avutonta ja toivotonta, ja siksi kai nekin mietteet, jotka hänen mielessään kiertelivät, olivat ilottomat ja alakuloiset.

Nuori lainlukija oli nyt ensi kerran tuomarina liikkeellä, ensi retkellään Pohjanmaalle käräjiä pitämään, ja siinä merkkiseikassa ne nyt mietteetkin vakavina viipyivät. Hän ajatteli juttuja, joita hänen tulisi ratkaista, ja varsinkin erästä, jonka hän tiesi tuomittavakseen joutuvan. Se oli noitajuttu, — niitä samoja, joita nyt monen vuosikymmenen kuluessa varsinkin Pohjanmaalla melkein joka käräjillä oli käsitelty ja tuomittu. Melkein lukemattomia tällaisia juttuja oli Olli seurannut kotonaan Vaasassa, jossa hänen isänsä oli ollut pormestarina. Nehän olivat olleet aivan jokapäiväisiä, ja kumminkin...

Ollia hiukan puistatti, hän käännähti reessä ja herätti ajajan tyrkkäämällä häntä niskaan.

— Nykäisehän suitsia, jo nukkuu konikin.

— Kyllä se määränsä tietää, vastasi ajaja, on se ennenkin ollut tuomareita kyydissä, ja perille on tultu. Ja kumminkin olivat kinokset toisenlaiset tässä eräänäkin talvena, jolloin teidän isäanne kyyditsin ... se oli samana vuonna, jolloin Sauna-Kaisa poltettiin...

Niin, kansa luki ajanlaskunsaakin jo siitä, minä vuonna suuria noitia oli poltettu. Ja kumminkin... Olli muisti niin selvästi, mitä hänen isänsä oli hänelle, hänen puolikasvuisena poikasena ollessaan, sanonut, raastuvasta palatessaan juuri tuota samaa Sauna-Kaisaa tuomitsemasta: "Ne valehtelevat kaikki, syyttäjät ja todistajat ja ennen kaikkea syytetyt, ja uskovat itse valheitaan. He valehtelevat silloinkin, kun itse tunnustavat olleensa noitia ja pirun palvelijoita ... mutta heidän tunnustuksensa mukaanhan heitä täytyy tuomita!"

Syvälle olivat nuo sanat painuneet nuorukaisen mieleen, ja hän oli niitä aina muistanut, kun näissä noitajutuissa usein oli selville saatu, että syytetty oli syyttömästi poltettu. Olihan se sama kokemus tehty juuri tässä Sauna-Kaisan jutussakin. Hänen oli väitetty taikoneen sammakkoja ihmisten vatsoihin ja hävittäneen naapuriensa karjoja ja kalaonnea ja turmelleen terveyden kotikylänsä isänniltä ja emänniltä. Ja hänen omat tyttärensä, kaksi alaikäistä, todistivat äitinsä olleen paholaisen kanssa liitossa ja tehneen öisiä retkiä helvettiin. Akka kielsi aluksi kivenkovaan, tunnusti kyllä loihtineensa, mutta ainoastaan tauteja parantaakseen, ei koskaan pahaa tehdäkseen. Mutta kun käsiraudat kierrettiin yhä lujemmalle hänen rantehinsa, hän tunnusti vihdoon velhon vehkeitä harjoittaneensa. Raudoista päästyään hän sen tosin peruutti, mutta hänet tuomittiin kumminkin, pääasiallisesti omain tytärtensä todistusten nojalla, kuolemaan...

Hui, — Olli Jaakonpoika näki vielä kuin edessään, kuinka rovio korkealle loimusi Korsholman vallien partaalla, kun Sauna-Kaisa sen keskessä nuorissaan vääntelihe ja kirosi koko maailman ja syytteli, hän vuorostaan, noituudesta naapureitaan, jotka sitten tuon syytöksen nojalla vedettiin oikeuden eteen... Hän näki, kuinka tuo kuihtunut ruumis vielä kiroustaan huudellen hiiltyi roviolla, ja tunsi lihan kärlyn sieraimissaan, ja taas häntä puistatti... Sekin oli viatonna kuollut. Hänen tyttärensä tunnustivat myöhemmin todistaneensa äitiään vastaan aivan perättömiä juttuja, kummitusjuttuja, joita eräs talven heidän mökissään majoillut merimies oli heille tarinoinut, ja myöhemmistä oikeudenkäynneistä oli käynyt ilmi, että lesken omatkin tunnustukset olivat olleet perättömät. Olli Jaakonpoika herätti taas nukkuneen kyytimiehen.

— Vieläkö se Sauna-Kaisan mökki on paikoillaan kylänpäässä Mustasaarella? hän kysäisi tältä.

— Vielä, vaikka lahona ja ränstyneenä, vastaili kyytimies verkkaan heräillen. — Eihän siihen kukaan ole uskaltanut koskea, noidan pesään.

— Mutta hänhän oli viaton.

— Mikä lie ollut, noitana tuo poltettiin.

Tämä juttu se oli ensimmäisenä Ollin mieleen jo poikasena kylvänyt kytevä epailyksen kaikkia noita noitajuttuja kohtaan, joiden perättömyyden hän aavisti, ja myöhemmin hän oli aivan täydestä vakaumuksesta ruvennut selittämään noita juttuja ihmisten herkkyyden ja pelon ja eksytetyn mielikuvituksen ilmiöiksi. Hänen opintoajallaan oli Turun yliopistossa, jossa kyllä yleensä oltiin täydellisesti noitatutkimusten kannalla, viime aikoina, 16-sataluvun loppuessa, kumminkin käyty vähän kriittisemmiksi erottamaan toisistaan taikauskoa ja rikosta, olipa siellä tuntunut jo selviä ennakkoluulottomia virtauksiakin. Näitä oli tullut lännestä päin. Olli oli Ruotsissa oleskellessaan tutustunut tukholmalaiseen lääkäriin Urban Hjerneen, joka oli ottanut varsinaiseksi tehtäväkseen todistaa, kuinka nuo noituussyytökset säännöllisesti olivat kiihoitetun mielikuvituksen tuotteita, peräisin turhasta pelosta, vaikka taikausko ne oli kasvattanut kamaloiksi rikoksiksi, joita itse syytetytkin toisinaan uskoivat tehneensä. Tämä kylvö oli toki muutamissa ottanut itääkseen, ja se oli vaikuttanut, että yksin lainsäädäntöönkin, joka sääsi ehdottoman kuolemanrangaistuksen noituuden harjoittamisesta, oli jo ruvettu valmistamaan lieventäviä aukkoja, joiden kautta syytetty puhdistusvalalla saattoi päästä kanteesta vapaaksi, mutta vielä tällä hetkellä rehoitti lainsäädännössä vanha ankuruus täydessä kovuudessaan. Tuomarista riippui paljon, riippui koko tutkimuksen johtaminen. Ja Ollissa, joka oli vakuuttunut siitä, että koko tuo peljätty ja vainottu noituus oli pelkkä aikakauden tauti, sairaan mielikuvituksen harhausko, oli kypsynyt päätös, että hän puolestaan käytännössä koettaa paljastaa tuon harhauskon ja tuomarina johtaa kansaa oikeammalle tolalle. Hän oli päättänyt tutkia noitajuttuja sellaisella tavalla, että sekä syyttäjain ja todistajain että syytettyjenkin täytyisi huomata, kuinka he taistelevat perättömiä pelkoja vastaan ja kulkevat valheen palveluksessa. Hän tahtoi puolestaan vaikuttaa tuon taudin tappamiseksi, joka jo Suomessakin oli tuottanut niin paljon kauhua, kärsimystä, katkeruutta ja vuodattanut niin paljon viatonta verta.

Näitä nuori lainlukija mietti siinä ajellessaan Pohjanmaan aavoja pitkin, eikä hän voinut välttää, että hän päättäväisyytensä sekaan tunsi epäilystäkin ja arkuutta. Hänen täytyisi taistella koko kansan harhauskoa, vuosisataista ennakkoluuloa, vastaan, ja hän tiesi, että se varsinkin siinä jutussa, jota hän nyt oli lähdössä käsittelemään olisi vaikeaa. Hän koetti karkoittaa nuo mietteet mielestään ja virkkoi kyytimiehelle:

— Tunnetko sinä tuon Sillanpään Mariinan, jota meidän tänään tulee tutkia ja tuomita Mustasaaren käräjillä?

Kyytimies kääntyi vähän epäluuloisena reessä ja vastasi verkalleen:

— En tunne, en ole eläissäni koskenut koko elukkaan, jumalankiitos. Mutta kuullut olen hänestä paljon, nähnytkin joskus. Papatkin sanovat, että hän on pahimpia noitia, mitä täällä on liikkunut, monessa pitäjässä häntä pelätään. On onni, että hän nyt edes saadaan roviolle.

Nuori lainlukija huoautti. — Roviolle, — hänhän juuri tahtoi tehdä kaiken voitavansa, ettei edes tämä taikauskon uhri sinne joutuisi. Mutta helppoa se ei tule olemaan. Tämän naisen, Sillanpään Mariinan, oli jokin vuosi sitten syytteenalaisena ollut vaimo ilmoittanut myötäsyyllisyydelleen, ja kun hän näin kerran oli julkisesti noidaksi mainittu, oli kaikilta tahoilta satanut syytöksiä häntä vastaan, — oli kuin jokin tenho ja pelko, joka näihin asti oli pidättänyt kansaa tätä naista ilmiantamasta, yht'äkkiä olisi lauennut ja koko tuo salattu viha ja kammo päässyt syöksähtämään esiin. Kaikesta päättäen hän näytti olevan surman oma. Sillä pahinta kaikesta oli se, että hän, kuten Olli oli kuullut, itse lienee vankina ollessaan tunnustanut yhtä ja toista, mikä oli hänelle raskauttavaa.

Mutta sittenkin, hänkin on viaton, mielikuvituksensa uhri, — Olli oli siitä tässä tapauksessa erityisesti vakuuttunut. Sillä hän tunsi itse tämän syytteenalaisen naisen, muisti hänet lapsuutensa ajoilta kodistaan Vaasasta, jossa hän usein oli kasvavana poikana ihailien katsellut sitä mustasilmäistä, säkenöivää, harvinaisen vilkasta naista, jota Sillanpään Mariinaksi sanottiin. Tuo nainen saattoi olla kevytmielinen, saattoi olla tunteiltaan vaihtelevampi ja mielikuvitukseltaan herkempi kuin muut tytöt, mutta mikään noidanalku hän ei ollut, — eikähän siitä vielä ollut kulunut kahtakymmentäkään vuotta. Tuon iloisen immen siis nyt väitetään retkeilleen helvetissä ja noituneen sinne muitten lapsia ja itsensä synnyttäneen lapsia pirulle, — ei, tämä on jo liian surullista ilvettä.

Hän tunnustaa itse... Mutta hänelle täytyy juuri todistaa, että hän muistelee tositapauksiksi näkemiään unia, haavekuvia, kuulemiaan kaskuja, joilla hän ensiksi on tahtonut pelättää lapsia ja herkkäuskoisia ja hankkia itselleen kunnioitusta naapuriensa joukossa, ja joita hän sitten on ruvennut itsekin uskomaan. Hänelle täytyy juuri todistaa, että mahti ja voima, jonka hän luulee omistavansa, on luuloteltua, valhetta...

Niin, — täytyy, mutta miten? Se pian nähdään. Vielä kerran Olli kiirehti ajajaa, ja nyt tämäkin toden teolla rupesi heräilemään ja parantamaan vauhtia, matkan pää kun jo oli lähellä. Tuokion kuluttua ajettiin jo hyvää kyytiä kylän läpi ja kirkon ohi kievaritaloon, jossa samalla oli käräjäpaikka ja jonka pihalla ja edustaisella maantiellä mustanaan seisoi rahvasta odottamassa käräjän alkamista. Nuori tuomari tervehti lyhyeen lähinnä seisovia, nousi reestä ja astui arvokkaana ja vakavannäköisenä käräjätupaan. Siellä olivat kirkkoherra ja nimismies häntä vastassa, mutta melkoisen matkan päissä toisistaan ja toisiaan syrjinkarein katsellen. Heillä oli näet keskenäinen riitajuttu kalavesistä, ja siksi he toisiinsa vihaisia silmäyksiä heittivät. Heidän väliinsä istahti Olli Jaakonpoika, istui kotvasen ääneti ja miettiväisenä, kutsutti sitten lautakunnan paikoilleen ja julisti käräjät aloitetuiksi.

* * * * *

Vasta toisena käräjäpäivänä oli Sillanpään Mariinan juttu esillä. Tätä juttua varten olikin suurin osa rahvaasta käräjäpaikalle saapunut, ja yleinen liike ja vilkkaus näkyi nyt väkijoukossa, kun hänen nimensä mainittiin. Lautakuntakin heräsi unteluudesta, ja nimismies ja kirkkoherra, jotka yhä vain olivat syrjinkarein toisiaan katselleet, iskivät nyt silmää toisilleen, asettuen kumpainenkin lähemmäs tuomarinpöytää. Kaikkien katseet kiintyivät nuoreen tuomariin, joka tavallista vakavampana, melkein kalpeana, istui paikoillaan ja ääneti tuijotti eteensä. Hän laski päänsä kätensä varaan, leväten siten tuokion etukumarassa. Sitten hän oikaisihe suoraksi ja käski kovalla äänellä:

— Tuokaa syytetty sisään.

Kuja aukeni käräjärahvaan keskelle oveen saakka, jossa käsiraudat kilahtivat, ennenkuin itse vankia saattoi ovensuun pimennosta nähdäkään. Verkalleen hän astui lähemmäs, satojen katseiden seuraamana.

Hän oli keski-ikäinen nainen, puettuna tavalliseen, karkeaan talonpoikaisvaimon mekkoon, mutta sankan, mustan tukkansa hän oli punaisella nauhalla palmikoinut kerälle, ja uumilla oli hänellä punainen villavyö. Hänen kasvonsa olivat kuihtuneet ja otsan poimuttivat syvät, mustat viivat, mutta noista lakastuneista piirteistä näkyy vielä kadonneen kauneuden jälkiä. Silmistä kuvastuu ääretöntä surumielisyyttä, väsymystä ja epätoivoa, mutta joskus tuo raukea katse ikäänkuin kirkastuu, ja siitä singahtelee silloin intohimoisia, sapekkaita salamoita. Hän seisoo siinä hiljaisena, nöyränä, miltei ujona kuunnellen, kun nuori tuomari papereistaan lukee edellisessä oikeudenkäynnissä häntä vastaan tehdyistä syytöksistä, hän näyttää melkein suistuvan maahan noiden syytöskuormain ja häntä kohden tähdättyjen katseiden alle, eikä hän silmiään uskalla maasta nostaa. Mutta kun hänelle ensimmäiset kysymykset tehdään, niin hän vilkastuu, hän tuokioksi kuin hurjistuukin ja riehuu käsiään huitoen melkein kuin haltioissaan. Ja yleisö vetäytyy hänestä silloin etemmäs kuin saastaisesta olennotta, ja vahingoniloa ja kostoja ja kammoa kertovat sen katseet.

Olli Jaakonpoika pysäyttää hetkeksi jo aloitetun tutkimuksensa ja jää ääneti miettimään, katsellen tuota edessään seisovaa, raunioitunutta ihmisolentoa, joka ennen oli iloinen ja reippain kaikista, mutta johon nyt kaikkien viha ja vaino kohdistuu. Hänen elämässään mahtaa olla jokin erityinen katkeruuden syy, ajattelee hän, jokin katkennut kieli lienee hänestä soinnun riistänyt; on varmaankin ollut jokin tapaus, joka on viskannut kumoon hänen elämänsä ruuhan ja ajanut hänet yksin kaikkien viholliseksi, — mutta mikä on se tapaus ollut? Onko hänen sydämensä särkynyt jossakin haaksirikossa, joka on jättänyt pelkkää katkeruutta jäljelle?

Olli käänsi kysymyksensä syytetyn aikaisempiin vaiheisiin.

— Mariina Tuomaantytär, sinä olet naimisissa, olet jo ollut toistakymmentä vuotta. Miksi erosit miehestäsi ja rupesit yksin elämään?

Mariina kävi nyt yht'äkkiä ikäänkuin hätäntyneeksi eikä osannut vastata mitään, vaikka tuomari uudisti kysymyksensä. Silloin väkijoukosta astui esiin laiha, kuihtunut mies, joka oli ollut hänen aviomiehensä ja joka vinkuvalla äänellä rupesi selittelemään:

— Meiltä kun tässä takavuosina kuoli lapsi hänen viereensä vuoteelle, — liekö maannut sen tukehduksiin, vai muutenko lie hengiltä päästänyt —, niin tämä Mariina heittäytyi vähän höpsäkäksi, eikä ole minua sen koommin viereensä laskenut. Enkä tuonne ole pyrkinytkään, paholaisen langoksi ... jos puheissa on perää. Siitä pitäen se muutti yksin elämään saunaan kylän laitaan, ja siellä tuo on sitten rähjänyt. Siitä on ero alkuisin.

Mutta miehen vielä puhuessa kirkkoherra kohotti yht'äkkiä äänensä ja rupesi tuomarin pyytämättä mahtipontisesti valaisemaan asiaa:

— Yleisenä tarinana pitäjällä kerrotaan, että Mariina on myönyt paholaiselle kristillisestä avioliitosta syntyneen lapsensa, saavuttaakseen sen noitamahdin ja ne mustat taiat, joita hän sitten on käyttänyt naapuriensa ja lähimmäistensä vahingoksi ja häviöksi. Hän on myynyt lapsensa pirulle ja antanut sielunsa pantiksi, ja sen jälkeen on hän yhtämittaista yhteiselämää pitänyt pahain henkien kanssa. Siellä yksinäisessä saunassaan hän on synnyttänyt sielunviholliselle sikiönkin, joka jo syntyessään oli musta ja mätä ja jonka hän itse tunnustaa polttaneensa...

Kärsimätönnä tuomari oli kuunnellut tätä kirkkoherran vapaaehtoista sanatulvaa ja katkaisi nyt äkkiliikkeellä hänen puheensa, kääntyen syytetyn puoleen ja kysyen:

— Mariina, sinua syytetään siitä, että olet kohdannut paholaisen näkyvässä muodossa ja hänen kanssaan seuraa pitänyt. Onko se totta? Vastaa suoraan: oletko hänet nähnyt?

Syytetty vavahti hieman, mutta vastasi varsin varmalla äänellä:

— Olen.

— Syytetty Mariina Tuomaantytär — tuomari jatkoi nyt melkein kiivastuen —, muista, että omista puheistasi ja tunnustuksistasi riippuu tuomiosi, ja ajattele tarkoin, mitä olet unissasi kuvitellut, mitä olet muilta kuullut ja mikä on todella tapahtunut. Oletko nähnyt pirun?

— Minä olen hänet nähnyt.

— Missä ja milloin? Kerro kaikki, mutta kerro ainoastaan, mikä on totta.

Taas Mariinan katse vilkastui, ja melkein kuin reipastuneena hän rupesi kertomaan vaiheitaan, säikkymättä enää ympäröivien katseitakaan. Hän terästi silmänsä tuomarin vakaviin katseisiin, ja tämä antoi hänen puhua, joskus vain pienellä kysymyksellä johtaen hänet asiaan.

Samana yönä kuin hänen lapsensa kuoli, — niin kertoi Mariina —, hän oli nähnyt mustan koiran ryömivän suljetun oven läpi heidän tupaansa. Se oli hiipinyt seinää pitkin, nuolaissut hänen lastaan ja nuolaissut hänen käsivarttaan, ja sen kieli oli ollut kylmä kuin sisilisko. Samana yönä heidän lammaskarsinastaan hävisi karitsa, joka oli ollut aivan yhtä vanha kuin lapsi... Sitten yöllä helatorstaita vastaan, kun lapsi oli edellisenä sunnuntaina haudattu, sama koira tuli taas seinän läpi heidän pirttiinsä, ja hänen täytyi seurata sitä ulos. Yht'äkkiä hän tunsikin silloin lentävänsä kuin rajuilman keskellä, korkealla ilmassa, pilvien tasalla, metsäin yläpuolella. Hän lensi kolmen kirkontornin ohi ja suuren meren poikki ja tunsikin selvästi meren jäisen viiman, joka häntä kuljetti. Kun hän vihdoinkin pysähtyi, oli hän korkean vuoren kupeella, ja siihen johtivat sisälle jyrkät kivirappuset. Ovet, joiden läpi hän meni, olivat paksua petäjää ja tupa oli laaja, mutta matala ja hämärä. Silloin hän ymmärsi olevansa helvetissä. Siellä hän tunsikin muutamia oman puolenkin naisia, jotka muitten joukossa leipoivat ja hääräsivät. Paljon siellä oli väkeä. Sotaväenkirjuri Vaasasta istui pöydän päässä, papin vaimo kärventi lieden luona silavaa. Ja eräs naapurin vaimo hänelle kuiskasi: "Älä ole milläsikään, Mariina, täällähän olemme mekin." Pöydän päässä istuva musta mies antoi hänelle lihapalan syödä, ja hän söi ja istui sen miehen vieressä. Ihmisiä tuli ja meni katon ja seinäin kautta, ja tuokion kuluttua tuli taas sama musta koira, joka oli tuon mustan miehen näköinen, ja vei hänet katon kautta ulos ja lennätti hänet heidän naapuritalon navettaan. Talon koira rupesi silloin haukkumaan, ja kun hän tuli navetasta ulos, oli pihalla liikkeessä ihmisiä, jotka hänet näkivät. Ja silloin hän meni saunaan ja on sen jälkeen asunut siellä...

Väkijoukko oli tämän kertomuksen aikana sitä jännityksellä kuunnellut, jopa lopulta ottanut siihen äänekkäästi osaa, huudellen ja todistellen, kuinka Mariinan todella oli nähty tulevan ulos naapuritalon navetasta keskellä yötä. Mutta tuomari tähysti tarkkaan Mariinaa silmiin hänen näitä kertoessaan, ja hän luuli ainakin osaksi ymmärtävänsä, miten tuo onneton nainen saattoi moisia juttuja täytenä totena kertoa. Hän oli lukevinaan Mariinan hätäntyneistä, melkein kuin itsetiedottomista kasvoista, että hän kertoi asioista, joita omantunnon vaivojen kiihoittama mielikuvitus ja pelko ja kauhu olivat hänessä

herättäneet, ja hän oivalsi, että tuo nainen saattoi uskoa kertomansa todeksi. Ne olivat kaikki vanhoja juttuja nämä, joita Mariina kertoi, sadat olivat ennen häntä niitä kertoneet, pienin vivahduksentapaisin toisinnoin vain. Koko tuo pahojen valtojen henkimaailma oli kansan mielikuvituksessa saanut jotenkin varmat muodot ja kaavat, jotka liikkuvat sangen rajoitetulla alalla. Kansa tunsu jo nuo helvetinretket ja paholaisenpidot, ja juuri siksi kaikkien läsnäolevain kasvot loistivat niin kirkasta tyytyväisyyttä, kun he taas kerran saivat uusilta huulilta ja uutena toisintona kuulla nuo tutut tarinat, jotka heitä puistattivat ja aavemaisuudellaan kiihoittivat. Kirkkoherra risti kätensä vatsansa ympärille ja nyökytti päätään joka taholle, ikäänkuin hokien: "mitäs minä sanoin!", ja nimismies vastasi kohteliaasti ja ymmärtävästi kumarrellen. Lautakunnan jäsenet supattivat vilkkaina ja virkkuina, akat ovensuussa löivät käsiään yhteen ja siunasivat ja lapset seisoivat siinä kalpeina, suu auki ja silmät selällään, heristellen korviaan ja pidättäen hengitystään.

Mutta nuori tuomari ei ollut vielä menettänyt toivoaan, että hän juuri tämän jutun, tämän ihmeellisen tunnustuksen, kautta saisi todistetuksi näille ihmisille, minkälaisessa erehdyksessä he vaelsivat. Hän tahtoi kietoa syytetyn naisen omiin sanoihinsa ja osoittaa, että hän puhui perättömiä itseään vastaan.

— Etkö herännyt kertaakaan vuoteellasi, sill'aikaa kun olit tällä retkellä olevinasi? kysäisi hän äkkiä tuokion kuluttua. — Sillä vuoteellasihan sinä makasit, muistathan sinä sen?

Mariina ponnisti muistiaan, ikäänkuin taistellen, ja vastasi verkkaisesti:

— Niin, vuoteellani minä olin aamuyöhön saakka jolloin menin naapurin navettaan ja sitten vanhaan saunaan maata.

Olli Jaakonpoika silmäili voitonvarmana ympärilleen, tahtoen melkein huudahtaa, että "siinäpä nyt näette!" Mutta hän jatkoi:

— Mutta kuinka sinä saatoit lentää kolmen kirkon ohi ja aukinaisen meren yli, jos vuoteellasi makasit...? Niin, sitä et voi selittää, se oli unta. Mutta mitä sinä teit naapurin navetassa, teitkö pahaa karjalle?

— En, en mitään. Kaivoin vain sen kynnyksen luota maata, sillä se musta koira oli minulle ilmoittanut, että lapseni makasi siellä...

Taas kävi käräjärahvas äänekkääksi, muuan piika työnnettiin esiin todistamaan, että hän oli nähnyt Mariinan tulevan navetasta, ja sen jälkeenkin hänet oli usein nähty öisillä retkillä.

— Sinä surit ehkä lastasi ja näit siitä pahoja unia. Vai oletko useamminkin ollut käyvinäsi helvetissä?

Oli, Mariina kertoi käyneensä siellä usein, — ja hän vilkastui taas näistä retkistään kertoessaan. Musta koira oli öisin tullut hänen saunaansa, ja hänen oli täytynyt sitä seurata vuoreen, jossa hän aluksi oli ollut palvelijan asemassa. Hänellä oli teetetty siellä kovaa työtä, niin että hän usein aamuisin herätessään oli perin väsynyt.

Mutta sittemmin hän oli päässyt emännän arvoon ja synnyttänyt paholaiselle tuon lapsen, josta kirkkoherra jo oli puhunut. Paikka, jossa hän kertoi käyneensä, oli kuin Kuivilan vuori Isossakyrössä, sen alla oli suuri onkalo, ja sinne keräytyy naisia ja miehiä monesta pitäjämästä öisin, varsinkin pitkäperjantaita, pääsiäistä ja juhannusta vasten yöllä. Silloin siellä tanssitaan pitkällä sillalla ja syödään pitkiltä pöydiltä.

— Mutta etkö ole koskaan tuonut sieltä mitään mukanaasi, mikä todistaisi sinun siellä olleen?

Taas Mariina typertyi.

— Tuonut ... en ... miten olisin tuonut, olen herännyt vuoteellani...

— Jossa olet viettänyt yösi ja nähnyt pahaa unta. Mariina, ajattele tarkoin, sinä valehtelet korkealle oikeudelle.

Mutta kirkkoherra ja käräjärahvas rupesivat jo napisemaan tuomarin tutkimistapaa vastaan. Hän on lovehen langennut, — niin huudettiin väkijoukosta —, elänyt velhona paholaisen parissa, senhän hän itse tunnustaa. Sielunsa hän on myynyt paholaiselle, sille lapsen tehnyt, ja uhkaa eleillään meitä kaikkia.

Jo kävi tuomarikin hieman toivottomaksi, ja vaatien rahvasta vaikenemaan hän vielä kerran kysyi juhlallisesti:

— Mariina Tuomaantytär, vastaa minulle totuus: Oletko seurustellut pirun kanssa, oletko vahingoittanut lähimmäistäsi?

Mariinan henki läähätti, vaikeasti hän vastasi:

— Musta mies on luonani käynyt ja minua opettanut ... mutta kenellekään en ole pahaa tehnyt.

Tuomari hengähti hetkisen. Tuo onneton nainen on aivan sekaisin. Kun hänelle saisi selvitettyksi, mikä on ollut unta, mikä totta, niin hänen tajuntansa, muistinsa ehkä vielä kirkastuisi. Mutta tässä se on mahdotonta. Olli päätti sen vuoksi nyt ruveta kuulustelemaan vieraitamiehiä, jättääkseen seuraavaan päivään itse syytetyn lopullisen tutkimisen. Ja noita todistajia, jotka tiesivät kertoa Mariinan harjoittaneen velhoutta ja noituutta, olikin paljon.

Eräs emäntä kertoi Mariinan lähettäneen suden repimään hänen lampaataan kostoksi siitä, ettei Mariina ollut häneltä edellisenä talvena saanut kehruita. Kolmena viikkona peräkkäin susi oli vienyt lampaan ja herjennyt vasta, kun hän Mariinalle oli lähettänyt mytyn villoja. Toinen, vanha talonisäntä, väitti Mariinan halvauttaneen hänen käsivartensa siitä kiukustuneena, kun isäntä kerran oli hänet pirtistään viskannut ulos. Sen hän oli tehnyt taikomalla, lukemalla isämeidän väärin päin. Vihdoin oli sentään Mariina taas hänen kätensä parantanut voiteilla ja lukemalla isämeidän oikein päin. Erään naapurin riihi oli palanut kohta sen jälkeen, kun Mariina oli nähty yöllä liikkeellä. Toisessa talossa oli muutamana päivänä syttynyt omain miesten kesken hurja tappelu, ja syynä siihen oli ollut se, että he olivat syöneet kaalia, jota Mariina, kaalin vielä kasvaessa, oli kastellut verivedellä... Tyynesti, melkein ihmetellen, Mariina kuunteli kaikkia näitä syytöksiä, jotka olivat hänelle kuin outoja uutisia, ja tuomarin kysyessä hän kielsi myös jyrkästi olevansa syyppä niihin. Hän tunnusti kyllä valmistaneensa voiteita kasveista ja lukeneensa lukuja, niillä vammoja parantaakseen, mutta ei myöntänyt koskaan vahingoittaneensa ketään. Mutta kun sitten tuotiin todistajaksi pieni poika, joka väitti Mariinan kuljettaneen hänet helvettiin ja siellä häntä tanssittaneen, silloin herautti syytetty ensi kerran itkemään. Eikä hän tuomarin kysymykseen, oliko siinä perää, vastannut mitään, ei selittänyt, miksi hän itki, itki vain ikäänkuin voipuneena... Ja kansa murisi ja huusi, että hän ei uskalla kieltää, paha omatunto häntä lyöpi, näkyyhän se selvästi. Ja kirkkoherra julisti juhlallisesti:

— Hän on syyppä, hän on itse sen osoittanut.

Kirkkoherran näin huudahtaessa Mariina kohautti silmänräpäykseksi kyyneleiset katseensa ylös ja suuntasi ne häntä kohden. Ja kyynelten läpi näytti tuosta katseesta leimahtavan niin paljon katkeruutta, vihaa ja uhkaa, että lähinnä seisovat melkein hytkähtäen vetäytyivät taaksepäin. Mutta seuraavassa tuokiossa Mariina nojasi taas päänsä käsivartensa varaan ja itki.

Nuori tuomari katseli itkevää naista, ja hänen kävi häntä vielä entistä enemmän sääli. Siinä se itki, koska tiesi olevansa syytön ja koska kumminkin oli niin oman mielikuvituksensa valheiden vallassa, ettei voinut niistä päästä irti eikä syyttömyyttään osoittaa. Pitääkö siis tuossa taas kaatua uuden ihmisellisen harhaluulon uhrin, — eikö voi hänelle millään tavalla todistaa, että hän valehtelee itseään vastaan?

Äänekäs oli melu käräjätuvassa. Nuori tuomari nousi silloin rutosti pöydän päästä ja ilmoitti, että kuulustelu oli siltä päivältä lopussa, — aamulla sitä taas jatketaan.

— Syytetty vietäköön vankihuoneeseen ja rahvas saa hajaantua kylälle, nyt on ilta ja myöhä.

Vähän tyytymättömänä rahvas lähti, yhä äänekkäästi keskustellen, käräjäpaikalta, tyytymättömänä, kun sen mielestä tämä kansanhuvitus oli liian aikaisin katkaistu. Mutta Olli Jaakonpoika käveli hetkisen edes takaisin tyhjenneen tuvan lattiaa pitkin ja istahti sitten taas pöydän päähän lakikirjansa ääreen miettimään.

* * * * *

Kauan hän oli jo niin istunut. Kievaritalossa ihmiset olivat jo laittautuneet levolle, ja hänellekin oli vuode valmistettu päätyhuoneeseen.

Mutta hän ei mennyt maata. Epäilykset risteilivät hänen mielessään, ja kuin laineet vaihtelivat tunteet ja mietteet. Oliko hän sittenkin erehtynyt, oliko hänen varma vakaumuksensa sittenkin väärä, eikö ollutkaan se kaikki harhaluuloa, jota hän siksi oli väittänyt? Oli, se oli luulottelua, se oli itsensäpettämistä. Mutta miten voi ihminen tuohon määrään itsensä pettää, miten voi pelkkä mielikuvitus kasvaa noin varmaksi uskoksi, noin tositaustusten kaltaiseksi? Ei, tuo henkimaailma, johon tämä oppimaton kansa sokeasti uskoo, se on kenties sittenkin olemassa ja vaikuttaa meille tuntemattomalla tavalla... Mitä? Onko siis noituutta, taikavoimaa olemassa? Ja olemmeko me siis kaikki noiden salaperäisten taikamahtien vallassa siihen määrään, että emme voi erottaa toisistaan luulottelua ja totuutta, yötä ja päivää? Ei, siitä täytyy saada selko...

Olli Jaakonpoika hypähti pystyyn ja lähti rutosti kävelemään ovelle päin. Mutta hän pysähtyi, palasi takaisin. Mitä hän aikoikaan? Lähteäkö yksin yönselkään tuota höperöä naista vankilassa tutkimaan.

Sehän olisi hulluutta ja sitä paitsi tuiki vaarallista. Ja mitä varten hän tuota arvoitusta noin aprikoi, eihän se ollut hänen velvollisuutensa. Hänen tuli vain tuomarina tutkia ja selville käyneen perustuksella tuomita, — muuta ei... Mutta tuomitako syytön, ihminen, jonka hän tiesi olevan väärin mielikuvain eksyttämänä...? Ja tällä uudella tuomiollako hänkin antautuisi yhä vain vahvistamaan tuon noitahulluuden rehoittamista maassaan...? Ei!

Varmistuneena päätöksessään nuori tuomari lähti astumaan ulos autiosta kärejätuvasta. Hän käveli hetkisen pimeää, äänetöntä kylänraittia edes takaisin ja suuntasi sitten askeleensa suoraan vanhaa tuparakennusta kohti, jossa vankeja säilytettiin. Vartija torkkui ovelle. Hän otti tältä avaimet, sytytti soihdun ja astui tupaan, edeten suoraan huoneeseen, jossa tiesi Mariinan kahleissaan makaavan.

Ovelta hän valaisi soihdullaan vuodetta ja katsoi vankia. Tämä kierittelihe ja kääntelihe siinä rahilla kuin tuskissaan, katsoi arasti ovelle, näytti odottavan, mutta samalla pelkäävän; palavat silmät tuijottivat verestävinä ja intohimoisina lähenevää liekkiä. Mutta kun tulija astui lähemmäs ja Mariina tunsu nuoren tuomarin vakavat piirteet, hän vetäytyi kuin säikähtyneenä peremmäs makuurahilleen ja siveli kasvojaan, ikäänkuin selventääkseen ajatuksiaan ... tätä tulokasta hän ei näyttänyt ollenkaan odottaneen. Ja hän kohottausi pystyyn ja kalisti kahleitaan, ikäänkuin vakuuttuakseen, että hän valvoi eikä nukkunut.

Olli pisti soihdun seinänrakoon ja seisoi hetkisen neuvotonna, itsekin ihmetellen, mitä hän täällä oikeastaan teki keskellä yötä. Sitten hän astui päättävästi Mariinan eteen, katsoi tätä vakavasti silmiin ja virkkoi:

— Mariina, minä olen tuomarisi ja sen vuoksi tahdon täyden selvyuden asiastasi, ennen kuin tuomiosi langetan. Minä tiedän, että sinä et ole mielenvikainen etkä toimi muitten houkutuksesta. Mutta sinä olet kiusaantunut, räkkääntynyt, väsynyt elämään, tunnusta pois, sinä tahdot kuolla, kuolla roviolla!

Vanki vapisi:

— Roviolla ... kuolla ... ei, minä pelkään kuolemaa, minä en tahdo palaa, en, en...

— Mutta omat kertomuksesi ja tunnustuksesi vievät sinut roviolle, ymmärräthän sen, — sinä pyrit sinne tahallasi! Ja kumminkin sinä tiedät, että se, mitä kerrot, on perätöntä, kuvittelua, jolla tahdot peloitella ihmisiä. Sinä tiedät olevasi viaton, mutta luulottelet omistavasi pahain henkien mahtivallan ... älä kiellä, minä tiedän sen. Minun täytyy langettaa tuomiosi ja minä teen sen, älä epäilekään sitä. Mutta minä tahdon tietää totuuden, tietää kerrankin varman totuuden. Sen vuoksi: tunnusta minulle, minulle yksityisesti, että kaikki, mitä oikeuden edessä olet kertonut tuttavuudestasi paholaisen kanssa, on omaa keksintöäsi, kuvitteluaasi...

Vanki huokaili, ei näyttänyt kysymystä täysin tajuavan.

— Herra tuomari, mitä te vaaditte?

— Totuutta. Tunnusta, että et ole koskaan paholaista nähnyt muuta kuin unissasi, etkä ole hänen asunnossaan käynyt.

— En voi, en uskalla, hän minua taas siitä kurittaisi. Hän oli äskenkin luonani ... on ehkä nytkin ... enhän tiedä, kuka tekään olette...

Mariina vapisi kuin lehti, hiki pursui hänen takkuisen tukkansa alta, ja verestävin, palavin silmin hän tuijotti arasti tuomaria, vetäytyen yhä peremmäs makuurahillaan.

Mutta tuo ei nuorta tuomaria lamauttanut, se vain terästi häntä yhä innokkaammaksi yrityksessään paljastaa vangin perättömät luulottelut.

— Sinä pelkää minua, luulet minua paholaiseksi, puhui hän. — Mutta katso minua tarkoin, minussa on lihaa ja verta, minä en ole mikään näköhäiriö, niinkuin musta tuttavasi. Koskettele kättäni, katso silmiäni... Onko paholainen sinulle ennen ilmestynyt tällaisena, elävänä, näkyvänä, ääneensä puhuvana...?

Mariina katsoi silmät selällään, näytti epäilevän omia epäilyksiään ja laski päänsä alas, ikäänkuin vapaammin ajatellakseen. Ja puoliääneen hän puhui:

— Hän on tullut luokseni mustan koiran muodossa ja nuollut hipiääni... Hän on seisonut mustassa kauhtanassa vuoteeni vieressä ja minua puhutellut ... ja hän on käteeni tarttunut ja taluttanut minut ulos pimeään yöhön. Olen lentänyt hänen kanssaan pakkasen läpi ja tuntenut järvien kohdalla jäiset viimat ... ei, ei, se ei ole ollut luulottelua. Olen palvellut hänen talossaan, kantanut hänelle olutta ja maannut hänen vieressään... Ja siellä olen nähnyt voudin pyyhkivän hikeä otsaltaan ja lukkarin emännän olen nähnyt vääntävän raskasta käsikiveä... Mutta se on ollut toisenlaista kuin nyt, se on

totta, kaikki hämää, häilyvää...

— Siksi, että silloin olet nähnyt unta. Huomaa se itse, sinä olet silloin maannut saunassasi. Nyt valvot, nyt on todellisuus.

Mariina huokasi:

— Niin, minä olen maannut saunassani, mutta olen sittenkin ollut poissa. Se on varmaa, se on totta...

Nyt menetti nuori tuomari viimeisenkin toivonsa, hän väänsi käsiään ja repi tukkaansa ja huudahti:

— Onneton nainen, sinä olet sairas! Toivotko vai pelkäätkö tuota tuttavaasi?

— Pelkään, pelkään, hän koettaa minua pahuuteen vietellä, ja minä en sitä tahtoisi. Nytkin hän minua ahdistaa ja minä en jaksakaan enää, en jaksakaan... Menkää, jättäkää minut, armahtakaa minua!

— Sinä hourit, luulet minua piruksi. Luepa nuo renkaat vitjastasi, montako niitä on ... lue ääneen!

— Kolme, neljä ... kahdeksan, yhdeksän ... ei, minä en tahdo häntä surmata ... Ei, herra tuomari, minä en voi valehdella, minä olen hänen vlassaan, enkä pääse siitä koskaan irti ... en koskaan...

— Siis tuomion täytyy langeta, se on oma tahtosi, sinä toivot roviota...

— Roviota, oi, minä tunnen sen polttavan luitani ... ei, minä olen viaton, en tahdo kuolla... Ja kumminkin ... hän kuolee ... sitä ei voi enää auttaa, sitä ei voi auttaa mikään...

Hetkisen Mariina huokaili syvään, rinta kohosi ja laskeusi valtavasti.

Ja sitten hän kuin tuskaisena kuiskasi:

— Se on tapahtunut, hän on kuollut, hän makaa liikahtamattomana, tönkkönä ... ja minun täytyy siitä kuolema kärsiä...

Hän lepäsi siinä kuin horroksissaan, silmät hehkuvina, eikä enää sanaakaan virkkanut. Sielu oli kuin poistunut, hän ei enää kuullut nuoren tuomarin kysymyksiä eikä niihin mitään vastannut.

Mutta Ollilta olivatkin jo viimeiset toiveet saada luonnollinen selvitys tähän arvoitukseen huvenneet. Hän oivalsi yrittäneensä liian myöhään, hän käsitti taistelevansa mahtia vastaan, jota hän ei tuntenut ja josta tuo onneton ei enää "jaksanut" vapautua. Hän huomasi, että hänen oli tyhjin toimin perädyttävä, ja raskaasti huoaten hän sen teki. Hän otti soihdun seinänraosta ja valaisi sillä vielä viimeisen kerran rahilla makaavaa, kuihtunutta naista. Tämän silmät olivat auki, rinta läähätti valtavasti ja vaahto pursui suusta, eikä hän näyttänyt huomaavan, kun nuori tuomari hänen luotaan loittoni ja oven kautta poistui.

Olli sulki ovet, sammutti soihdun, viskasi avaimet torkkuvan vartijan kouraan ja kiirehti nopein askelin kievaritaloon. Hän hiipi hiljaa huoneeseensa, ikäänkuin häveten tätä yöllistä vaellustaan, ja kylmän väreet puistattivat hänen ruumistaan, kun hän pimeän päässä riisui vaatteensa ja kaivautui vällyjen alle lepoon. Mutta kauan hänen ajatuksensa vielä teki työtä, epäilykset nousivat ja laskivat, eikä hän arvoitukselleen voinut löytää selvitystä.

— Syvällä ovat taikauskon juuret, huohti hän. — Mutta ehkä aamu vielä selvittää öiset aaveet, toivotaan aamua vielä...

* * * * *

Aamulla Olli Jaakonpoika vielä makasi, kun rahvasta jo alkoi keräytyä käräjäpirttiin. Hän heräsi vilkkaisiin väittelyihin ja huudahduksiin, joita hänen makuuhuoneeseensa kuului; humina kiihtyi ja talttui kuin etäisen myrskyn laineet, ja sen keskeistä hän kuuli irtonaisia sanoja ja lauseenkappaleita, jotka hänen huomiotaan kiinnittivät. Hän kohosi istualleen vuoteessaan paremmin kuullakseen.

— Kuollut ... yht'äkkiä ... puolenyön aikaan. Noiduttu, taikavoimalla tapettu... Kuollessaan hän on syyttänyt Mariinaa surmaajakseen...

Tällaisia huudahduksia kuului pirtistä nyhkytysten keskitse, ja nuori tuomari aavisti kohta, että ne olivat yhteydessä Mariinan jutun kanssa, että jotakin kamalaa oli tapahtunut, mikä ratkaisevasti vaikuttaisi sen käsittelyyn.

— Kirkkoherra kuollut... Näittekö, minkälaisen myrkkykatseen häneen Mariina eilen heitti... Hän se pappimme taioillaan tappoi...

Olli Jaakonpoika hypähti pystyyn, hieroi silmiään ja tapaili päätään: puolenyön aikaan ... juuri silloin, jolloin Mariina tajuttomuuteensa vaipui ja puhui sekavia sanoja... Sinä oikkuisa sattuma, oletko

todellakin taas tässä vetänyt ristin yli järjen kaikkien laskujen...? Vai mitä? Mitä lopuksikin on tämä näkymättömäin vaikutinten leikki, mitä täytyy siitä uskoa, mitä saa enää harhauskoksi leimata...? Ajatukseni tylsyy ... onko hän sittenkin noita, paholaisen palvelija? Ei, sehän on mielettömyyttä! Mutta kumminkin, te salaiset vallat, joita oppimaton kansa uskoo taivaan ja maan välillä liikkuvan ja joita me valistuksen harrastajat kiellämme ... te näkymättömät henget, vaikutatteko sittenkin joukossamme ja teette pilkkaa vastarinnastamme...? Ei, ei, minähän hourin tässä minäkin taikauskon vallassa, ja miksi? Jonkin sattuman takia, jota en vielä tarkemmin tunnekaan, joka ehkä on alusta loppuun herkkäuskoisten ämmän juorua.

Nopeasti Olli Jaakonpoika pukeutui, mutta hälinä ja meteli oven takana kävi joka hetki yhä äänekkäämmäksi. Hän ei voinut olla taaskin pysähtymättä ja kuuntelematta erinäisiä katkonaisia huudahduksia.

— Puolenyön aikaan kuuluu hänen luonaan vankilassa taas käyneen musta mies, vieläpä tuomarin haamuun puettuna... Varjele meitä taivas, piruthan elämöivät keskuudessamme...! Hänet on poltettava, poltettava pian, hän tuhoaa muuten koko maakunnan... Avaimet se oli ottanut vartijalta, mutta silti se oli mennyt sisään lukkoja avaamatta... Ja sisästä vankilasta oli yöllä tuli loistanut, ja hornan henkiä oli siellä nähty liikkuvan... Ja juuri sillä hetkellä pappi kuoli!

Ja toiset äänet voivottelivat vielä haikeammin:

— Ei ollut kirkkoherra ehtinyt saada sakramenteja esille ... niin oli typerrytty ... jos se ne olisi ehtinyt saada, niin kilpistyneet olisivat hänestä saatanan nuolet...

Epätoivon hiki helmeili nuoren tuomarin otsalla. Hän oivalsi nyt, että hän tuolla öisellä retkellään oli yhä turmellut asiaa, jonka hyväksi hän oli tahtonut toimia, ja oivalsi samalla, ettei hän sitä myöskään voinut ryhtyä selittämään, ei kukaan olisi häntä ymmärtänyt eikä uskonut. Eikä hän enää tahtonutkaan mitään selittää, hän ei voinut mitään selittää, hän epäili jo itse, epäili itseään, epäili kaikkea. "Olenko minä harhateillä ja kaikki nämä noituuden uskojat oikeassa?", kysyi hän itseltään, eikä uskaltanut siihen vastata.

Kiireesti hän järjesti pukunsa, kiireesti ahmaisi hän aamiaisensa, hän kiirehti, ikäänkuin jotakin pahaan pakoon joutuakseen. "Pois tästä noitien pesästä, muuten olen itsekkin noiduttu", hän hoki itsekseen. Aamu oli vielä aikainen, kun hän, eilistään kalpeampana, astui kärkeä jätupaahan ja määräsi käräjiä jatkettaviksi, ilmoittaen, että hänen täytyi samana päivänä vielä ehtiä Ilmajoelle. Hevosien hän käski ajoissa valjastaa, aikoen lähteä heti toimituksen päätyttyä ajamaan.

Lautamiehet hänelle riensivät kertomaan yön kamalasta tapahtumasta. Kirkkoherra oli illalla, kuumasta käräjätuvasta tultuaan, ajanut pakkasessa kotiinsa ja sinne tultuaan tuntenut voivansa pahoin. Yöllä tauti äkkiä kiihtyi, hän sai halvauksentapaisen puuskan, joka lyhyessä ajassa teki miehestä lopun. Luultiin Mariinan taioillaan hänet tuhonneen, kirkkoherra oli itse häntä kuolinvuoteellaan siitä syyttänyt...

— Kirkkoherra lienee kylmettynyt ja siitä saanut taudin, lausui Olli hiukan kärsimättömästi ja välinpitämättömästi, käskien tuoda vangin sisään. Mutta samalla hän lisäsi lautamiehille: — Kuunnelkaamme syytetyn omaa tunnustusta, hän ei näytä tahtovan tekojaan salata. Ja hän tulee kyllä saamaan tuomionsa, älkää peljätkö, te saatte taas nähdä rovion...

Tämän hän lausui puoleksi pilkalla, ikäänkuin rauhoittaakseen lautakuntaa ja rahvasta, joka häntä melkein epäillen ja huolestuneesti tarkkasi. Mutta hänen äänensä värähti niin omituisesti tuota "rovio"-sanaa lausuessaan, ja hän oli kasvoiltaan niin kalpea, että kansa sitäkin miltei arkaillen katseli.

Vanki tuotiin sisään. Säikähtyneenä vetäysi rahvas kauas seinämille, luoden arkoja, kauhua kertovia katseita syytettyyn, — eihän sitä tiennyt, keneen se katala nyt kohdistaisi silmistään kalmansa vihat. Supatus vaikenä, henkeään pidätellen seisoi rahvas, joku lapsi vain uunin kupeella teki itkua, säikähtäen tätä outoa äänettömyyttä. Lautakunta istui juhlallisena ja virallisena pöydän ympärillä, varmana kantaen vastuun tuomiosta, jonka se jo tiesi langetetuksi. Mutta nuori tuomari viiväytti epävarmana pitkään tuota kiusallista äänettömyyttä, tietämättä, olisiko hänen vielä tehtävä turha yritys paljastaa petos ja valhe, vai olisiko hänen itsensä rentonaan antauduttava sen apuriksi.

Vanki seisoi siinä niin äänettömänä, niin rauhallisena, niin lakeana maahanluotuine katseineen, että rahvas melkein näytti ihmettelevän, että tuoko nyt juuri oli se vaarallinen, myrkyllinen otus, — seisoihan hän siinä aivan kuin koko tämä juttu ei olisi koskenutkaan häneen. Silmät olivat puoliummessa, piirteet veltot ja väsyneet, ja hän ei näyttänyt tietävänkään, missä hän oli ja mitä tapahtui.

Tuomari näytti nyt äkkiä tekevän nopean päätöksen, kohotti äänensä ja virkkoi syytetyille:

— Pitäjän arvoisa kirkkoherra on viime yönä kuollut, syyttäen kuolinhetkenään sinun taikojasi taudistaan ja kuolemastaan. Onko syytetyllä ollut siihen mitää osaa...? Mariina, oletko tiennyt jotakin tästä kuolemantapauksesta?

Mariina nosti katseensa ylös, katsoi tuomaria, hytkähti, melkein hypähti, muistaen kai yöllisen kohtauksen, mutta lankesi siitä heti taas entiseen velttouteensa:

— Olen, vastasi hän. — Minä näin sen yöllä, — ja hän lisäsi hiljaa: — olin siellä läsnä.

Olli Jaakonpoika katsoi häneen ankarasti:

— Sinä olit vankilassasi yöllä, sen tiedämme kaikki. Kuka on sinulle tästä kuolemantapauksesta kertonut?

Mariina ei vastannut. Kansanjoukko kävi levottomaksi ja rupesi surisemaan. Tuomari korotti äänensä hälinän yli:

— Syytetty väittää nähneensä kirkkoherran kuolevan. Oletko siihen syypää, oletko noitunut häneen kuolemantaudin?

Mariina horjui, hätäysi, vastasi hyvin nopeasti:

— Minä, en, vaan se toinen ... se musta mies.

Pitkään venytettyä, ihmetteleviä huudahduksia kuului kansan joukosta. Tuomari itsekin näytti olevan mitä suurimmassa jännityksessä.

— Mutta sinä olit siinä läsnä, olit apuna, Mariina, kerro totuus, niinkö?

— Niin.

— Ja kumminkin makasit vankilassasi, etkö maannut?

— Makasin, mutta kirkkoherran näin kuolevan...

Väkijoukon äänekkäitä huutoja ei voinut enää mikään hillitä, siitä kuului nyt aivan uluvia huudahduksia ja kirouksia. Eikä tuomari enää koettanutkaan sitä asettaa, hän istui paikoillaan ja tuijotti melkein tylsästi vastapäätään seisovaan naiseen. Hän ei ymmärtänyt enää mitään, hän ei uskaltanut enää epäilläkään...

Mutta nimismies, joka lautakunnan vieressä istui, nousi nyt seisaalleen ja huusi, kuin kaikkien tunteita tulkiten:

— Hän on tunnustanut, vieläkö muuta todistusta tarvitaan häntä langettamaan!

— Ei, ei tarvita enää, tämä riittää, vastasi Olli Jaakonpoika verkkaan ja tarttui vaistomaisesti lakikirjaan, ruveten sitä selailemaan. — Tuomiosta ei ole epäilystä, se luetaan tästä...

Ja hän luki puoliääneen kirjasta pitkälauseisen lakipykälän ja lisäsi sitten lyhyesti, selittävästi:

— Tuomio on langettava, rangaistus on rovio.

Mutta tavattoman vaikeat näyttivät nämä sanat olevan hänelle lausua, ne tulivat tankkaamalla, hän melkein hengähti joka sanan välissä. Hän oli langettanut tuomion vastoin entistä, varmaa vakaumustaan, ja hänestä tuntui, että hän samalla oli langettanut tuomion niistä pyrkimyksistään vapauteen ja valoon päin, joita hän tälläkin oikeudenkäynnillä juuri oli aikonut edistää ja palvella. Ja siksi nuo sanat olivat hänelle niin raskaat. Mutta hän lisäsi vähän helpommin:

— Mutta niinkuin kuolemantuomiot ainakin alistetaan tämäkin hovioikeuden hyväksyttäväksi. Syytetty vietäköön vankilaan. Käräjät ovat lopussa.

Rahvaanjoukko nyökytti päätään hyväksyen ja näytti ikäänkuin helpotuksen tuntein taas käyvän tarinoimaan. Mutta roviolle tuomittu nainen ei kohottanut katsettaankaan tuomionsa kuullessaan; reuhtoilematta, valittamatta hän seurasi vartijaa ulos. Näytti melkein siltä, kuin hän jo etukäteen olisi kärsinyt kaikki tämän hetken tuskat ja kuin ne muiston tavalla vain nyt enää olisivat häneen koskeneet.

Tuomari oli jo sitä ennen noussut paikoiltaan ja kiirehtinyt huoneeseensa, ja tuokion kuluttua hän jo sieltä astui turkeissa ja kallokkaissa ja käveli ketään hyvästelemättä käräjätuvan läpi ulos. Hänellä oli vain yksi ajatus: hänen täytyi päästä ulos, vapauteen, raikkaaseen ilmaan, pois tästä noituuden ja taikauskon täyttämästä huoneesta, pois yksinäisyyteen, käymään nyt yksinäisiä, äänettäviä käräjiä ristiriitaisten tunteidensa ja horjuvan vakaumuksensa kanssa. Aamuhämärä ei ollut vielä kokonaan

hävvennyt, kun hän jo istui reessä ja ajoi eilisiä jälkiään takaisin Pohjanmaan aavoja pitkin. Mutta vielä useammin kuin eilen käännähteli hän nyt rauhatonna reessään ja kiirehti kärsimätönnä ajajaansa, joka ei nyt ollenkaan joutanut nukkumaan. Eikä kyytimies voinut ymmärtää, mikä nyt noin äkkiä oli tuomarin ärsyttänyt ja suututtanut, hän ei voinut käsittää, että siihen oli syynä kadotetun uskon ja hukatun vakaumuksen tuottama sielun tyhjiys ja tyytymättömyys.

**

KÄRÄJILLÄ.

Nuori lainlukija Olli Vilstadius ajoi talvisen aamun sarastaessa paksuihin turkkeihin kääriytyneenä pitkin Pohjanmaan aavaa lakeutta. Kyytikoni hölkkäsi verkalleen lumettunutta tietä pitkin, kyytimiehen torkkuessa ajolaudalla. Reen perällä istuja katseli melkein surumielisenä tuota ympärillään leviävää, yksitoikkoista, matalametsäistä tasankoa, jota ei pieninkään harju eikä mäennyppylä katkaissut. Tämä oli kaikki niin avutonta ja toivotonta, ja siksi kai nekin mietteet, jotka hänen mielessään kiertelivät, olivat ilottomat ja alakuloiset.

Nuori lainlukija oli nyt ensi kerran tuomarina liikkeellä, ensi retkellään Pohjanmaalle käräjiä pitämään, ja siinä merkkiseikassa ne nyt mietteetkin vakavina viipyivät. Hän ajatteli juttuja, joita hänen tulisi ratkaista, ja varsinkin erästä, jonka hän tiesi tuomittavakseen joutuvan. Se oli noitajuttu, — niitä samoja, joita nyt monen vuosikymmenen kuluessa varsinkin Pohjanmaalla melkein joka käräjillä oli käsitelty ja tuomittu. Melkein lukemattomia tällaisia juttuja oli Olli seurannut kotonaan Vaasassa, jossa hänen isänsä oli ollut pormestarina. Nehän olivat olleet aivan jokapäiväisiä, ja kumminkin...

Ollia hiukan puistatti, hän käännähti reessä ja herätti ajajan tyrkkäämällä häntä niskaan.

— Nykäisehän suitsia, jo nukkuu konikin.

— Kyllä se määränsä tietää, vastasi ajaja, on se ennenkin ollut tuomareita kyydissä, ja perille on tultu. Ja kumminkin olivat kinokset toisenlaiset tässä eräänäkin talvena, jolloin teidän isäanne kyyditsin ... se oli samana vuonna, jolloin Sauna-Kaisa poltettiin...

Niin, kansa luki ajanlaskunsaakin jo siitä, minä vuonna suuria noitia oli poltettu. Ja kumminkin... Olli muisti niin selvästi, mitä hänen isänsä oli hänelle, hänen puolikasvuisena poikasena ollessaan, sanonut, raastuvasta palatessaan juuri tuota samaa Sauna-Kaisaa tuomitsemasta: "Ne valehtelevat kaikki, syyttäjät ja todistajat ja ennen kaikkea syytetyt, ja uskovat itse valheitaan. He valehtelevat silloinkin, kun itse tunnustavat olleensa noitia ja pirun palvelijoita ... mutta heidän tunnustuksensa mukaanhan heitä täytyy tuomita!"

Syvälle olivat nuo sanat painuneet nuorukaisen mieleen, ja hän oli niitä aina muistanut, kun näissä noitajutuissa usein oli selville saatu, että syytetty oli syyttömästi poltettu. Olihan se sama kokemus tehty juuri tässä Sauna-Kaisan jutussakin. Hänen oli väitetty taikoneen sammakkoja ihmisten vatsoihin ja hävittäneen naapuriensa karjoja ja kalaonnea ja turmelleen terveyden kotikylänsä isänniltä ja emänniltä. Ja hänen omat tyttärensä, kaksi alaikäistä, todistivat äitinsä olleen paholaisen kanssa liitossa ja tehneen öisiä retkiä helvettiin. Akka kielsi aluksi kivenkovaan, tunnusti kyllä loihtineensa, mutta ainoastaan tauteja parantaakseen, ei koskaan pahaa tehdäkseen. Mutta kun käsiraudat kierrettiin yhä lujemmalle hänen ranteihinsa, hän tunnusti vihdoin velhon vehkeitä harjoittaneensa. Raudoista päästyään hän sen tosin peruutti, mutta hänet tuomittiin kumminkin, pääasiallisesti omain tytärtensä todistusten nojalla, kuolemaan...

Hui, — Olli Jaakonpoika näki vielä kuin edessään, kuinka rovio korkealle loimusi Korsholman vallien partaalla, kun Sauna-Kaisa sen keskessä nuorissaan vääntelihe ja kirosi koko maailman ja syytteli, hän vuorostaan, noituudesta naapureitaan, jotka sitten tuon syytöksen nojalla vedettiin oikeuden eteen... Hän näki, kuinka tuo kuihtunut ruumis vielä kiroustaan huudellen hiiltyi roviolla, ja tunsi lihan käryn sieraimissaan, ja taas häntä puistatti... Sekin oli viatonna kuollut. Hänen tyttärensä tunnustivat myöhemmin todistaneensa äitiään vastaan aivan perättömiä juttuja, kummitusjuttuja, joita eräs talven heidän mökissään majoillut merimies oli heille tarinoinut, ja myöhemmistä oikeudenkäynneistä oli käynyt ilmi, että lesken omatkin tunnustukset olivat olleet perättömät. Olli Jaakonpoika herätti taas nukkuneen kyytimiehen.

— Vieläkö se Sauna-Kaisan mökki on paikoillaan kylänpäässä Mustasaarella? hän kysäisi tältä.

— Vielä, vaikka lahona ja ränstyneenä, vastaili kyytimies verkkaan heräillen. — Eihän siihen kukaan ole uskaltanut koskea, noidan pesään.

— Mutta hänhän oli viaton.

— Mikä lie ollut, noitana tuo poltettiin.

Tämä juttu se oli ensimmäisenä Ollin mieleen jo poikasena kylvänyt kytevä epäilyksen kaikkia noita noitajuttuja kohtaan, joiden perättömyyden hän aavisti, ja myöhemmin hän oli aivan täydestä vakaumuksesta ruvennut selittämään noita juttuja ihmisten herkkyyden ja pelon ja eksytetyn mielikuvituksen ilmiöiksi. Hänen opintoajallaan oli Turun yliopistossa, jossa kyllä yleensä oltiin täydellisesti noitatutkimusten kannalla, viime aikoina, 16-sataluvun loppuessa, kumminkin käyty vähän kriittisemmiksi erottamaan toisistaan taikauskoa ja rikosta, olipa siellä tuntunut jo selviä ennakkoluulottomia virtauksiakin. Näitä oli tullut lännestä päin. Olli oli Ruotsissa oleskellessaan tutustunut tukholmalaiseen lääkäriin Urban Hjerneen, joka oli ottanut varsinaiseksi tehtäväkseen todistaa, kuinka nuo noituussyytökset säännöllisesti olivat kiihoitetun mielikuvituksen tuotteita, peräisin turhasta pelosta, vaikka taikausko ne oli kasvattanut kamaloiksi rikoksiksi, joita itse syytetytkin toisinaan uskoivat tehneensä. Tämä kylvö oli toki muutamissa ottanut itääkseen, ja se oli vaikuttanut, että yksin lainsäädäntöönkin, joka sääsi ehdottoman kuolemanrangaistuksen noituuden harjoittamisesta, oli jo ruvettu valmistamaan lieventäviä aukkoja, joiden kautta syytetty puhdistusvalalla saattoi päästä kanteesta vapaaksi, mutta vielä tällä hetkellä rehoitti lainsäädännössä vanha ankaruus täydessä kovuudessaan. Tuomarista riippui paljon, riippui koko tutkimuksen johtaminen. Ja Ollissa, joka oli vakuuttunut siitä, että koko tuo peljätty ja vainottu noituus oli pelkkä aikakauden tauti, sairaan mielikuvituksen harhausko, oli kypsynyt päätös, että hän puolestaan käytännössä koettaa paljastaa tuon harhauskon ja tuomarina johtaa kansaa oikeammalle tolalle. Hän oli päättänyt tutkia noitajuttuja sellaisella tavalla, että sekä syyttäjain ja todistajain että syytettyjenkin täytyisi huomata, kuinka he taistelevat perättömiä pelkoja vastaan ja kulkevat valheen palveluksessa. Hän tahtoi puolestaan vaikuttaa tuon taudin tappamiseksi, joka jo Suomessakin oli tuottanut niin paljon kauhua, kärsimystä, katkeruutta ja vuodattanut niin paljon viatonta verta.

Näitä nuori lainlukija mietti siinä ajellessaan Pohjanmaan aavoja pitkin, eikä hän voinut välttää, että hän päättäväisyytensä sekaan tunsu epäilystäkin ja arkuutta. Hänen täytyisi taistella koko kansan harhauskoa, vuosisataista ennakkoluuloa, vastaan, ja hän tiesi, että se varsinkin siinä jutussa, jota hän nyt oli lähdyssä käsittelemään olisi vaikeaa. Hän koetti karkoittaa nuo mietteet mielestään ja virkkoi kyytimiehelle:

— Tunnetko sinä tuon Sillanpään Mariinan, jota meidän tänään tulee tutkia ja tuomita Mustasaaren käräjillä?

Kyytimies kääntyi vähän epäluuloisena reessä ja vastasi verkalleen:

— En tunne, en ole eläissäni koskenut koko elukkaan, jumalankiitos. Mutta kuullut olen hänestä paljon, nähnytkin joskus. Papiinkin sanovat, että hän on pahimpia noitia, mitä täällä on liikkunut, monessa pitäjässä häntä pelätään. On onni, että hän nyt edes saadaan roviolle.

Nuori lainlukija huohti. — Roviolle, — hänhän juuri tahtoi tehdä kaiken voitavansa, ettei edes tämä taikauskon uhri sinne joutuisi. Mutta helppoa se ei tule olemaan. Tämän naisen, Sillanpään Mariinan, oli jokin vuosi sitten syytteenalaisena ollut vaimo ilmoittanut myötäsyyllisyytensä, ja kun hän näin kerran oli julkisesti noidaksi mainittu, oli kaikilta tahoilta satanut syytöksiä häntä vastaan, — oli kuin jokin tenho ja pelko, joka näihin asti oli pidättänyt kansaa tätä naista ilmiantamasta, yht'äkkiä olisi lauennut ja koko tuo salattu viha ja kammo päässyt syöksähtämään esiin. Kaikesta päättäen hän näytti olevan surman oma. Sillä pahinta kaikesta oli se, että hän, kuten Olli oli kuullut, itse lienee vankina ollessaan tunnustanut yhtä ja toista, mikä oli hänelle raskauttavaa.

Mutta sittenkin, hänkin on viaton, mielikuvituksensa uhri, — Olli oli siitä tässä tapauksessa erityisesti vakuuttunut. Sillä hän tunsu itse tämän syytteenalaisen naisen, muisti hänet lapsuutensa ajoilta kodistaan Vaasasta, jossa hän usein oli kasvavana poikana ihailen katsellut sitä mustasilmäistä, säkenöivää, harvinaisen vilkasta naista, jota Sillanpään Mariinaksi sanottiin. Tuo nainen saattoi olla kevytmielinen, saattoi olla tunteiltaan vaihtelevampi ja mielikuvitukseltaan herkempi kuin muut tytöt, mutta mikään noidanalku hän ei ollut, — eikähän siitä vielä ollut kulunut kahtakymmentäkään vuotta. Tuon iloisen immen siis nyt väitetään retkeilleen helvetissä ja noituneen sinne muitten lapsia ja itsensä synnyttäneen lapsia pirulle, — ei, tämä on jo liian surullista ilvettä.

Hän tunnustaa itse... Mutta hänelle täytyy juuri todistaa, että hän muistelee tositapauksiksi näkemiään unia, haavekuvia, kuulemiaan kaskuja, joilla hän ensiksi on tahtonut pelättää lapsia ja herkkäuskoisia ja hankkia itselleen kunnioitusta naapuriansa joukossa, ja joita hän sitten on ruvennut itsekin uskomaan. Hänelle täytyy juuri todistaa, että mahti ja voima, jonka hän luulee omistavansa, on luuloteltua, valhetta...

Niin, — täytyy, mutta miten? Se pian nähdään. Vielä kerran Olli kiirehti ajajaa, ja nyt tämäkin toden teolla rupesi heräilemään ja parantamaan vauhtia, matkan pää kun jo oli lähellä. Tuokion kuluttua ajettiin jo hyvää kyytiä kylän läpi ja kirkon ohi kievaritallon, jossa samalla oli käräjäpaikka ja jonka

pihalla ja edustaisella maantiellä mustanaan seisoivat rahvasta odottamassa käräjään alkamista. Nuori tuomari tervehti lyhyeen lähinnä seisovia, nousi reestä ja astui arvokkaana ja vakavannäköisenä käräjätupaan. Siellä olivat kirkkoherra ja nimismies häntä vastassa, mutta melkoisen matkan päissä toisistaan ja toisiaan syrjinkarein katsellen. Heillä oli näet keskenäinen riitajuttu kalavesistä, ja siksi he toisiinsa vihaisia silmäyksiä heittivät. Heidän väliinsä istahti Olli Jaakonpoika, istui kotvasen ääneti ja miettiväisenä, kutsutti sitten lautakunnan paikoilleen ja julisti käräjät aloitetuiksi.

* * * * *

Vasta toisena käräjäpäivänä oli Sillanpään Mariinan juttu esillä. Tätä juttua varten olikin suurin osa rahvaasta käräjäpaikalle saapunut, ja yleinen liike ja vilkkaus näkyi nyt väkijoukossa, kun hänen nimensä mainittiin. Lautakuntakin heräsi unteluudesta, ja nimismies ja kirkkoherra, jotka yhä vain olivat syrjinkarein toisiaan katselleet, iskivät nyt silmää toisilleen, asettuen kumpainkin lähemmäs tuomarinpöytää. Kaikkien katseet kiintyivät nuoreen tuomariin, joka tavallista vakavampana, melkein kalpeana, istui paikoillaan ja ääneti tuijotti eteensä. Hän laski päänsä kätensä varaan, leväten siten tuokion etukumarassa. Sitten hän oikaisi suoraksi ja käski kovalla äänellä:

— Tuokaa syytetty sisään.

Kuja aukeni käräjärahvaan keskelle oveen saakka, jossa käsiraudat kilahtivat, ennenkuin itse vankia saattoi ovensuun pimennosta nähdäkään. Verkalleen hän astui lähemmäs, satojen katseiden seuraamana.

Hän oli keski-ikäinen nainen, puettuna tavalliseen, karkeaan talonpoikaisvaimon mekkoon, mutta sankan, mustan tukkansa hän oli punaisella nauhalla palmikoinut kerälle, ja uumilla oli hänellä punainen villavyö. Hänen kasvonsa olivat kuihtuneet ja otsan poimuttivat syvät, mustat viivat, mutta noista lakastuneista piirteistä näkyy vielä kadonneen kauneuden jälkiä. Silmistä kuvastuu ääretöntä surumielisyyttä, väsymystä ja epätoivoa, mutta joskus tuo raukea katse ikäänkuin kirkastuu, ja siitä singahtelee silloin intohimoisia, sapekkaita salamoita. Hän seisoo siinä hiljaisena, nöyränä, miltei ujona kuunnellen, kun nuori tuomari papereistaan lukee edellisessä oikeudenkäynnissä häntä vastaan tehdyistä syytöksistä, hän näyttää melkein suistuvan maahan noiden syytöskuormain ja häntä kohden tähdättyjen katseiden alle, eikä hän silmiään uskalla maasta nostaa. Mutta kun hänelle ensimmäiset kysymykset tehdään, niin hän vilkastuu, hän tuokioksi kuin hurjistuikin ja riehuu käsiään huiতোen melkein kuin haltioissaan. Ja yleisö vetäytyy hänestä silloin etemmäs kuin saastaisesta olennoista, ja vahingoniloa ja kostoja ja kammaa kertovat sen katseet.

Olli Jaakonpoika pysäyttää hetkeksi jo aloitetun tutkimuksensa ja jää ääneti miettimään, katsellen tuota edessään seisovaa, raunioitunutta ihmisolentoa, joka ennen oli iloisin ja reippain kaikista, mutta johon nyt kaikkien viha ja vaino kohdistuu. Hänen elämässään mahtaa olla jokin erityinen katkeruuden syy, ajattelee hän, jokin katkennut kieli lienee hänestä soinnun riistänyt; on varmaankin ollut jokin tapaus, joka on viskannut kumoon hänen elämänsä ruuhan ja ajanut hänet yksin kaikkien viholliseksi, — mutta mikä on se tapaus ollut? Onko hänen sydämensä särkynyt jossakin haaksirikossa, joka on jättänyt pelkkää katkeruutta jäljelle?

Olli käänsi kysymyksensä syytetyn aikaisempiin vaiheisiin.

— Mariina Tuomaantytär, sinä olet naimisissa, olet jo ollut toistakymmentä vuotta. Miksi erosit miehestäsi ja rupesit yksin elämään?

Mariina kävi nyt yht'äkkiä ikäänkuin hätäntyneeksi eikä osannut vastata mitään, vaikka tuomari uudisti kysymyksensä. Silloin väkijoukosta astui esiin laiha, kuihtunut mies, joka oli ollut hänen aviomiehensä ja joka vinkuvalla äänellä rupesi selittelemään:

— Meiltä kun tässä takavuosina kuoli lapsi hänen viereensä vuoteelle, — liekö maannut sen tukehduksiin, vai muutenko lie hengiltä päästänyt —, niin tämä Mariina heittäytyi vähän höpsäkäksi, eikä ole minua sen koommin viereensä laskenut. Enkä tuonne ole pyrkinytkään, paholaisen langoksi ... jos puheissa on perää. Siitä pitäen se muutti yksin elämään saunaan kylän laitaan, ja siellä tuo on sitten rähjäntynyt. Siitä on ero alkuisin.

Mutta miehen vielä puhuessa kirkkoherra kohotti yht'äkkiä äänensä ja rupesi tuomarin pyytämättä mahtipontisesti valaisemaan asiaa:

— Yleisenä tarinana pitää kerrota, että Mariina on myönyt paholaiselle kristillisestä avioliitosta syntyneen lapsensa, saavuttaakseen sen noitamahdin ja ne mustat taiat, joita hän sitten on käyttänyt naapuriensa ja lähimmäistensä vahingoksi ja häviöksi. Hän on myynyt lapsensa pirulle ja antanut sielunsa pantiksi, ja sen jälkeen on hän yhtämittaista yhteiselämää pitänyt pahain henkien kanssa. Siellä yksinäisessä saunassaan hän on synnyttänyt sielunviholliselle sikiönkin, joka jo syntyessään oli musta ja mätä ja jonka hän itse tunnustaa polttaneensa...

Kärsimätönnä tuomari oli kuunnellut tätä kirkkoherran vapaaehtoista sanatulvaa ja katkaisi nyt äkkiliikkeellä hänen puheensa, kääntyen syytetyn puoleen ja kysyen:

— Mariina, sinua syytetään siitä, että olet kohdannut paholaisen näkyvässä muodossa ja hänen kanssaan seuraa pitänyt. Onko se totta? Vastaa suoraan: oletko hänet nähnyt?

Syytetty vavahti hieman, mutta vastasi varsin varmalla äänellä:

— Olen.

— Syytetty Mariina Tuomaantytär — tuomari jatkoi nyt melkein kiivastuen —, muista, että omista puheistasi ja tunnustuksistasi riippuu tuomiosi, ja ajattele tarkoin, mitä olet unissasi kuvitellut, mitä olet muilta kuullut ja mikä on todella tapahtunut. Oletko nähnyt pirun?

— Minä olen hänet nähnyt.

— Missä ja milloin? Kerro kaikki, mutta kerro ainoastaan, mikä on totta.

Taas Mariinan katse vilkastui, ja melkein kuin reipastuneena hän rupesi kertomaan vaiheitaan, säikkyvästi enää ympäröivien katseitakaan. Hän terästi silmänsä tuomarin vakaviin katseisiin, ja tämä antoi hänen puhua, joskus vain pienellä kysymyksellä johtaen hänet asiaan.

Samana yönä kuin hänen lapsensa kuoli, — niin kertoi Mariina —, hän oli nähnyt mustan koiran ryömivän suljetun oven läpi heidän tupaansa. Se oli hiipinyt seinää pitkin, nuolaissut hänen lastaan ja nuolaissut hänen käsivarttaan, ja sen kieli oli ollut kylmä kuin sisilisko. Samana yönä heidän lammaskarsinastaan hävisi karitsa, joka oli ollut aivan yhtä vanha kuin lapsi... Sitten yöllä helatorstaita vastaan, kun lapsi oli edellisenä sunnuntaina haudattu, sama koira tuli taas seinän läpi heidän pirttiinsä, ja hänen täytyi seurata sitä ulos. Yht'äkkiä hän tunsi silloin lentävänsä kuin rajuilman keskessä, korkealla ilmassa, pilvien tasalla, metsäin yläpuolella. Hän lensi kolmen kirkontornin ohi ja suuren meren poikki ja tunsi selvästi meren jäisen viiman, joka häntä kuljetti. Kun hän vihdoin pysähtyi, oli hän korkean vuoren kupeella, ja siihen johtivat sisälle jyrkät kivirappuset. Ovet, joiden läpi hän meni, olivat paksua petäjää ja tupa oli laaja, mutta matala ja hämärä. Silloin hän ymmärsi olevansa helvetissä. Siellä hän tunsi muutamia oman puolenkin naisia, jotka muitten joukossa leipoivat ja hääräsivät. Paljon siellä oli väkeä. Sotaväenkirjuri Vaasasta istui pöydän päässä, papin vaimo kärventi lieden luona silavaa. Ja eräs naapurin vaimo hänelle kuiskasi: "Älä ole milläskään, Mariina, täällähän olemme mekin." Pöydän päässä istuva musta mies antoi hänelle lihapalan syödä, ja hän söi ja istui sen miehen vieressä. Ihmisiä tuli ja meni katon ja seinäin kautta, ja tuokion kuluttua tuli taas sama musta koira, joka oli tuon mustan miehen näköinen, ja vei hänet katon kautta ulos ja lennätti hänet heidän naapuritalon navettaan. Talon koira rupesi silloin haukkumaan, ja, kun hän tuli navetasta ulos, oli pihalla liikkeessä ihmisiä, jotka hänet näkivät. Ja silloin hän meni saunaan ja on sen jälkeen asunut siellä...

Väkijoukko oli tämän kertomuksen aikana sitä jännityksellä kuunnellut, jopa lopulta ottanut siihen äänekkäästi osaa, huudellen ja todistellen, kuinka Mariinan todella oli nähty tulevan ulos naapuritalon navetasta keskellä yötä. Mutta tuomari tähysti tarkkaan Mariinaa silmiin hänen näitä kertoessaan, ja hän luuli ainakin osaksi ymmärtävänsä, miten tuo onneton nainen saattoi moisia juttuja täytenä totena kertoa. Hän oli lukevinaan Mariinan hätääntyneistä, melkein kuin itsetiedottomista kasvoista, että hän kertoi asioista, joita omantunnon vaivojen kiihoittama mielikuvitus ja pelko ja kauhu olivat hänessä herättäneet, ja hän oivalsi, että tuo nainen saattoi uskoa kertomansa todeksi. Ne olivat kaikki vanhoja juttuja nämä, joita Mariina kertoi, sadat olivat ennen häntä niitä kertoneet, pienin vivahduksentapaisin toisinnoin vain. Koko tuo pahojen valtojen henkimaailma oli kansan mielikuvituksessa saanut jotenkin varmat muodot ja kaavat, jotka liikkuvat sangen rajoitetulla alalla. Kansa tunsi jo nuo helvetinretket ja paholaisenpidot, ja juuri siksi kaikkien läsnäolevain kasvot loistivat niin kirkasta tyytyväisyyttä, kun he taas kerran saivat uusilta huulilta ja uutena toisintona kuulla nuo tutut tarinat, jotka heitä puistattivat ja aavemaisuudellaan kiihoittivat. Kirkkoherra risti kätensä vatsansa ympärille ja nyökytti päätään joka taholle, ikäänkuin hokien: "mitäs minä sanoin!", ja nimismies vastasi kohteliaasti ja ymmärtävästi kumarrellen. Lautakunnan jäsenet supattivat vilkkaina ja virkkuina, akat ovensuussa löivät käsiään yhteen ja siunasivat ja lapset seisoivat siinä kalpeina, suu auki ja silmät selällään, heristellen korviaan ja pidättäen hengitystään.

Mutta nuori tuomari ei ollut vielä menettänyt toivoaan, että hän juuri tämän jutun, tämän ihmeellisen tunnustuksen, kautta saisi todistetuksi näille ihmisille, minkälaisessa erehdyksessä he vaelsivat. Hän tahtoi kietoa syytetyn naisen omiin sanoihinsa ja osoittaa, että hän puhui perättömiä itseään vastaan.

— Etkö herännyt kertaakaan vuoteellasi, sill'aikaa kun olit tällä retkellä olevinasi? kysäisi hän äkkiä tuokion kuluttua. — Sillä vuoteellasihan sinä makasit, muistathan sinä sen?

Mariina ponnisti muistiaan, ikäänkuin taistellen, ja vastasi verkkaisesti:

— Niin, vuoteellani minä olin aamuyöhön saakka jolloin menin naapurin navettaan ja sitten vanhaan saunaan maata.

Olli Jaakonpoika silmäili voitonvarmana ympärilleen, tahtoen melkein huudahtaa, että "siinäpä nyt näette!" Mutta hän jatkoi:

— Mutta kuinka sinä saatoit lentää kolmen kirkon ohi ja aukinaisen meren yli, jos vuoteellasi makasit...? Niin, sitä et voi selittää, se oli unta. Mutta mitä sinä teit naapurin navetassa, teitkö pahaa karjalle?

— En, en mitään. Kaivoin vain sen kynnyksen luota maata, sillä se musta koira oli minulle ilmoittanut, että lapseni makasi siellä...

Taas kävi käräjärahvas äänekkääksi, muuan piika työnnettiin esiin todistamaan, että hän oli nähnyt Mariinan tulevan navetasta, ja sen jälkeenkin hänet oli usein nähty öisillä retkillä.

— Sinä surit ehkä lastasi ja näit siitä pahoja unia. Vai oletko useamminkin ollut käyvinäsi helvetissä?

Oli, Mariina kertoi käyneensä siellä usein, — ja hän vilkastui taas näistä retkistään kertoessaan. Musta koira oli öisin tullut hänen saunaansa, ja hänen oli täytynyt sitä seurata vuoreen, jossa hän aluksi oli ollut palvelijan asemassa. Hänellä oli teetetty siellä kovaa työtä, niin että hän usein aamuisin herätessään oli perin väsynyt.

Mutta sittemmin hän oli päässyt emännän arvoon ja synnyttänyt pahalaiselle tuon lapsen, josta kirkkoherra jo oli puhunut. Paikka, jossa hän kertoi käyneensä, oli kuin Kuivilan vuori Isossakyrössä, sen alla oli suuri onkalo, ja sinne keräytyy naisia ja miehiä monesta pitäjämästä öisin, varsinkin pitkäperjantaita, pääsiäistä ja juhannusta vasten yöllä. Silloin siellä tanssitaan pitkällä sillalla ja syödään pitkiltä pöydiltä.

— Mutta etkö ole koskaan tuonut sieltä mitään mukanasasi, mikä todistaisi sinun siellä olleen?

Taas Mariina typertyi.

— Tuonut ... en ... miten olisin tuonut, olen herännyt vuoteellani...

— Jossa olet viettänyt yösi ja nähnyt pahaa unta. Mariina, ajattele tarkoin, sinä valehtelet korkealle oikeudelle.

Mutta kirkkoherra ja käräjärahvas rupesivat jo napisemaan tuomarin tutkimistapaa vastaan. Hän on lovehen langennut, — niin huudettiin väkijoukosta —, elänyt velhona pahalaisen parissa, senhän hän itse tunnustaa. Sielunsa hän on myynyt pahalaiselle, sille lapsen tehnyt, ja uhkaa eleillään meitä kaikkia.

Jo kävi tuomarikin hieman toivottomaksi, ja vaatien rahvasta vaikenemaan hän vielä kerran kysyi juhlallisesti:

— Mariina Tuomaantytär, vastaa minulle totuus: Oletko seurustellut pirun kanssa, oletko vahingoittanut lähimmäistäsi?

Mariinan henki läähätti, vaikeasti hän vastasi:

— Musta mies on luonani käynyt ja minua opettanut ... mutta kenellekään en ole pahaa tehnyt.

Tuomari hengähti hetkisen. Tuo onneton nainen on aivan sekaisin. Kun hänelle saisi selvitettyksi, mikä on ollut unta, mikä totta, niin hänen tajuntansa, muistinsa ehkä vielä kirkastuisi. Mutta tässä se on mahdotonta. Olli päätti sen vuoksi nyt ruveta kuulustelemaan vieraitamiehiä, jättääkseen seuraavaan päivään itse syytetyn lopullisen tutkimisen. Ja noita todistajia, jotka tiesivät kertoa Mariinan harjoittaneen velhoutta ja noituutta, olikin paljon.

Eräs emäntä kertoi Mariinan lähettäneen suden repimään hänen lampaitaan kostoksi siitä, ettei Mariina ollut häneltä edellisenä talvena saanut kehruita. Kolmena viikkona peräkkäin susi oli vienyt lampaan ja herjennyt vasta, kun hän Mariinalle oli lähettänyt mytyn villoja. Toinen, vanha talonisäntä, väitti Mariinan halvauttaneen hänen käsivartensa siitä kiukustuneena, kun isäntä kerran oli hänet pirtistään viskannut ulos. Sen hän oli tehnyt taikomalla, lukemalla isämeidän väärin päin. Vihdoin oli sentään Mariina taas hänen kätensä parantanut voiteilla ja lukemalla isämeidän oikein päin. Erään naapurin riihi oli palanut kohta sen jälkeen, kun Mariina oli nähty yöllä liikkeellä. Toisessa talossa oli muutamana päivänä syttynyt omaan miesten kesken hurja tappelu, ja syynä siihen oli ollut se, että he olivat syöneet kaalia, jota Mariina, kaalin vielä kasvaessa, oli kastellut verivedellä... Tyynesti, melkein ihmetellen, Mariina kuunteli kaikkia näitä syytöksiä, jotka olivat hänelle kuin outoja uutisia, ja tuomarin

kysyessä hän kielsi myös jyrkästi olevansa syyppää niihin. Hän tunnusti kyllä valmistaneensa voiteita kasveista ja lukeneensa lukuja, niillä vammoja parantaakseen, mutta ei myöntänyt koskaan vahingoittaneensa ketään. Mutta kun sitten tuotiin todistajaksi pieni poika, joka väitti Mariinan kuljettaneen hänet helvettiin ja siellä häntä tanssittaneen, silloin herautti syytetty ensi kerran itkemään. Eikä hän tuomarin kysymykseen, oliko siinä perää, vastannut mitään, ei selittänyt, miksi hän itki, itki vain ikäänkuin voipuneena... Ja kansa murisi ja huusi, että hän ei uskalla kieltää, paha omatunto häntä lyöpi, näkyyhän se selvästi. Ja kirkkoherra julisti juhlallisesti:

— Hän on syyppää, hän on itse sen osoittanut.

Kirkkoherran näin huudahtaessa Mariina kohautti silmänräpäykseksi kyyneliset katseensa ylös ja suuntasi ne häntä kohden. Ja kyynelten läpi näytti tuosta katseesta leimahtavan niin paljon katkeruutta, vihaa ja uhkaa, että lähinnä seisovat melkein hytkähtäen vetäytyivät taaksepäin. Mutta seuraavassa tuokiossa Mariina nojasi taas päänsä käsivartensa varaan ja itki.

Nuori tuomari katseli itkevää naista, ja hänen kävi häntä vielä entistä enemmän sääli. Siinä se itki, koska tiesi olevansa syytön ja koska kumminkin oli niin oman mielikuvituksensa valheiden vallassa, ettei voinut niistä päästä irti eikä syyttömyyttään osoittaa. Pitääkö siis tuossa taas kaatua uuden ihmisellisen harhaluulon uhrin, — eikö voi hänelle millään tavalla todistaa, että hän valehtelee itseään vastaan?

Äänekäs oli melu käräjätuvassa. Nuori tuomari nousi silloin rutosti pöydän pästä ja ilmoitti, että kuulustelu oli siltä päivältä lopussa, — aamulla sitä taas jatketaan.

— Syytetty vietäköön vankihuoneeseen ja rahvas saa hajaantua kylälle, nyt on ilta ja myöhä.

Vähän tyytymättömänä rahvas lähti, yhä äänekkäästi keskustellen, käräjäpaikalta, tyytymättömänä, kun sen mielestä tämä kansanhuvitus oli liian aikaisin katkaistu. Mutta Olli Jaakonpoika käveli hetkisen edes takaisin tyhjenneen tuvan lattiaa pitkin ja istahti sitten taas pöydän päähän lakikirjansa ääreen miettimään.

* * * * *

Kauan hän oli jo niin istunut. Kievaritalossa ihmiset olivat jo laittautuneet levolle, ja hänellekin oli vuode valmistettu päätyhuoneeseen.

Mutta hän ei mennyt maata. Epäilykset risteilivät hänen mielessään, ja kuin laineet vaihtelivat tunteet ja mietteet. Oliko hän sittenkin erehtynyt, oliko hänen varma vakaumuksensa sittenkin väärä, eikö ollutkaan se kaikki harhaluuloa, jota hän siksi oli väittänyt? Oli, se oli luulottelua, se oli itsensäpettämistä. Mutta miten voi ihminen tuohon määrään itsensä pettää, miten voi pelkkä mielikuvitus kasvaa noin varmaksi uskoksi, noin tositapausten kaltaiseksi? Ei, tuo henkimaailma, johon tämä oppimaton kansa sokeasti uskoo, se on kenties sittenkin olemassa ja vaikuttaa meille tuntemattomalla tavalla... Mitä? Onko siis noituutta, taikavoimaa olemassa? Ja olemmeko me siis kaikki noiden salaperäisten taikamahtien vallassa siihen määrään, että emme voi erottaa toisistaan luulottelua ja totuutta, yötä ja päivää? Ei, siitä täytyy saada selko...

Olli Jaakonpoika hypähti pystyyn ja lähti rutosti kävelemään ovelle päin. Mutta hän pysähtyi, palasi takaisin. Mitä hän aikoikaan? Lähteäkö yksin yönselkään tuota höperöä naista vankilassa tutkimaan. Sehän olisi hulluutta ja sitä paitsi tuiki vaarallista. Ja mitä varten hän tuota arvoitusta noin aprikoi, eihän se ollut hänen velvollisuutensa. Hänen tuli vain tuomarina tutkia ja selville käyneen perustuksella tuomita, — muuta ei... Mutta tuomitako syytön, ihminen, jonka hän tiesi olevan vääräin mielikuvain eksyttämänä...? Ja tällä uudella tuomiollako hänkin antautuisi yhä vain vahvistamaan tuon noitahulluuden rehoittamista maassaan...? Ei!

Varmistuneena päätöksessään nuori tuomari lähti astumaan ulos autiosta käräjätuvasta. Hän käveli hetkisen pimeää, äänetöntä kylänraittia edes takaisin ja suuntasi sitten askeleensa suoraan vanhaa tuparakennusta kohti, jossa vankeja säilytettiin. Vartija torkkui ovelle. Hän otti tältä avaimet, syytytti soihdun ja astui tupaan, edeten suoraan huoneeseen, jossa tiesi Mariinan kahleissaan makaavan.

Ovelta hän valaisi soihdullaan vuodetta ja katsoi vankia. Tämä kierittelihe ja kääntelihe siinä rahilla kuin tuskissaan, katsoi arasti ovelle, näytti odottavan, mutta samalla pelkäävän; palavat silmät tuijottivat verestävinä ja intohimoisina lähenevää liekkiä. Mutta kun tulija astui lähemmäs ja Mariina tunsu nuoren tuomarin vakavat piirteet, hän vetäytyi kuin säikähtyneenä peremmäs makuurahilleen ja siveli kasvojaan, ikäänkuin selventääkseen ajatuksiaan ... tätä tulokasta hän ei näyttänyt ollenkaan odottaneen. Ja hän kohottausi pystyyn ja kalisti kahleitaan, ikäänkuin vakuuttuakseen, että hän valvoi eikä nukkunut.

Olli pisti soihdun seinänrakoon ja seisoi hetkisen neuvotonna, itsekin ihmetellen, mitä hän täällä

oikeastaan teki keskellä yötä. Sitten hän astui päättävästi Mariinan eteen, katsoi tätä vakavasti silmiin ja virkkoi:

— Mariina, minä olen tuomarisi ja sen vuoksi tahdon täyden selvyyden asiastasi, ennen kuin tuomiosi langetan. Minä tiedän, että sinä et ole mielenvikainen etkä toimi muitten houkutuksesta. Mutta sinä olet kiusaantunut, rääkkääntynyt, väsynyt elämään, tunnusta pois, sinä tahdot kuolla, kuolla roviolla!

Vanki vapisi:

— Roviolla ... kuolla ... ei, minä pelkään kuolemaa, minä en tahdo palaa, en, en...

— Mutta omat kertomuksesi ja tunnustuksesi vievät sinut roviolle, ymmärräthän sen, — sinä pyrit sinne tahallasi! Ja kumminkin sinä tiedät, että se, mitä kerrot, on perätöntä, kuvittelua, jolla tahdot peloitella ihmisiä. Sinä tiedät olevasi viaton, mutta luulottelet omistavasi pahain henkien mahtivallan ... älä kiellä, minä tiedän sen. Minun täytyy langettaa tuomiosi ja minä teen sen, älä epäilekään sitä. Mutta minä tahdon tietää totuuden, tietää kerrankin varman totuuden. Sen vuoksi: tunnusta minulle, minulle yksityisesti, että kaikki, mitä oikeuden edessä olet kertonut tuttavuudestasi paholaisen kanssa, on omaa keksintöäsi, kuvitteluaasi...

Vanki huokaili, ei näyttänyt kysymystä täysin tajuavan.

— Herra tuomari, mitä te vaaditte?

— Totuutta. Tunnusta, että et ole koskaan paholaista nähnyt muuta kuin unissasi, etkä ole hänen asunnossaan käynyt.

— En voi, en uskalla, hän minua taas siitä kurittaisi. Hän oli äskenkin luonani ... on ehkä nytkin ... enhän tiedä, kuka tekään olette...

Mariina vapisi kuin lehti, hiki pursui hänen takkuisen tukkansa alta, ja verestävin, palavin silmin hän tuijotti arasti tuomaria, vetäytyen yhä peremmäs makuurahillaan.

Mutta tuo ei nuorta tuomaria lamauttanut, se vain terästi häntä yhä innokkaammaksi yrityksessään paljastaa vangin perättömät luulottelut.

— Sinä pelkää minua, luulet minua paholaiseksi, puhui hän. — Mutta katso minua tarkoin, minussa on lihaa ja verta, minä en ole mikään näköhäiriö, niinkuin musta tuttavasi. Koskettele kättäni, katso silmiäni... Onko paholainen sinulle ennen ilmestynyt tällaisena, elävänä, näkyvänä, ääneensä puhuvana...?

Mariina katsoi silmät selällään, näytti epäilevän omia epäilyksiään ja laski päänsä alas, ikäänkuin vapaammin ajatellakseen. Ja puoliääneen hän puhui:

— Hän on tullut luokseni mustan koiran muodossa ja nuollut hipiääni... Hän on seisonut mustassa kauhtanassa vuoteeni vieressä ja minua puhutellut ... ja hän on käteeni tarttunut ja taluttanut minut ulos pimeään yöhön. Olen lentänyt hänen kanssaan pakkasen läpi ja tuntenut järvien kohdalla jäiset viimat ... ei, ei, se ei ole ollut luulottelua. Olen palvellut hänen talossaan, kantanut hänelle olutta ja maannut hänen vieressään... Ja siellä olen nähnyt voudin pyyhkivän hikeä otsaltaan ja lukkarin emännän olen nähnyt vääntävän raskasta käsikiveä... Mutta se on ollut toisenlaista kuin nyt, se on totta, kaikki hämärää, häilyvää...

— Siksi, että silloin olet nähnyt unta. Huomaa se itse, sinä olet silloin maannut saunassasi. Nyt valvot, nyt on todellisuus.

Mariina huokasi:

— Niin, minä olen maannut saunassani, mutta olen sittenkin ollut poissa. Se on varmaa, se on totta...

Nyt menetti nuori tuomari viimeisenkin toivonsa, hän väänsi käsiään ja repi tukkaansa ja huudahti:

— Onneton nainen, sinä olet sairas! Toivotko vai pelkäätkö tuota tuttavaasi?

— Pelkään, pelkään, hän koettaa minua pahuuteen vietellä, ja minä en sitä tahtoisi. Nytkin hän minua ahdistaa ja minä en jaksa enää, en jaksa... Menkää, jättäkää minut, armahtakaa minua!

— Sinä hourit, luulet minua piruksi. Luepa nuo renkaat vitjastasi, montako niitä on ... lue ääneen!

— Kolme, neljä ... kahdeksan, yhdeksän ... ei, minä en tahdo häntä surmata ... Ei, herra tuomari, minä en voi valehdella, minä olen hänen vallassaan, enkä pääse siitä koskaan irti ... en koskaan...

— Siis tuomion täytyy langeta, se on oma tahtosi, sinä toivot roviota...

— Roviota, oi, minä tunnen sen polttavan luitani ... ei, minä olen viaton, en tahdo kuolla... Ja kumminkin ... hän kuolee ... sitä ei voi enää auttaa, sitä ei voi auttaa mikään...

Hetkisen Mariina huokaili syvään, rinta kohosi ja laskeusi valtavasti. Ja sitten hän kuin tuskaisena kuiskasi:

— Se on tapahtunut, hän on kuollut, hän makaa liikahtamattomana, tönkkönä ... ja minun täytyy siitä kuolema kärsiä...

Hän lepäsi siinä kuin horroksissaan, silmät hehkuvina, eikä enää sanaakaan virkkanut. Sielu oli kuin poistunut, hän ei enää kuullut nuoren tuomarin kysymyksiä eikä niihin mitään vastannut.

Mutta Ollilta olivatkin jo viimeiset toiveet saada luonnollinen selvitys tähän arvoitukseen huvenneet. Hän oivalsi yrittäneensä liian myöhään, hän käsitti taistelevansa mahtia vastaan, jota hän ei tuntenut ja josta tuo onneton ei enää "jaksanut" vapautua. Hän huomasi, että hänen oli tyhjin toimin perädyttävä, ja raskaasti huoaten hän sen teki. Hän otti soihdun seinänraosta ja valaisi sillä vielä viimeisen kerran rahilla makaavaa, kuihtunutta naista. Tämän silmät olivat auki, rinta läähätti valtavasti ja vaahto pursui suusta, eikä hän näyttänyt huomaavan, kun nuori tuomari hänen luotaan loittoon ja oven kautta poistui.

Olli sulki ovet, sammutti soihdun, viskasi avaimet torkkuvan vartijan kouraan ja kiirehti nopein askelin kievaritaloon. Hän hiipi hiljaa huoneeseensa, ikäänkuin häveten tätä yöllistä vaellustaan, ja kylmän väreet puistattivat hänen ruumistaan, kun hän pimeään päässä riisui vaatteensa ja kaivautui vällyjen alle lepoon. Mutta kauan hänen ajatuksensa vielä teki työtä, epäilykset nousivat ja laskivat, eikä hän arvoitukselleen voinut löytää selvitystä.

— Syvällä ovat taikauskon juuret, huohti hän. — Mutta ehkä aamu vielä selvittää öiset aaveet, toivotaan aamua vielä...

* * * * *

Aamulla Olli Jaakonpoika vielä makasi, kun rahvasta jo alkoi keräytyä käräjäpirttiin. Hän heräsi vilkkaisiin väittelyihin ja huudahduksiin, joita hänen makuuhuoneeseensa kuului; humina kiihtyi ja talttui kuin etäisen myrskyn laineet, ja sen keskeistä hän kuuli irtonaisia sanoja ja lauseenkappaleita, jotka hänen huomiotaan kiinnittivät. Hän kohosi istualleen vuoteessaan paremmin kuullakseen.

— Kuollut ... yht'äkkiä ... puolenyön aikaan. Noiduttu, taikavoimalla tapettu... Kuollessaan hän on syyttänyt Mariinaa surmaajakseen...

Tällaisia huudahduksia kuului pirtistä nyhkytysten keskitse, ja nuori tuomari aavisti kohta, että ne olivat yhteydessä Mariinan jutun kanssa, että jotakin kamalaa oli tapahtunut, mikä ratkaisevasti vaikuttaisi sen käsittelyyn.

— Kirkkoherra kuollut... Näittekö, minkälaisen myrkkyykatseen häneen Mariina eilen heitti... Hän se pappimme taioillaan tappoi...

Olli Jaakonpoika hypähti pystyyn, hieroi silmiään ja tapaili päätään: puolenyön aikaan ... juuri silloin, jolloin Mariina tajuttomuuteensa vaipui ja puhui sekavia sanoja... Sinä oikkuisa sattuma, oletko todellakin taas tässä vetänyt ristini yli järjen kaikkien laskujen...? Vai mitä? Mitä lopuksikin on tämä näkymättömäin vaikutinten leikki, mitä täytyy siitä uskoa, mitä saa enää harhauskoksi leimata...? Ajatukseni tylsyy ... onko hän sittenkin noita, paholaisen palvelija? Ei, sehän on mielettömyyttä! Mutta kumminkin, te salaiset vallat, joita oppimaton kansa uskoo taivaan ja maan välillä liikkuvan ja joita me valistuksen harrastajat kiellämme ... te näkymättömät henget, vaikutatteko sittenkin joukossamme ja teette pilkkaa vastarinnastamme...? Ei, ei, minähän hourin tässä minäkin taikauskon vallassa, ja miksi? Jonkin sattuman takia, jota en vielä tarkemmin tunnekaan, joka ehkä on alusta loppuun herkkäuskoisten ämmän juorua.

Nopeasti Olli Jaakonpoika pukeutui, mutta hälinä ja meteli oven takana kävi joka hetki yhä äänekkäämmäksi. Hän ei voinut olla taaskin pysähtymättä ja kuuntelematta erinäisiä katkonaisia huudahduksia.

— Puolenyön aikaan kuuluu hänen luonaan vankilassa taas käyneen musta mies, vieläpä tuomarin haamuun puettuna... Varjele meitä taivas, piruthan elämöivät keskuudessamme...! Hänet on poltettava, poltettava pian, hän tuhoaa muuten koko maakunnan... Avaimet se oli ottanut vartijalta, mutta silti se oli mennyt sisään lukkoja avaamatta... Ja sisästä vankilasta oli yöllä tuli loistanut, ja hornan henkiä oli siellä nähty liikkuvan... Ja juuri sillä hetkellä pappi kuoli!

Ja toiset äänet voivottelivat vielä haikeammin:

— Ei ollut kirkkoherra ehtinyt saada sakramentteja esille ... niin oli typeryyttä ... jos se ne olisi ehtinyt saada, niin kilpistyneet olisivat hänestä saatanan nuolet...

Epätoivon hiki helmeili nuoren tuomarin otsalla. Hän oivalsi nyt, että hän tuolla öisellä retkellään oli yhä turmellut asiaa, jonka hyväksi hän oli tahtonut toimia, ja oivalsi samalla, ettei hän sitä myöskään voinut ryhtyä selittämään, ei kukaan olisi häntä ymmärtänyt eikä uskonut. Eikä hän enää tahtonutkaan mitään selittää, hän ei voinut mitään selittää, hän epäili jo itse, epäili itseään, epäili kaikkea. "Olenko minä harhateillä ja kaikki nämä noituuden uskojat oikeassa?", kysyi hän itseltään, eikä uskaltanut siihen vastata.

Kiireesti hän järjesti pukunsa, kiireesti ahmaisi hän aamiaisensa, hän kiirehti, ikäänkuin jotakin pahaan pakoon joutuakseen. "Pois tästä noitien pesästä, muuten olen itsekkin noiduttu", hän hoki itsekseen. Aamu oli vielä aikainen, kun hän, eilistään kalpeampana, astui kärkeä jätupaahan ja määräsi kärkejä jatkettaviksi, ilmoittaen, että hänen täytyi samana päivänä vielä ehtiä Ilmajoelle. Hevosien hän käski ajoissa valjastaa, aikoen lähteä heti toimituksen päätyttyä ajamaan.

Lautamiehet hänelle riensivät kertomaan yön kamalasta tapahtumasta. Kirkkoherra oli illalla, kuumasta kärkejätuvasta tultuaan, ajanut pakkasessa kotiinsa ja sinne tultuaan tuntenut voivansa pahoin. Yöllä tauti äkkiä kiihtyi, hän sai halvauksentapaisen puuskan, joka lyhyessä ajassa teki miehestä lopun. Luultiin Mariinan taioillaan hänet tuhonneen, kirkkoherra oli itse häntä kuolinvuoteellaan siitä syyttänyt...

— Kirkkoherra lienee kylmettynyt ja siitä saanut taudin, lausui Olli hiukan kärsimättömästi ja välinpitämättömästi, käskien tuoda vangin sisään. Mutta samalla hän lisäsi lautamiehille: — Kuunnelkaamme syytetyn omaa tunnustusta, hän ei näytä tahtovan tekojaan salata. Ja hän tulee kyllä saamaan tuomionsa, älkää peljätkö, te saatte taas nähdä rovion...

Tämän hän lausui puoleksi pilkalla, ikäänkuin rauhoittaakseen lautakuntaa ja rahvasta, joka häntä melkein epäillen ja huolestuneesti tarkkasi. Mutta hänen äänensä värähti niin omituisesti tuota "rovio"-sanaa lausuessaan, ja hän oli kasvoiltaan niin kalpea, että kansa sitäkin miltei arkaillen katseli.

Vanki tuotiin sisään. Säikähtyneenä vetäysi rahvas kauas seinämille, luoden arkoja, kauhua kertovia katseita syytetyyn, — eihän sitä tiennyt, keneen se katala nyt kohdistaisi silmistään kalmansa vihat. Supatus vaikenä, henkeään pidätellen seisoivat rahvas, joku lapsi vain uunin kupeella teki itkua, säikähtäen tätä outoa äänettömyyttä. Lautakunta istui juhlallisena ja virallisena pöydän ympärillä, varmana kantaen vastuun tuomiosta, jonka se jo tiesi langetetuksi. Mutta nuori tuomari viiväytti epävarmana pitkään tuota kiusallista äänettömyyttä, tietämättä, olisiko hänen vielä tehtävä turha yritys paljastaa petos ja valhe, vai olisiko hänen itsensä rentonaan antauduttava sen apuriksi.

Vanki seisoivat siinä niin äänettömänä, niin rauhallisena, niin lakeana maahanluotuine katseineen, että rahvas melkein näytti ihmettelevän, että tuoko nyt juuri oli se vaarallinen, myrkyllinen otus, — seisoihan hän siinä aivan kuin koko tämä juttu ei olisi koskenutkaan häneen. Silmät olivat puoliummussa, piirteet veltot ja väsyneet, ja hän ei näyttänyt tietävänkään, missä hän oli ja mitä tapahtui.

Tuomari näytti nyt äkkiä tekevän nopean päätöksen, kohotti äänensä ja virkkoi syytetyille:

— Pitäjän arvoisa kirkkoherra on viime yönä kuollut, syyttäen kuolinhetkenään sinun taikojasi taudistaan ja kuolemastaan. Onko syytetyllä ollut siihen mitään osaa...? Mariina, oletko tiennyt jotakin tästä kuolemantapauksesta?

Mariina nosti katseensa ylös, katsoi tuomaria, hytkähti, melkein hypähti, muistaen kai yöllisen kohtauksen, mutta lankesi siitä heti taas entiseen velttouteensa:

— Olen, vastasi hän. — Minä näin sen yöllä, — ja hän lisäsi hiljaa: — olin siellä läsnä.

Olli Jaakonpoika katsoi häneen ankarasti:

— Sinä olit vankilassasi yöllä, sen tiedämme kaikki. Kuka on sinulle tästä kuolemantapauksesta kertonut?

Mariina ei vastannut. Kansanjoukko kävi levottomaksi ja rupesi surisemaan. Tuomari korotti äänensä hälinän yli:

— Syytetty väittää nähneensä kirkkoherran kuolevan. Oletko siihen syypää, oletko noitunut häneen kuolemantaudin?

Mariina horjui, hätäysi, vastasi hyvin nopeasti:

— Minä, en, vaan se toinen ... se musta mies.

Pitkään venytettyä, ihmetteleviä huudahduksia kuului kansan joukosta. Tuomari itsekin näytti olevan mitä suurimmassa jännityksessä.

— Mutta sinä olit siinä läsnä, olit apuna, Mariina, kerro totuus, niinkö?

— Niin.

— Ja kumminkin makasit vankilassasi, etkö maannut?

— Makasin, mutta kirkkoherran näin kuolevan...

Väkijoukon äänekkäitä huutoja ei voinut enää mikään hillitä, siitä kuului nyt aivan uluvia huudahduksia ja kirouksia. Eikä tuomari enää koettanutkaan sitä asettaa, hän istui paikoillaan ja tuijotti melkein tylsästi vastapäätänsä seisovaan naiseen. Hän ei ymmärtänyt enää mitään, hän ei uskaltanut enää epäilläkään...

Mutta nimismies, joka lautakunnan vieressä istui, nousi nyt seisaalleen ja huusi, kuin kaikkien tunteita tulkiten:

— Hän on tunnustanut, vieläkö muuta todistusta tarvitaan häntä langettamaan!

— Ei, ei tarvita enää, tämä riittää, vastasi Olli Jaakonpoika verkkaan ja tarttui vaistomaisesti lakikirjaan, ruveten sitä selailemaan. — Tuomiosta ei ole epäilystä, se luetaan tästä...

Ja hän luki puoliääneen kirjasta pitkälauseisen lakipykälän ja lisäsi sitten lyhyesti, selittävästi:

— Tuomio on langettava, rangaistus on rovio.

Mutta tavattoman vaikeat näyttivät nämä sanat olevan hänelle lausua, ne tulivat tankkaamalla, hän melkein hengähti joka sanan välissä. Hän oli langettanut tuomion vastoin entistä, varmaa vakaumustaan, ja hänestä tuntui, että hän samalla oli langettanut tuomion niistä pyrkimyksistään vapauteen ja valoon päin, joita hän tälläkin oikeudenkäynnillä juuri oli aikonut edistää ja palvella. Ja siksi nuo sanat olivat hänelle niin raskaat. Mutta hän lisäsi vähän helpommin:

— Mutta niinkuin kuolemantuomiot ainakin alistetaan tämän hovioikeuden hyväksyttäväksi. Syytetty vietäköön vankilaan. Käräjät ovat lopussa.

Rahvaanjoukko nyökytti päätään hyväksyen ja näytti ikäänkuin helpotuksen tuntein taas käyvän tarinoimaan. Mutta roviolle tuomittu nainen ei kohottanut katsettaankaan tuomionsa kuullessaan; reuhtoilematta, valittamatta hän seurasi vartijaa ulos. Näytti melkein siltä, kuin hän jo etukäteen olisi kärsinyt kaikki tämän hetken tuskat ja kuin ne muiston tavalla vain nyt enää olisivat häneen koskeneet.

Tuomari oli jo sitä ennen noussut paikoiltaan ja kiirehtinyt huoneeseensa, ja tuokion kuluttua hän jo sieltä astui turkeissa ja kallokkaisissa ja käveli ketään hyvästelemättä käräjätuvan läpi ulos. Hänellä oli vain yksi ajatus: hänen täytyi päästä ulos, vapauteen, raikkaaseen ilmaan, pois tästä noituuden ja taikauskon täyttämästä huoneesta, pois yksinäisyyteen, käymään nyt yksinäisiä, äänettäviä käräjiä ristiriitaisten tunteidensa ja horjuvan vakaumuksensa kanssa. Aamuhämärä ei ollut vielä kokonaan hälvennyt, kun hän jo istui reessä ja ajoi eilisiä jälkiään takaisin Pohjanmaan aavoja pitkin. Mutta vielä useammin kuin eilen käännähteli hän nyt rauhatonna reessään ja kiirehti kärsimätönnä ajajaansa, joka ei nyt ollenkaan joutanut nukkumaan. Eikä kyytimies voinut ymmärtää, mikä nyt noin äkkiä oli tuomarin ärsyttänyt ja suuttanut, hän ei voinut käsittää, että siihen oli syynä kadotetun uskon ja hukatun vakaumuksen tuottama sielun tyhjyys ja tyytymättömyys.

AUTTAJA AVUTTOMANA.

Kuuma taistelu oli käynnissä, yksi Kaarle XII:n ja koko maailmanhistorian kaikkein kuumimpia. Se oli Kuurinmaalla, Gemauerthofissa, missä ruotsalaisen ja suomalaisen sotajoukon oli torjuttava eteenpäin työntyvien venäläisten raivoisa hyökkäys. Tuntikausia oli jo oteltu onnen vaihdellessa, eikä ollut tietoa, kummalle puolelle voitto kallistuisi.

Porin rykmentti taisteli Ruotsin armeijan vasemmalla sivustalla. Se oli äsken saanut käskyn ylipäälliköltä, kenraali Lewenhauptilta, rynnätä eteenpäin, ja olikin edennyt kappaleen, mutta tämä

ryntäys oli sille tullut sängen kalliiksi. Pistinseinänä seisoivat venäläinen ylivoima vastassa; se peräytyi tosin vähän ja verkalleen, mutta niitti väistyessään hyökkääjiltä paljon miehiä. Ryntäys oli pysähtynyt.

Äskeisellä taistelupaikalla, avoimella kentällä, kulki rykmentin sotapappi, joka samalla toimi haavurina, haki haavoittuneita, joille hän heti antoi ensi avun ja joita hän sieltä sitten kannatti kenttäsaairaalaan, sekä jakoi sakramenttia kuolemaisillaan oleville. Hän kulki siellä papinkauhtanaan ja litteään barettilakkiin puettuna miehestä mieheen, kentän poikki vinkuvia luoteja pelkäämättä, kokonaan laupeustoimeensa vaipuneena, — tuon hengenmiehen liikkuminen taistelukentällä, tulevain ja meneväin sotilaiden keskellä, teki oudon, tavallaan rauhoittavan vaikutuksen.

Sotapappi — hän oli Turun poikia, Gabriel Lauraeus nimeltään — saapui taas uuden kaatuneen luo, kumartui häntä katsomaan ja tunsu miehen lapsuudentoverikseen, jonka kanssa hän Turun laitureilla oli leikkinyt ja täällä rykmentissäkin, pitkän sotaretken varrella, usein seurustellut. Olkapää oli miesraukalta murskaksi ammuttu; hän ei päässyt nousemaan paikaltaan, mihin oli kepertynyt, mutta hän eli kuitenkin vielä ja pälyi väsynein, apua rukoilevin katsein eteensä. Kun Gabriel kumartui hänen ylitseen, kirkastuivat hänen kalpeat, kärsivät kasvonsa, ja hän koetti vaivalloisesti liikuttaa toista, tervettä kättään kohottautuakseen.

— Maltahan, makaa vain hiljaa, puheli pappi ystävällisellä, lohduttavalla äänellä. — Tulenhan avuksesi, näytä haavasi; pahaksipa ovat olkaluusi pirstoneet, mutta kyllä me tästä vielä selvitään ... maltahan, kun tukitaan reikä ... sitten sotilaat tulevat kantamaan sinut täältä pois...

— En jaksa malttaa, valitti haavoittunut. — Auta minut pystyyn, ehkä jaksaisin sinuun nojaten kävellä.

— No koetetaan. Halusi pelastua ja elää on siis hyvin suuri?

Haavoittunut huohotti raskaasti, mutta vastasi toivon elpessä:

— Makasin äsken tainnuksissa, virkosin sitten, ja luulin, että minun täytyy jäädä tähän kuolemaan... Vain se, joka on ollut niin lähellä kuolemaa, tietää minkä arvoinen elämä on. Ei, minä en tahdo nyt erota elämästä, auta minut pois tästä ruumiiden joukosta...!

— Sen teen, rauhoitu! Tässä täytyy vain panna ensi side olkapäähäsi, että et juokse kuiville ... kas näin!

Leikatessaan siinä auki kaatuneen verisiä vaatteita ja asettaessaan käärettä ammottavaan haavaan pappi puheli yhä tuttavalleen rauhoittavasti:

— Sinulla on tyttö odottamassa Turussa, tunnenhan hänetkin ... niin, kyllä sinä tästä haavasta huolimatta vielä pääset hänen luokseen. Sinnekö ikävöit?

— Niin. Ja kotiini, kotiini! Tiedän, että äitini minua muistelee joka hetki, hän on nytkin tuskissaan, sen tiedän, hän tuntee, että olen henkivieressä. Tahdon niin kernaasti päästä hänen luokseen, astua vielä hänen eteensä ja sanoa: Äiti, minä elän sittenkin...! Oi, minä näen hänen riemunsa...

— Ja sitten kai haavasta toivuttuasi lähdet uudelleen sotimaan?

— En, ystävä, en koskaan enää. Minä olen oikeastaan aina tätä sotimista kammonut ja nyt, kuoleman kieliin jouduttuani, sitä kauhistun. Eikö totta, oikea olkapääni on niin pahasti ruhjoutunut, ettei minusta enää ole pyssyn kantajaksi. Pääsenhän sitten invalidina palaamaan Suomeen, Turkuun; siellä rupean jotakin pientä työtä näpertelemään ja elän vielä monet vuodet...?

— Niin toivon. — Pappi-haavuri oli pannut haavaan ensi siteen ja koetti nyt kaatuneen vyöllä sitoa ja tukea hervotonna repattavaa käsivartta. Se toimitus koski sairaaseen kovasti, hänen kasvonsa vääntyivät taas tuskaisiksi ja hänen silmänsä kävivät jälleen raukeiksi, — hän oli liian heikko. Hetkinen vielä sitä verenvuotoa, ja hän olisi varmaankin ollut vainaja, tuumi pappi ystäväänsä autellen. Ja hän virkkoi hetken kuluttua:

— Jos en nyt olisi sattunut avuksesi tulemaan, jos veri haavastasi olisi päässyt juoksemaan kuiville, jos siten olisit jäänyt kuolemaan tähän paikkaan, olisitko sitä ennen muistanut ajatella sielusi autuutta, olisitko rukoillen jättänyt itsesi Jumalan haltuun? Ajattelitko sitä ollenkaan?

Haavoittunut vitkasteli hetkisen vastatessaan ja virkkoi sitten:

— En, Gabriel, en muistanut. Odottelin vain apua ... janosin elämää, en uskonut lopun olevan niin lähellä. Ajattelin vain kotiani ja äitiäni ja halusin elää, tavatakseni heidät.

— Olisi sinun ollut ajateltava sieluasikin ... loppu olisi saattanut tulla minä hetkenä tahansa... Nyt saat vielä armon aikaa, pidäpäs se mielessäsi... No, koetetaanhan nyt taas nousta...

Roteva, voimakas pappi nosti haavoittuneen tuttavansa maasta. Tämä yritti varautua omiin jalkoihinsa, mutta ei siitä paljon mitään tullut ... jokainen liike vihlaasi särjettyä ruumista. Kantamalla lähti pappi sen vuoksi viemään voimatonta taistelulentältä syrjään, kunnes tapaisi parit... Verkalleen se kulku kävi, ja luodit vinkuivat taas entistä vinhemmin kentän yli, oli kuin rintama jälleen olisi painunut taapäin.

Pappi ajatteli, että jos häneen nyt luoti sattuisi, jos hän kaatuisi, niin he keperäisivät molemmat. Mutta niin ei saa käydä ... päätteli hän ja ponnisteli voimiaan kiirehtiäkseen suojaan. Niin voimakas on elämänhalu tällä nuorella miehellä, niin hartaasti hän toivoo pääsevänsä vielä kotiinsa ... hänet on nyt pelastettava, että hänelle jää aikaa vielä ajatella sielunsaakin autuutta. Eteenpäin...!

Hetken kuluttua haavoittunut luuli taas jaksavansa varautua jalkoihinsa, ja pappi laski hänet varovasti maahan, taluttaen häntä puoleksi kantamalla edelleen...

— Tuossa on jo lähellä metsän rinta, lohdutti pappi, — siellä ollaan turvassa.

— Siellä, noin lähellä, on siis pelastus...

Mutta juuri silloin tuli eksynyt vihollisluoti takaapäin ja iski haavoittuneen miesraukan selkään. Hän retkahti raskaasti taluttajansa käsivarrelta, luhistui kuin tyhjä säkki maahan. Ja kun Lauraeus kumartui kannettavaansa katsomaan, ei pihahdustakaan enää lähtenyt puhkiammutusta rinnasta. Hänen edessään oli vainaja.

Auttaja ei sitä ensiksi tahtonut uskoa. Mutta kun hän sen todeksi tajusi, silloin karmaisi suru ja suuttumus ja sanomaton katkeruus syvästi hänen monissa verileikeissä pitkän sotaretken varrella karaistua sydäntään. Tyrmistyneenä hän oli ensiksi itsekäsi luhistua siihen paikkaan. Olihan hän niin iloinnut voidessaan auttaa turvaan ja elämään tuon nuoren miehen, joka rakasti elämää niin kiihkoisesti eikä siitä mitenkään olisi tahtonut erota ... hän oli ollut onnistumisestaan jo aivan varma ja oli niin sydämestään nauttinut siitä...! Tuossa se nyt on — eloton läjä! — mies, joka juurikään hengitti ja toivoi.

— Mitä varten, missä tarkoituksessa, jupisi pappi itsekseen, kumarassa seisoen vainajan ääressä. — Ja mitä varten kuljen minä täällä kaatuneita auttamassa ja pelastamassa ... enkö voi tehdä jotakin hyödyllisempää, tehokkaampaa... Mitä merkitsee laupeudentyö tällaisessa kuoleman rytäkässä, — miksen tempaa asetta käteeni minäkin ja ryntää rintamaan, muiden rinnalla taistelemaan ja kaatumaan...

Porilaisen rykmentin äsken eteenpäin rynnännyt sivusta oli taas ruvennut taipumaan taapäin. Se väistyi siellä loitommalla taistellen, mutta läheni hetki hetkeltä, — se peräytyminen saattoi pian muuttua paoksi, joka vyöryy tämän vainajain kentän ylitse.

— Pitääkö minunkin lähteä juoksemaan pakoon...? Jättää kaikki...? Ei!

Surunsa ja katkeruutensa valtaamana kiihtynyt pappi tempasi miekan erään kaatuneen tupesta, otti maahan pudonneen pistoolin toiseen käteensä ja läksi vihurina juoksemaan kenttää pitkin äskeisiä jälkiään, porilaisten väistyvää rintamaa vastaan. Hän tulla torvesi myrskynä siihen keskelle kuuminta rytinää, liittyi taistelevaan rykmenttiinsä, jonka miehet hänet heti tunsivat, ja huudahti hengästyneenä:

— Ei taapäin, miehet, nyt enää, eteenpäin Jumalan nimeen!

Itse hän taisteli kuin tottunut soturi, syöksyi kuolemaa pelkäämättä sakeinta vihollisparvea kohti, ampui pistoolillaan ja huitoi miekallaan. Ja hänen sanankuulijansa seurasivat häntä hämmästyneinä, mutta samalla mahtavasti innostuen, kun hän heidän edessään juoksi liehuvin liperein ja huusi:

— Nyt voittoon, miehet!

Tuima oli ottelu. Mutta vihollisen taaja parvi siinä rytäkässä vähitellen harveni, se rupesi taas vuorostaan taipumaan, ja porilaiset syöksyivät nyt pappinsa mukana hurraten eteenpäin.

Tämä menestys vaikutti elähdyttävästi toiseenkin sivustaan. Hetken kuluttua vihollinen oli jo väistymässä pitkin koko rintamaa ja Lewenhauptin armeija kulki nyt eteenpäin kaunisten voittoon kohti.

Mutta taistelutantereella, melkein siinä, mistä hän äsken oli korjannut ja kantanut nuoren turkulaisen ystävänsä, makasi nyt sotapappi Lauraeus itse haavoittuneena. Hän oli miekallaan iskien edennyt liian pitkälle väistyväin vihollisten keskelle, oli yht'äkkiä tavannut pistimiä kymmenittäin edessään ja saanut monta haavaa ruumiiseensa. Siihen hän oli silloin kaatunut, toisten porilaisten rynnätessä eteenpäin, ja jäänyt makaamaan muiden kaatuneiden keskelle, verta vuotavana, liikkeelle pääsemättä. Ja elämän ja kuoleman ajatukset, joista hän äsken oli nuoren ystävänsä kanssa puhunut, ne risteilivät nyt hänen mielessään liitelevinä virvatulina, mutta tällä kertaa häneen itseensä kohdistuvina.

Samaa hän tunsikin kuin äsken kaatunut ystävänsä: voimakasta elämänhalua ja tuskankiihkeää pelastumisen toivoa. Hän näki taistelevain joukkojen hurraten loittonevan, kuuli sivustaltakin kiihtyvää, voitonvarmaa ammuntaa ja oivalsi nyt lopulta juuri sen voiton saavutetuksi, johon hän itsekin suoranaisesti oli vaikuttanut. Nytkö pitäisi hänen kuolla tähän kentälle yksin jätettynä, saamatta maistaa voiton huumaa, saamatta elää edelleen toimiakseen ja taistellakseen joukko-osastonsa mukana...? Ei koskaan, hän ei tahtonut tähän kuolla, hän tahtoi pelastua! Mutta hän tunsikin veren virtaavan aukinaisista, sitomattomista haavoistaan, tunsikin voimainsa heikkenevän, raukeuden voittavan...

Ilta oli käsissä, raivoisan taistelupäivän jälkeinen, miltei kaamean hiljainen ilta. Sodan pauhu oli loitonnut kauas, kuulumattomiin, voittava armeija oli kai ajamassa vihollista takaa ja asettui nähtävästi siellä jossakin kaukana uusiin aseisiin. Äskeiseltä taistelukentältä, jossa hetki sitten pyssyt paukkuivat ja sotahuudot soivat, ei kuulunut nyt muuta kuin sieltä täältä jonkun haavoittuneen vaikeroivaa valitusta. Joskus jymähteli vielä sivummalta jonkin marssivan miesjoukon askelten töminää. Se tuntui tuokion ajan lähenevän, maa tärisi, jyminä kohisi kohti... Tuleeko sieltä nyt vihdoinkin ihmisiä, ystäviä, jotka hakevat ja korjaavat haavoittuneet, jotka tuovat pelastuksen, elämän? Ei, töminä vaimeni taas, loittoni, kaikkosi kauemmas. Ehkä se oli jokin rintamalle vielä marssiva varajoukko, ehkä jatkaa taistelua vielä jossakin hyvin kaukana ... sotateilla on siellä voiton varmistaminen, vihollisen takaa-ajo mielessään, he eivät ennätä ajatella kaatuneita eikä haavoittuneita...

Tuska ja levottomuus valtasi sotapapin illan pimetessä ja öisen kosteuden langetessa äänettömälle aavikolle. Hän oli äärettömin ponnistuksin kavunnut istumaan, oli koettanut itse kauhtanansa liepeellä tukkia ja sitoa reitensä pahimmin vuotavaa haavaa, ettei veri kuiville valuisi, ja koetti nyt pinnistää rinnastaan ääntä kutsuakseen jotakuta ihmistä avukseen. Mutta hapraan heikkona lähti huuto voimattoman miehen kurkusta; toisista haavoista, joita oli päässä ja kyljessä ja jalassa, vuoti edelleen limainen, maksoittuva veri, tahmeutuen tukkaan ja vaatteisiin. Ja illan viileys puistatti revittyä ruumista.

Sotapappi taisteli yhä yltyvää väsymystä vastaan. Hän pelkäsi, että jos hän nyt siihen uupuu ja torkahtaa apua saamatta, hän ei siitä enää herääkään koskaan, ja hän ei taipunut vielä siihen nukkumaan, ei tahtonut vaipua ja kuolla. Niin kirpeästi kuin ruhjottuja jäseniä kivistikin, joka kerta kun hän koetti hiukankaan liikahtaa, koetti hän kuitenkin yhä uudelleen kohottautua, pyrkiä ryömimään, pysyä valveilla...

Sitä tehdessään hän ajatteli äskeisiä elämyksiään, ponnistuksiaan ja vaikutelmiaan. Hän muisti turkulaisen nuorukaisen, jota hän tältä samalta kentältä äsken oli yrittänyt pelastaa. Miesraukalta hän oli kysellyt kaikkea, mihin hän nyt itse oli kohtalolta saanut ankaran vastauksen ... oli nuhdellut nuorukaista siitä, ettei tämä henkivieverissään ja kuoleman lähestyessä ollut ajatellut sielunsa pelastusta, autuutta ja armoa...

— Mutta miksen ajattele sitä nyt itse ... kysäisi hän itseltään tuskiensa lomaan, ja hän hätäntyi tästä oudosta, vastenmielisestä ajatuksestaan...

— En voi, en tahdo vielä kuolla, en sitä ajatellakaan; en tahdo ajatella tulevaista elämää, nykyistä vain...! En tahdo vielä heittäytyä menneeksi mieheksi, sitä en ole, kaukana siitä. Kun vain tulisi joku auttamaan, sitoisi nuo repeämät ... paranen minä tästä piankin ... ja elän kauan... Rykmenttini tarvitsee minua, ja rauhan toimissa on minulla vielä paljon työtä...!

Hän koetti taas tukkia pahinta haavaansa. Se koski kovasti, ihan ytimiä vihlaiksi; hän vaipui hervottomaksi maahan ja tunsikin mielessään tavatonta katkeruutta. Miksi hän olikaan innostunut ja tarttunut miekkaan, miksi lähti hän sotimaan, hän, pappi ja haavuri... Miehet hän kyllä sai tulistumaan, mutta paremmin olisi häntä sittenkin tarvittu täällä kaatuneitten joukossa, sitomassa ja lohduttamassa... Niin monta onnetonta hän oli auttanut ja pelastanut ... nyt, kun hän itse olisi apua tarvinnut, ei kukaan tule häntä hoivaamaan, ei kukaan häntä muista. Jättävät kylmästi tähän makaamaan ja kuolemaan...

— Kuolemaanko...? Ei, vielä on henki jäljellä ... se on vielä pelastettavissa...!

Haavoittunut yritti taas ryömiä metsänrintaan päin, jossa hän tiesi teltan olevan ja kenttäsairaalan... Mutta vain muutamia kyynäriä hän pääsi vetäytymään eteenpäin yökosteisessa maassa, sitten vaipuivat voimat entistä enemmän ja väsymys voitti lopultakin. Vielä hän taisteli väsymystä vastaan, taisteli elääkseen, taisteli yhä vaipuessaan horrokseen ja painuessaan tajuttomaksi... Ponnistelu elämisen puolesta, tuskainen, rajaton ponnistelu, se oli hänen viimeinen ajatuksensa avutonna tantereeseen hervahtaessaan — —.

Siitä sotapappi aamulla heräsi, kun sotilaat, jotka olivat hakemassa henkiin jääneitä haavoittuneita ja hautaamassa vainajia, häneen koskivat. Verkalleen, kuin puolihorroksissa ja puolikankeana hän heräili,

mutta hänen ensimmäinen ajatuksensa oli, nähdessään valoa ja kuullessaan ihmisääniä, että hän elää toki vielä, saa apua, pelastuu... Pelastuu elämään! Sen tajuaminen täytti hänet riemulla ja valoi voimaa hänen runneltuun ruumiiseensa.

Hän sai apua, hän pelastui. Sotilaat kantoivat kaatuneen sotapappinsa hellävaroen kenttäsairaalaan, jossa Lauraeuksen viisi haavaa sidottiin ja jossa hän sai huolellisen hoidon. Hän oli maannut 14 tuntia verta vuotavana sotatantereella, oli ollut aivan lähellä kuolemaa, itse samassa tilassa, josta hän niin monta miestä oli pelastanut.

Mutta maatessaan vuoteella ja muistellessaan Gemauerthofin pitkä, raskasta yötä, hän huoautti monta kertaa ja myönsi itsekseen katuvaisin sydämin:

— En tosiaankaan, en ajatellut minäkään siinä sieluni pelastusta, en tulevaa elämäni enkä armoa. Tätä nykyistä elämäni vain ... en uskonut, en tahtonut uskoa kuoleman olevan lähellä enkä elämänlangan katkeavan.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARGAREETA: HISTORIALLISTIA KERTOMUKSIA I
***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You

can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.